

Nr 138

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i brottsbalken, m. m., given Stockholms slott den 3 november 1972.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

LENNART GEIJER

Propositionens huvudsakliga innehåll

Genom propositionen läggs fram förslag till ändrad lagstiftning om militära straff och disciplinmedel. Dessa förslag innefattar ändringar i brottsbalken och militära rättegångslagen (1948: 472) samt en ny lag om disciplinstraff för krigsmän. Vidare föreslås att bestämmelserna om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig upphävs.

Förslaget innebär väsentliga ändringar i den militära strafflagstiftningen. Arreststraffet föreslås avskaffat. Samtidigt föreslås att ett nytt disciplinstraff, benämnt fritidsstraff, införes. Detta straff innebär förbud för den som är förlagd inom kasernområde e. d. att under en tid av 8—15 dagar på fritid vistas utom sådant område eller del därav. Maximitiden för uttagande av disciplinbot höjs enligt förslaget från 20 till 40 dagar. Vidare föreslås vidgade möjligheter att använda tillrättavisning i stället för disciplinstraff. Dessutom skall enligt förslaget bestraffningsberättigad militär befattningshavare få ökade möjligheter att avskrika militära mål.

Den nya lagstiftningen avses träda i kraft den 1 juli 1973.

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken,
dels att 22 kap. 19 § skall upphöra att gälla,
dels att 32 kap. 6 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

22 kap.

19 §

När riket är i krig, må i vissa fall tillämpas dödsstraff. Därom stadgas i särskild lag.

32 kap.

6 §

Disciplinstraff för krigsmän äro arrest och disciplinbot.

Arrest ådömes i minst tre och högst trettio dagar. Straffet verkställs i militärhåkte.

Disciplinbot utgöres av löneavdrag eller motsvarande betalning i penningar enligt vad därom är särskilt stadgat samt ådömes för minst en och högst *tjugo* dagar.

Disciplinstraff för krigsmän äro *fritidsstraff* och disciplinbot.

Fritidsstraff utgöres, för den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område av förbud att under bestämd tid, minst åtta och högst femton dagar, på fritid vistas utom sådant område eller del därav som är upplåten åt viss avdelning, och för den som är förlagd ombord på fartyg av förbud att under bestämd tid, minst åtta och högst femton dagar, eller under visst antal särskilda dagar, minst fem och högst åtta, på fritid lämna fartyget.

Disciplinbot utgöres av löneavdrag eller motsvarande betalning i penningar enligt vad därom är särskilt stadgat samt ådömes för minst en och högst *fyrtyo* dagar.

Disciplinbot må ådömas jämte fritidsstraff enligt vad som är särskilt föreskrivet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

2 Förslag till

Lag om disciplinstraff för krigsmän

Härigenom förordnas som följer.

1 § Disciplinstraff för krigsmän är, enligt vad som föreskrives i 32 kap. brottsbalken, fritidsstraff och disciplinbot.

2 § Disciplinstraff ålägges, utom för brott mot bestämmelse vari sådant straff är utsatt, i stället för böter, när fråga är om brott av krigsman enligt 20—22 kap. brottsbalken eller om annat av krigsman förövat brott av sådan beskaffenhet att straff för brottet kan åläggas i disciplinmål. Böter får dock ådömas i stället för disciplinstraff, om böter är en lämpligare påföljd än disciplinstraff med hänsyn till den brottsliges tjänstgöringsförhållanden och brottets art. I fråga om brott som avses i 21 kap. 15 eller 16 § brottsbalken ådömes böterna omedelbart i pengar, högst femhundra kronor.

3 § Har krigsman begått annat brott än sådant som avses i 2 § och skall målet handläggas som militärt mål, får disciplinstraff åläggas i stället för böter, om disciplinstraff är en lämpligare påföljd med hänsyn till den brottsliges tjänstgöringsförhållanden och brottets art.

4 § Verkställighet av fritidsstraff får uppskjutas eller avbrytas om det är påkallat med hänsyn till tjänsten eller den straffskyldiges hälsa eller då annat särskilt skäl föreligger. Dag då avbrottet sker skall tillgodoräknas den straffskyldige som verkställighetstid, om hans fritid den dagen börjat vid avbrottet.

Kan fritidsstraff eller del av sådant straff ej verkställas på grund av ändring i den straffskyldiges förläggning, skall sådan ändring i straffet göras som påkallas därav. Ändringen får inte leda till att straffet blir strängare.

Föreligger hinder för verkställighet av fritidsstraff på grund av att den straffskyldiges tjänstgöringsskyldighet upphört eller kan i fall som avses i andra stycket ändring i straffet ej ske, skall i stället för varje dag då verkställighet ej kan äga rum, löneavdrag ske med belopp som anges i 5 § första stycket. Kan löneavdrag ej göras, skall den straffskyldige betala motsvarande belopp. Om sådant belopp gäller 5 § tredje stycket.

5 § Löneavdrag vid disciplinbot göres med visst belopp för dag som Konungen bestämmer. Kan löneavdrag ej ske, skall den brottslige åläggas att för varje dag betala ett belopp i pengar, som är skäligt med hänsyn till löneavdraget för löntagare i motsvarande ställning.

Verkställighet av löneavdrag får fördelas på flera avlöningstillfällen.

Kan disciplinbot som ålagts i form av löneavdrag ej verkställas, skall i stället motsvarande belopp betalas. Sådant belopp och disciplinbot som ålagts i pengar tillfaller kronan. Oguldet belopp får ej förvandlas till fängelse. I övrigt gäller om verkställigheten vad som är föreskrivet om bötesstraff.

6 § Om det är påkallat för den brottsliges tillrättaförande eller av hänsyn till disciplinen och ordningen inom krigsmakten, får disciplinbot åläggas vid sidan av fritidsstraff.

7 § Disciplinstraff som gemensamt straff för flera brott ålägges med iakttagande av de gränser som anges i 32 kap. 6 § brottsbalken.

8 § Disciplinstraff får, om ej annat nedan sägs, användas som gemensamt straff för flera brott endast när disciplinstraff kan följa på vart och ett av brotten.

Gemensamt straff för brott som förskyller disciplinstraff och brott som förskyller böter skall bestämmas i böter, om ej svårare straff ådömes. När särskilda skäl föreligger, får dock i stället dömas till disciplinstraff. Högsta och lägsta gemensamma straff i böter eller fängelse beräknas, om disciplinstraff är utsatt för något av brotten, som om böter eller, i fråga om brott som anges i 2 § sista punkten, böter omedelbart i pengar varit stadgade för detta brott i stället för disciplinstraff.

Skall någon dömas för flera brott får, om särskilda skäl föreligger, för brott varpå kan följa disciplinstraff sådant straff ådömas jämte påföljd av annan art för brottsligheten i övrigt.

9 § Förekommer på en gång till verkställighet flera domar eller beslut varigenom någon ålagts särskilda fritidsstraff, sammanlägges straffen med varandra. Sammanlagda strafftiden får dock icke överstiga tjugo-fem dagar.

Från den sammanlagda strafftiden skall avräknas vad den straffskyldige kan ha undergått av straffen eller något av dem.

10 § Förekommer på en gång till verkställighet dom eller beslut om fritidsstraff och dom om fängelse på viss tid skall i stället för verkställighet av fritidsstraffet löneavdrag ske eller den straffskyldige åläggas att betala visst belopp i pengar. Därvid skall 4 § tredje stycket äga tillämpning.

Skall någon undergå behandling som avses i 28 kap. 3 § brottsbalken och förekommer samtidigt till verkställighet dom eller beslut om fritidsstraff, skall behandlingen träda i stället för fritidsstraffet eller vad som återstår av detta straff.

11 § Dom eller beslut om disciplinstraff skall befordras till verkställighet, om den straffskyldige tjänstgör vid viss avdelning, av befattningshavare som har bestraffningsrätt i disciplinmål vid avdelningen och i annat fall av bestraffningsberättigad befattningshavare som med hänsyn till den straffskyldiges vistelseort är närmast därtill.

Om ändring av fritidsstraff enligt 4 § andra eller tredje stycket eller 10 § samt om sammanläggning av fritidsstraff förordnar den som har att befordra straffbeslutet till verkställighet.

12 § Har fritidsstraff ålagts någon och blir han i målet slutligen dömd till sådant straff eller till fängelse på viss tid, skall från det nya straffet avräknas vad han undergått av förstnämnda straff, varvid en dags fritidsstraff anses svara mot en halv dags fängelse. Uppkommer brutet dagtal, skall vad som avräknas jämkas till närmast högre hela tal.

13 § Om den som ålagts fritidsstraff blir i målet i stället slutligen dömd till disciplinbot, böter eller suspension, får domstolen förordna att det senast ådömda straffet helt eller till viss del skall anses verkställt genom vad den dömda undergått av fritidsstraffet.

14 § Blir den som ålagts fritidsstraff i målet i stället slutligen dömd till disciplinbot, böter eller suspension och har enligt 4 § tredje stycket eller 10 § första stycket löneavdrag verkställts eller den straffskyldige betalt visst belopp i pengar, skall vad som innehållits eller betalats avräknas från vad den dömda enligt det senast meddelade straffbeslutet skall utge eller, i den mån det ej kan ske, återbetalas.

Blir den som ålagts fritidsstraff i målet i stället slutligen dömd till annan påföljd än som avses i 12 §, 13 § eller första stycket av denna paragraf eller befriad från påföljd eller frikänd från ansvar, skall belopp som innehållits eller erlagts enligt 4 § tredje stycket eller 10 § första stycket återbetalas. Vad nu sagts skall, när den som ålagts fritidsstraff i målet slutligen dömes till fritidsstraff på kortare tid, äga motsvarande tillämpning såvitt avser tid varmed straffet förkortats.

Andras dom eller beslut om disciplinbot efter det att straffet helt eller delvis verkställts, skall belopp som innehållits eller erlagts enligt 5 § återbetalas i den mån det ej kan avräknas från disciplinbot eller böter som skall utges enligt det senast meddelade straffbeslutet.

15 § Har med stöd av 27 kap. 2 § eller 28 kap. 2 § brottsbalken disciplinstraff ådömts jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn, skall nöjdförklaring som avges enligt 38 kap. 1 § brottsbalken avse jämväl disciplinstraffet.

16 § Disciplinstraff bortfaller i den mån straffet ej verkställts inom tre år efter det att straffbeslutet vann laga kraft.

17 § För förseelse av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål skall tillrättavisning användas i stället för disciplinstraff, om tillrättavisning är lämpligare än sådant straff.

Som tillrättavisning användes

varning;

åläggande för visst antal gånger, högst fyra, eller för viss bestämd tid, högst sju dagar, att utom vanlig ordning utföra handräkningsarbete eller annan särskild uppgift (extratjänst);

för den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom sådant område eller del därav som är upplåten åt viss avdelning (utgångsförbud);

för den som är förlagd ombord på fartyg förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, eller under visst antal särskilda dagar, högst fyra, på fritid lämna fartyget (landgångsförbud).

Mer än ett slag av tillrättavisning får ej åläggas för samma förseelse eller på en gång. Extratjänst får ej användas så att det genom överansträngning eller av annan orsak kan uppkomma men för den felandes hälsa eller tjänstbarhet.

18 § Närmare föreskrifter rörande verkställighet av disciplinstraff och tillrättavisning meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973, då lagen (1948: 449) om disciplinstraff för krigsmän skall upphöra att gälla.

Den gamla lagen tillämpas dock i fråga om verkställighet av disciplinstraff som ålagts någon före nya lagens ikraftträdande.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i denna lag, skall i stället den nya bestämmelsen tillämpas.

3 Förslag till

Lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472)

Härigenom förordnas i fråga om militära rättegångslagen (1948: 472),
dels att 54—56 §§ skall upphöra att gälla,
dels att 8, 22, 40, 43, 49, 51, 53, 64, 66, 67 och 79 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §

Straff må åläggas i disciplinmål allenast om den misstänkte står under militärt befäl och straffet finnes böra bestämmas till *arrest i högst femton dagar eller disciplinbot*.

Straff må åläggas i disciplinmål allenast om den misstänkte står under militärt befäl och straffet finnes böra bestämmas till *disciplinstraff*.

Den som tillhör hemvärnet eller eljest förbundit sig att såsom frivillig fullgöra krigstjänst må dock bestraffas i disciplinmål, ändå att han vid tiden för bestraffningens åläggande ej står under militärt befäl.

22 §¹

Har bestraffningsberättigad befattningshavare på grund av anmälan eller eljest erhållit kännedom om brott som avses i 21 §, skall han genast hänskjuta målet till åklagaren:

1. om i målet finnes *annan målsägande än kronan*;

2. om straff för brottet ej må åläggas i disciplinmål;

3. om den bestraffningsberättigade enligt 29 § förordnat om den misstänktes gripande;

Har bestraffningsberättigad befattningshavare på grund av anmälan eller eljest erhållit kännedom om brott som avses i 21 §, skall han genast hänskjuta målet till åklagaren:

1. om straff för brottet ej må åläggas i disciplinmål;

2. om den bestraffningsberättigade enligt 29 § förordnat om den misstänktes gripande;

¹ Senaste lydelse 1965: 591.

Nuvarande lydelse

4. om det finnes skäl antaga att straffet ej kommer att stanna vid arrest i högst femton dagar, disciplinbot eller böter;

5. om det kan förutses att nöjaktig utredning om brottet ej skall kunna åstadkommas genom den bestraffningsberättigades försorg;

6. om den bestraffningsberättigade eljest på grund av sakens beskaffenhet finner synnerliga skäl föreligga att målet handlägges vid domstol; eller

7. om civil myndighet har att verkställa utredning angående annat brott, som den misstänkte antages hava begått, och ej genom målets hänskjutande vållas uppskov, som är till avsevärt men för krigslydnaden.

Målet skall hänskjutas till åklagare vid den underrätt som är domstol för avdelningen, enligt den fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare som Konungen bestämt, eller till justitiekanslern, när han är åklagare enligt 79 §.

Om målet icke hänskjutes till åklagare och förundersökning angående brottet ej ändock inletts av civil myndighet, skall utredning om brottet ske vid militärförhör. Finnes tillrättavisning vara tillfyllest, gäller vad i 67 § stadgas.

Prövas saken vara av synnerligen ringa vikt, äger bestraffningsberättigad befattningshavare utan hinder av vad förut i denna paragraf sägs avskriva målet, under förutsättning att däri ej finnes annan målsägande än kronan samt att straff för brottet må åläggas i disciplinmål.

Föreslagen lydelse

3. om det finnes skäl antaga att straffet ej kommer att stanna vid disciplinstraff eller böter;

4. om det kan förutses att nöjaktig utredning om brottet ej skall kunna åstadkommas genom den bestraffningsberättigades försorg;

5. om den bestraffningsberättigade eljest på grund av sakens beskaffenhet finner synnerliga skäl föreligga att målet handlägges vid domstol; eller

6. om civil myndighet har att verkställa utredning angående annat brott, som den misstänkte antages hava begått, och ej genom målets hänskjutande vållas uppskov, som är till avsevärt men för krigslydnaden.

Målet skall hänskjutas till åklagare vid den underrätt som är domstol för avdelningen, enligt den fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare som Konungen bestämt. Är fråga om ämbetsbrott, som avses i 20 kap. 1—4 §§ brottsbalken, av den som bestrider tjänst som regementschef eller därmed likställd eller högre tjänst, skall målet hänskjutas till justitiekanslern eller riksåklagaren.

Är saken av mindre vikt, äger bestraffningsberättigad befattningshavare utan hinder av vad förut i denna paragraf sägs avskriva målet, om annan målsägande än kronan ej finnes eller målsäganden förklarar att han icke ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet och ej heller eljest påfordrar att målet handlägges vid domstol samt straff för brottet må åläggas i disciplinmål. Beslut om avskrivning kan meddelas även om det

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

icke klarlagts att den misstänkte begått brottet.

40 §

Har den bestraffningsberättigade ej själv hållit militärförhöret, skall han, där det utan avsevärd olägenhet kan ske, personligen höra den misstänkte, om *anledning förekommer att ålägga honom arrest i mera än åtta dagar, så ock eljest om den misstänkte ej fyllt aderton år eller han gjort framställning om sådant förhör.*

Har den bestraffningsberättigade ej själv hållit militärförhöret, skall han, där det utan avsevärd olägenhet kan ske, personligen höra den misstänkte, om *denne gjort framställning om sådant förhör eller om han ej fyllt aderton år.*

Vid förhör som den bestraffningsberättigade själv håller bör jämväl auditören vara tillstädes, om den bestraffningsberättigade med hänsyn till brottets svårhetsgrad eller sakens beskaffenhet i övrigt finner det erforderligt och det utan avsevärd olägenhet kan ske. Auditören äger därvid framställa de frågor till den misstänkte, vilka han anser kunna tjäna till upplysning i målet.

43 §

Vill någon föra talan mot beslut i disciplinmål varigenom disciplinstraff, förverkandepåföljd eller ersättningsskyldighet ålagts honom, må det ske hos den domstol som enligt 77 eller 78 § är behörig.

Avser klagan ålagt arreststraff, har klaganden att inom två dagar från den dag, då han erhöll del av beslutet, till den som meddelat detsamma inkomma med fullföljdsinlaga. Klagande som lyder under kompanichef eller motsvarande chef må ock inom samma tid avlämna inlagen till denne. Föres talan endast i fråga om annat än arreststraff, skall fullföljdsinlagen avlämnas inom två veckor från den dag, då klaganden erhöll del av beslutet.

Klaganden skall inom två veckor från den dag, då han erhöll del av beslutet, till den som meddelat detsamma inkomma med fullföljdsinlaga. Klagande som lyder under kompanichef eller motsvarande chef må ock inom samma tid avlämna inlagen till denne.

Försummar klaganden vad sålunda är föreskrivet, har han förlorat sin talan.

49 §

Sedan åklagaren slutfört den utredning som ankommer på honom, skall han skyndsamt till rätten insända:

1. de handlingar som han mottagit i målet;
2. av honom förda anteckningar rörande utredningen; och
3. förklaring över fullföljdsinlagen.

Åklagaren skall ock uppgiva de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Har klaganden fullföljt talan mot straffbeslut varigenom ålagts fritidsstraff, som skall verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft, skall åklagaren utan avbidan på sådan utredning som avses i 48 § ofördröjligen till rätten översända fullföljdsinlagan jämte handlingarna i målet. Till fullföljdsinlagan skall åklagaren foga eget yttrande i frågan huruvida vidare verkställighet bör ske.

51 §²

Avvisas ej klagandens talan, skola klaganden och åklagaren kallas till förhör inför rätten. Om inställande av klagande, som avtjänar arreststraff enligt det beslut mot vilket talan föres, förordnar rätten. Målet må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, avgöras utan hinder av att klaganden uteblivit. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Vid avgörandet skall i underrätt nämnd deltaga.

Avvisas ej klagandens talan, skola klaganden och åklagaren kallas till förhör inför rätten. Förordnande om att vidare verkställighet av fritidsstraff icke skall ske må dock meddelas utan att part kallats till sådant förhör.

Målet må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, avgöras utan hinder av att klaganden uteblivit. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Nämnd skall deltaga vid underrätts avgörande av saken.

53 §

Beslut i disciplinmål varigenom disciplinbot ålagts skall, där den bestraffningsberättigade ej annorlunda förordnat, verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft.

Beslut i disciplinmål varigenom disciplinstraff ålagts skall, där den bestraffningsberättigade ej annorlunda förordnat, verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft.

54 §

Beslut i disciplinmål varigenom arrest ålagts må ej i andra fall än i 55 och 56 §§ sägs verkställas innan den tid gått till ända, inom vilken den straffskyldige äger fullfölja talan i ansvarsfrågan. Fullföljes talan i nämnda fråga, må verkställighet ej äga rum, om den ej redan påbörjats.

* Senaste lydelse 1969: 262.
(jfr 1969: 514)

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

55 §

Ändå att den tid ej gått till ända, inom vilken den straffskyldige äger fullfölja talan mot beslut som sägs i 54 §, må beslutet verkställas, om den straffskyldige i vittnes närvaro inför den bestraffningsberättigade eller annan som denne förordnat avgiver förklaring att han avstår från talan mot beslutet såvitt angår det ålagda straffet och medger att detta må verkställas (nöjdförklaring).

56 §

Meddelas beslut som sägs i 54 § angående någon som är tagen i förvarisarrest, må den bestraffningsberättigade, om det med hänsyn till de omständigheter som föranlett arresteringen finnes vara av synnerlig vikt att straffet omedelbart verkställas, med auditörens tillstyrkande förordna där om. I fall som avses i 39 § erfordras ej att auditörens yttrande inhämtas.

Har beslut som sägs i 54 § meddelats ombord på fartyg i främmande farvatten, må den bestraffningsberättigade förordna att straffet skall omedelbart verkställas, om detta finnes vara av synnerlig vikt för krigslydnadens upprätthållande.

64 §³

Mot beslut i ersättningsmål må talan föras av den ersättningskyldige. Å sådan talan skall vad i 8 kap. är stadgat om klagan som endast avser annat än arreststraff äga motsvarande tillämpning. Handlägges fråga om ersättningsskyldighet utan samband med ansvarsfråga, är rätten dock domför med en lagfaren domare.

Mot beslut i ersättningsmål må talan föras av den ersättningsskyldige. Å sådan talan skall vad i 8 kap. är stadgat äga motsvarande tillämpning. Handlägges fråga om ersättningsskyldighet utan samband med ansvarsfråga, är rätten dock domför med en lagfaren domare.

Kronans talan i målet föres av åklagaren.

³ Senaste lydelse 1969: 262.
(jfr 1969: 514)

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*66 §⁴

Rätt att ålägga tillrättavisning enligt 14 § lagen om disciplinstraff för krigsmän tillkommer de befattningshavare som äga bestraffningsrätt i disciplinmål, envar i fråga om den personal över vilken han har sådan rätt.

Tillrättavisningsrätt mot underlydande tillkommer även den som, utan att äga bestraffningsrätt i disciplinmål, innehar ovan i 13 § första stycket omförmäld befattning och har lägst fänriks grad eller tjänsteklass, så ock chef för bataljon eller däremot svarande avdelning.

Såvitt angår underlydande *gruppbefäl och meniga* må tillrättavisning ock åläggas av chef för kompani eller däremot svarande avdelning, chef för utbildningsanstalt, sekond å fartyg vars chef innehar lägst kommandörskaptens grad och i de fall Konungen bestämmer annan befattningshavare vid krigsmakten. Vad i detta stycke stadgas skall icke äga tillämpning å hemvärdet.

Rätt att ålägga tillrättavisning enligt 17 § lagen om disciplinstraff för krigsmän tillkommer de befattningshavare som äga bestraffningsrätt i disciplinmål, envar i fråga om den personal över vilken han har sådan rätt.

Såvitt angår underlydande *som icke är underkastad ämbetsansvar* må tillrättavisning ock åläggas av chef för kompani eller däremot svarande avdelning, chef för utbildningsanstalt, sekond å fartyg vars chef innehar lägst kommandörskaptens grad och i de fall Konungen bestämmer annan befattningshavare vid krigsmakten. Vad i detta stycke stadgas skall icke äga tillämpning å hemvärdet.

67 §

Innan någon meddelar tillrättavisning, skall han vid förhör med den felande lämna denne tillfälle att förklara sig.

Tillrättavisad skall genast underrättas om hur han skall förfara om han vill begära omprövning av tillrättavisningsbeslutet.

Över meddelade tillrättavisningar skola föras anteckningar enligt bestämmelser som meddelas av Konungen.

79 §⁵

Allmän åklagare i militärt brottmål är, om annat ej stadgas i 15 kap., allmän åklagare vid domstol som har att upptaga målet. Om fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare bestämmer Konungen. Justitiekanslern är åklagare i mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott, som avses i 20 kap. 1—4 §§ brottsbalken, av den som bestrider

Allmän åklagare i militärt brottmål är, om annat ej stadgas i 15 kap., allmän åklagare vid domstol som har att upptaga målet. Om fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare bestämmer Konungen. Justitiekanslern *eller riksåklagaren* är åklagare i mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott, som avses i 20 kap. 1—4 §§ brottsbalken, av den som

⁴ Senaste lydelse 1972: 363.

⁵ Senaste lydelse 1965: 591.

Nuvarande lydelse

regementschefs eller därmed likställd eller högre tjänst.

Föreslagen lydelse

bestrider regementschefs eller därmed likställd eller högre tjänst.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Äldre bestämmelser tillämpas även därefter i fråga om disciplinstraff som ålagts före ikraftträdandet.

4 Förslag till

Lag om upphävande av lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig

Härigenom förordnas, att lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1973.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet på Stockholms slott den 20 oktober 1972.

Närvarande: Statsministern PALME, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, JOHANSSON, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, MOBERG, BENGTTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, FELDT.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändrad lagstiftning om militära straff och disciplinmedel* och anför.

1 Inledning

I olika sammanhang har aktualiserats frågor om ändringar i gällande lagstiftning om militära straff och disciplinmedel. Frågan om avskaffande helt eller delvis av arreststraffet i fredstid fördes fram i skrivelse den 1 april 1958 till Kungl. Maj:t från försvarsväsendets underbefälsförbund samt i motioner vid 1961 års riksdag och senare riksdagar. I skrivelse den 28 februari 1961 till Kungl. Maj:t aktualiserade överbefälhavaren (ÖB) frågan om de militära straffens och disciplinmedlens utformning i krigstid.

Den 15 december 1961 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla sakkunniga att utreda frågan om straff och disciplinmedel mot krigsmän m. m. Med stöd av bemyndigandet tillkallade dåvarande departementschefen tre sakkunniga, som antog namnet militärstraffsakkunniga, i det följande kallade utredningen.

Utredningen avlämnade i juni 1970 betänkandet *Militära straff och disciplinmedel* (SOU 1970: 31).¹ Betänkandet innehåller bl. a. förslag till lag om ändring i brottsbalken, en ny lag om disciplinstraff för krigsmän och lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472). Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland, ÖB efter hörande av bl. a. försvarsgrenscheferna, rikshemvärnschefen, försvarets civilförvaltning, försvarets personalvårdsnämnd, ämbetsansvarskommittén, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges härads-hövdingar och stadsdomare (numera Föreningen Sveriges tingsrättsdo-

¹ Betänkandet är undertecknat av justitieombudsmannen Gunnar Thyresson, ordförande, f. d. ledamoten av riksdagens första kammare Per Jacobsson och riksdagsledamoten Bengt Gustavsson.

mare, i det följande kallad domareföreningen), Föreningen Sveriges auditörer, Föreningen Sveriges statsåklagare (statsåklagareföreningen), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Värnpliktiga underofficerars riksförbund och Centralförbundet för befälsutbildning.

RA har bifogat yttranden av överåklagaren i Stockholm samt av länsåklagarna i Östergötlands, Kristianstads, Skaraborgs och Norrbottens län. ÖB har överlämnat yttranden, förutom av försvarsgrenscheferna, av försvarets sjukvårdsstyrelse, försvarets materielverk, värnpliktsverket, chefen för militärpsykologiska institutet, samtliga militärbefälhavare och försvarsstabens personalvårdsbyrå.

Efter remissbehandlingen av betänkandet har Svenska underofficersförbundet och Försvarsväsendets underbefälsförbund i en den 13 december 1971 dagtecknad skrivelse till chefen för justitiedepartementet fört fram krav på att arreststraffet avskaffas snarast möjligt.

Dessutom har i fråga om dödsstraffet i krig svenska sektionen av Amnesty International till chefen för justitiedepartementet ingivit skrivelser dagtecknade den 14 mars 1971 och den 1 juni 1972.

2 Gällande rätt

2.1 Allmänt

Militärstrafflagstiftningen undergick en genomgripande reform år 1948. Straffen och disciplinmedlen för krigsmän fick då i huvudsak sin nuvarande utformning. Bestämmelser i ämnet finns intagna i brottsbalken (BrB) och i lagen (1948: 449) om disciplinstraff för krigsmän (DL). Bestämmelser om handläggningen av militära mål, om tvångsmedel och om verkställighet av disciplinstraff är intagna i militära rättegångslagen (1948: 472) (MRL) och i kungörelsen (1948: 691) angående den militära rättsvården (MRK).

2.2 Begreppet krigsman

De militära straffen och disciplinmedlen är i princip tillämpliga endast på den personal inom krigsmakten som skall anses som krigsmän.

Krigsmän är enligt 21 kap. 20 § första stycket första punkten BrB¹ regementsofficerare, kompaniofficerare, plutonsofficerare, gruppchefer, reservofficerare och meniga som är anställda vid krigsmakten, värnpliktiga som inte fått tillstånd till vapenfri tjänst samt hemvärnsmän och hemvärnsrekryter, samtliga under den tid de är tjänstgöringsskyldiga i sådan egenskap. Av samma paragraf första stycket andra punkten jämförd med 2 § kungörelsen (1968: 333) om innebörden i rättsligt hänseende

¹ Enligt lagändring som trätt i kraft den 1 juli 1972 (SFS 1972: 362).

av begreppen krigsmakten och krigsman framgår att som krigsmän också räknas följande personalkategorier under tid då de är tjänstgörings-skyldiga, nämligen civilmilitär personal, personal som åtagit sig att frivilligt tjänstgöra i befattning inom krigsorganisationen, civil personal i bl. a. kustbevaknings- och luftbevakningstjänst och i tjänst på krigsmak-tens fartyg eller luftfartyg samt personal som är anställd i svensk be-redskapsstyrka för FN-tjänst om inte Kungl. Maj:t bestämmer annat.

Enligt 21 kap. 20 § andra stycket BrB skall den som enligt det an-förda är krigsman anses som sådan även under tid då tjänstgöringsskyl-dighet ej föreligger, nämligen då han i anslutning till tjänstgöring är in-tagen i militärhåkte, vårdas i militärsjukhus, uppträder i militär tjänste-dräkt inom område eller utrymme som nyttjas av krigsmakten eller el-jest offentligen, eller vid fullgörandet av honom åliggande anmälnings-skyldighet eller annan särskild tjänsteplikt.

Vid utformningen av de anförda bestämmelserna har förutsatts att största delen av krigsmaktens civila personal inte skall ställas under de militärstraffrättsliga reglerna. Av 22 kap. 14 § BrB följer emellertid att under beredskapstillstånd och då riket är i krig även denna personal skall vara underkastad dessa bestämmelser i den mån Kungl. Maj:t inte an-norlunda förordnar. Detsamma gäller vissa andra personkategorier.

2.3 Påföljder för brott av krigsmän

För brott som begås av krigsman kan ådömas de i 1 kap. 3 § BrB an-givna påföljderna. Dessa påföljder är böter och fängelse (de allmänna straffen), suspension och avsättning för innehavare av befattning var-med ämbetsansvar är förenat (ämbetsstraffen), disciplinstraff för krigs-män samt villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsfängelse, internering och överlämnande till särskild vård.

De krigsmän, som är underkastade ämbetsansvar och följaktligen kan ådömas ämbetsstraff, är enligt 21 kap. 21 § BrB¹ befäl av lägst överfu-rirs grad samt de som innehar motsvarande tjänsteställning.

Disciplinstraff för krigsmän är arrest och disciplinbot. Dessa straff är tillämpliga på alla krigsmän.

Arrest ådöms i minst tre och högst trettio dagar samt verkställs i mi-litärhåkte. Överstiger strafftiden tio dagar, deltar arrestanten från och med elfte dagen i tjänstgöring. I övrigt verkställs arrest utan tjänstgö-ring, utom i vissa undantagsfall. Arrestanten vidkänns löneavdrag under hela strafftiden.

Disciplinbot ådöms för minst en och högst tjugo dagar samt utgörs av löneavdrag.

I processuellt hänseende jämställs disciplinstraff med böter (6 § MRL). Under förutsättning att strängare straff inte skall tillämpas får enligt

Se not s. 14.

2 och 3 §§ DL disciplinstraff ådömas vid samtliga av krigsmän begångna brott av beskaffenhet att mål därom skall handläggas som militärt brottmål (angående militära brottmål se avsnitt 2.4). Disciplinstraff är inte obligatoriskt inom det angivna tillämpningsområdet. Även böter kan komma i fråga. Vid valet mellan disciplinstraff och böter skall den i varje särskilt fall lämpligaste straffarten tillämpas. Av disciplinstraffen är arrest en svårare påföljd än disciplinbot. Vid valet mellan dessa båda straffformer skall enligt 15 § DL särskilt beaktas om den felande i övrigt förhållit sig väl i tjänsten eller om han är under 18 år.

För mindre förseelser av viss beskaffenhet kan i stället för disciplinstraff användas *tillrättavising* i form av varning, extratjänst, utgångsförbud eller landgångsförbud. Extratjänst innebär åläggande för visst antal gånger, högst fyra, eller för viss bestämd tid, högst sju dagar, att utom vanlig ordning utföra handräckningsarbete eller annan särskild uppgift. Utegångsförbud innebär för den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område, förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom sådant område eller del därav som är upplåten åt viss avdelning, och för den, som inte är förlagd såsom angivits och inte heller ombord på fartyg, förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom bostaden. Landgångsförbud (motsvarigheten till utgångsförbud för den som är förlagd ombord på fartyg) innebär förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, eller under bestämt antal särskilda dagar, högst fyra, på fritid lämna fartyget.

Om landet skulle komma i *krig*, kan i vissa fall tillämpas *dödsstraff* (22 kap. 19 § BrB). Särskilda bestämmelser härom är meddelade i lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

2.4 Militära brottmål och disciplinmål

Som *militära brottmål* anses enligt 3 § MRL vissa mål om ansvar för brott som förövats av krigsman. Till dessa brott hör fylleri och förargelseväckande beteende enligt 16 kap. 15 och 16 §§ BrB, om den felande vid gärningens begående var klädd i militär tjänstedräkt. Vidare räknas dit bl. a. de i 8—10, 12 och 13 kap. BrB upptagna förmögenhetsbrotten och skadegörelsebrotten, om brottet angått krigsmakten tillhörig eller för dess behov avsedd egendom, de i 20 kap. 1—4 och 10 §§ BrB upptagna ämbetsbrotten samt de i 21 och 22 kap. BrB upptagna brotten av krigsmän samt krigsartiklarna.

De i 21 kap. BrB upptagna brotten är följande: lydnadsbrott (1 §), grovt lydnadsbrott (2 §), myteri (3 §), ohörsamhet mot vakt (4 §), missbruk av förmanskap (5 §), obehörig befälsutövning (6 §), våld eller hot mot krigsman (7 §), missfirmelse mot krigsman (8 §), oskickligt beteende (9 §), uppvigling av krigsmän (10 §), undanhållande (11 §), rymning

(12 §), övergivande av post (13 §), onykterhet i tjänsten (14 §), fylleri (15 §) och förargelseväckande beteende (16 §) samt för krigsmän som inte är underkastade ämbetsansvar, tjänstemissbruk (17 §) och tjänstefel (18 §). För brotten oskickligt beteende, fylleri, förargelseväckande beteende och tjänstefel som inte är grovt är stadgat disciplinstraff. För de övriga brotten, utom fall som är att hänföra till grovt brott, är stadgat disciplinstraff eller fängelse.

Militära brottmål handläggs vid allmän domstol, om inte annat är föreskrivet. I vissa militära brottmål får straff för brottet åläggas av befattningshavare vid krigsmakten. Sådana mål benämns *disciplinmål*. Straff får åläggas i disciplinmål endast om den misstänkte står under militärt befäl — från denna huvudregel finns dock visst undantag — och straffet finnes böra bestämmas till arrest i högst femton dagar eller disciplinbot. Endast i fråga om vissa av de förut angivna brotten kan straff åläggas i disciplinmål.

Bestraffningsrätten i disciplinmål är i princip förbehållen sådana befattningshavare vid krigsmakten som har lägst överstelöjtnants eller kommandörkaptens grad eller tjänsteklass.¹ Regelmässigt utövas bestraffningsrätten av chef för regemente eller motsvarande förband eller av högre militär chef. För att biträda bestraffningsberättigade chefer vid handläggning av disciplinmål finns auditörer. Endast den som uppfyller villkoren för utövande av domarämbete och som har avlagt domared får tjänstgöra som auditor (19 § MRL).

I 91 § MRL föreskrivs att domstols dom eller beslut varigenom disciplinstraff ålagts skall, där domstolen inte annorlunda förordnat, verkställas utan hinder av att domen eller beslutet inte vunnit laga kraft.

När det gäller frågan vem som har rätt att ålägga tillrättavisning gäller i huvudsak att kompanichef och motsvarande befattningshavare har tillrättavisningsrätt i fråga om underlydande gruppbefäl och meniga, att bataljonschef och motsvarande har tillrättavisningsrätt i fråga om underlydande regements-, kompani- och plutonsofficerare, gruppbefäl och meniga samt att regementschef och motsvarande har tillrättavisningsrätt i fråga om all personal inom förbandet över vilken han har bestraffningsrätt i disciplinmål.

En ålagd tillrättavisning kan efter framställning omprövas av den i förhållande till den som ålagt tillrättavisningen närmast högre befattningshavaren med bestraffningsrätt. Tillrättavisning går omedelbart i verkställighet.

Enligt 22 § fjärde stycket MRL kan bestraffningsberättigad befälhavare avskriva militärt mål om saken prövas vara av synnerligen ringa vikt. Beslut om avskrivning får dock meddelas endast om det i målet inte finns annan målsägande än kronan och straff för brottet får åläggas i disciplinmål.

¹ Enligt lagändring som trätt i kraft den 1 juli 1972 (SFS 1972: 363).

2.5 Rättstillämpningen

Utredningen har lämnat vissa statistiska uppgifter dels om krigsmaktens personalstyrka, såvitt avser värnpliktiga och anställd militär personal, dels om tillämpningen av olika påföljder i militära mål. Dessa uppgifter avser år 1948, som är det sista år då den äldre militära strafflagstiftningen tillämpades, samt åren 1954 och 1964—1968.

Antalet värnpliktiga som genomgick sin första tjänstgöring var år 1948 35 000, år 1954 43 000 och åren 1964—1968 i medeltal något över 50 000. Antalet värnpliktiga i repetitionsutbildning var år 1954 93 000, åren 1964—1966 och 1968 81 000—90 000 samt år 1967 37 000. Repetitionsutbildningen omfattade, med vissa undantag beträffande flottan och flygvapnet, regelmässigt 18 dagar för meniga värnpliktiga, 25 dagar för värnpliktiga i underbefälsbefattningar och 32 dagar för värnpliktiga i underofficers- och officersbefattningar. Den fast anställda militära personalen uppgick under de angivna åren till mellan 21 000 och 23 000 man.

Antalet *fängelsestraff* (och straffarbete) uppgick år 1948 till 300, steg 1954 till nära 500, men sjönk åren 1964—1968 från 400 till 150. Fler-talet av dessa straff drabbade värnpliktsvägrare. Antalet *bötesstraff*, som år 1948 uppgick till endast ett hundratal, har stigit. År 1954 var antalet 800 och åren 1964—1968 mellan 1 000 och 1 500 årligen.

Användningen av *arreststraff* har minskat successivt sedan år 1948. Då verkställdes 5 500 arreststraff. År 1954 var antalet arreststraff 5 000. Med hänsyn till att den värnpliktiga personalstyrkan under denna tid ökat från 35 000 till 43 000 man var minskningen relativt sett markant. Åren 1964—1968 sjönk antalet ålagda arreststraff från 4 000 till 3 000. I stort sett kan sägas att en tredjedel av arreststraffen avsåg undanhållande, en tredjedel fylleri och den återstående tredjedelen huvudsakligen tjänstefel, lydnadsbrott, övergivande av post och onykterhet i tjänsten. År 1968 var ungefär två tredjedelar av arreststraffen kortare än 8 dagar. Den vanligaste längden var 6 och 8 dagar. Mestadels var det i dessa fall fråga om undanhållande eller fylleri. Antalet arreststraff som ålagts fast anställd militär personal har gått ned avsevärt. År 1948 var detta antal 1 000 och år 1954 400. Åren 1967 och 1968 var antalet så litet som ett 40-tal. Under dessa år ålades ingen officer arreststraff. År 1967 straffades 3 underofficerare med arreststraff medan år 1968 inte förekom något sådant straff för underofficer. I fråga om underbefäl med minst furirs tjänsteställning förekom 12 arreststraff år 1967 och 9 år 1968. Beträffande övrigt underbefäl och fast anställda meniga var antalet arreststraff 26 år 1967 och 27 år 1968.

Enligt numera föreliggande uppgifter har det totala antalet verkställda arreststraff fortsatt att minska efter år 1968. Antalet utgjorde år 1969 2 800, år 1970 2 500, år 1971 2 000 och under första halvåret 1972 750.

Påföljden *disciplinbot*, som infördes genom 1948 års reform, användes år 1954 i 1 500 fall och åren 1964—1968 i ungefär 1 800 fall årligen.

Antalet *tillrättavisningar* har ökat efter år 1954. Förklaringen till ökningen torde vara att tillrättavisning i större utsträckning än tidigare kommit att användas i stället för disciplinstraff, framför allt arrest. År 1964 ålades omkring 20 000 tillrättavisningar. Troligen har antalet hållit sig däromkring även under senare år. Utcångs- och landgångsförbud tillämpas i omkring 13 500 fall årligen. Extratjänst förekommer i ungefär 4 000 fall och varning i omkring 2 500 fall per år.

2.6 Sanktionssystemet för krigsmän med ämbetsansvar jämfört med sanktionssystemet för civila statstjänstemän med sådant ansvar

Civila statstjänstemän med ämbetsansvar kan för de i 20 kap. BrB angivna ämbetsbrotten — tjänstemissbruk, tagande av muta eller av otillbörlig belöning, brott mot tystnadsplikt och tjänstefel — ådömas ämbetsstraffen suspension och avsättning förutom de allmänna påföljder enligt BrB, som utdöms för ifrågavarande lagöverträdelser. Om ämbetsman genom annat brott visat sig uppenbarligen inte vara skickad att inneha sin befattning skall han dömas till avsättning. Om han genom brottet i avsevärd mån skadat det anseende innehavaren av befattningen bör äga, skall han suspenderas från befattningen för den händelse han inte blir avsatt. Flertalet civila statstjänstemän, såväl sådana med ämbetsansvar som sådana utan sådant ansvar, kan vidare enligt bestämmelser i statstjänstemannalagen (1965: 274) för försummelse, oförstånd eller oskicklighet i tjänsten bestraffas disciplinärt med varning, löneavdrag, suspension eller avsättning.

Fast anställd krigsman med ämbetsansvar — varmed avses befäl av lägst överfurirs grad och dem som innehar motsvarande tjänsteställning¹ — skall för de i 20 kap. BrB upptagna ämbetsbrotten ådömas samma påföljder som en civil statstjänsteman. Den fast anställda krigsmannen får dock ådömas disciplinstraff — arrest eller disciplinbot — i stället för böter (2 § DL). Sistnämnda bestämmelse ger den fast anställda krigsmannen en särställning i förhållande till övriga statstjänstemän med ämbetsansvar. Emellertid intar krigsmannen även i andra hänseenden en särställning. Han kan sålunda i fredstid i sin egenskap av krigsman straffas för ett stort antal speciellt militära brott, nämligen de i 21 kap. 1—16 §§ BrB upptagna brotten av krigsmän, på vilka brott i regel kan följa disciplinstraff och fängelse. Vissa av de brott som finns upptagna i 21 kap. BrB har sin motsvarighet i lagrum, som är generellt tillämpliga, sålunda även på civila statstjänstemän, exempelvis våld eller hot mot krigsman (våld eller hot mot tjänsteman; 17 kap. 1 § BrB) och missfirmelse mot

¹ Se not s. 14.

krigsman (missfirmelse mot tjänsteman; 17 kap. 5 § BrB). Civila stats-tjänstemän kan tänkas begå även andra brott motsvarande dem, som upp-tas i 21 kap. BrB, exempelvis lydnadsbrott, undanhållande från tjänstgö-ring och onykterhet i tjänsten. Sådana brott begångna av civila stats-tjänstemän bedöms i avsaknad av särskilda straffbestämmelser som tjäns-tefel. Ytterligare en särställning intar den fast anställda krigsmannen därigenom att han kan åläggas disciplinstraff även för andra brott för-utsatt att brottet är av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disci-plinmål (2 § DL). Han kan sålunda under vissa förutsättningar åläggas disciplinstraff för exempelvis fylleri och förargelseväckande beteende utom militärt område samt för undandräkt och åverkan.

Ämbetsansvarskommittén har i betänkandena Ämbetsansvaret (SOU 1969: 20) och Ämbetsansvaret II (SOU 1972: 1) föreslagit en reform som i korthet innebär att det straffrättsliga ämbetsansvaret avskaffas, att det i 20 kap. BrB straffbara området begränsas till vissa föreslagna brott, nämligen missbruk av myndighet, vårdslöshet i myndighetsutövning, mutbrott och brott mot tystnadsplikt, att straffansvaret för vanliga tjäns-tefel avskaffas samt att för fel i tjänsten införs ett för så gott som alla offentliga funktionärer enhetligt disciplinansvar av utomstraffrättslig karaktär. Avsättning och suspension avskaffas som brottspåföljder och ersätts av avskedsregler av civil karaktär.

Ämbetsansvarskommittén föreslår att den angivna reformen till en del skall bli tillämplig också på den militära sektorn. Bl. a. avses detta gälla de föreslagna brotten i 20 kap. BrB. Det föreslås vidare att avsätt-ning och suspension avskaffas som brottspåföljder även inom den mili-tära sektorn och ersätts av civila avskedsregler. Vissa anställda krigsmän med typiskt civila arbetsuppgifter avses bli underkastade den civila reg-leringen i dess helhet.

I övrigt förutsätter ämbetsansvarskommittén att de tjänstemän som är krigsmän skall vara underkastade samma regelsystem som nu. Fort-farande kommer det sålunda för denna kategori att finnas ett straffrätts-ligt ansvar för vanliga tjänstefel. De militära straffen och disciplinmed-len (lagen om disciplinstraff för krigsmän) bibehålls.

3 Utländsk rätt

I betänkandet lämnas en översiktlig framställning över militära disci-plinstraff och andra militära disciplinmedel i Danmark, Norge, Finland, Förbundsrepubliken Tyskland, Schweiz, Frankrike, Storbritannien, Ame-rikas förenta stater och Sovjetunionen.

Arreststraff förekommer i samtliga nu nämnda länder. Även i övrigt förekommer i dessa länder i stort sett samma former av straff och disci-plinmedel som i vårt land. Därutöver finns vissa andra påföljder, t. ex.

villkorligt ålagt arreststraff (Danmark) och degradering, fördröjd befordran m. m. som karriärstraff (Föbundsrepubliken Tyskland m. fl.).

I Danmark har nyligen för folketinget lagts fram förslag om avskaffande av det militära arreststraffet.

Vad angår dödsstraff under krigsförhållanden synes läget nu vara följande. I Danmark, Norge, Schweiz, Frankrike, Storbritannien, Amerikas förenta stater och Sovjetunionen är dödsstraff tillämpligt vid krig. I Föbundsrepubliken Tyskland och i Österrike är dödsstraffet avskaffat under krigsförhållanden. I Finland har nyligen beslutats att dödsstraffet ej längre skall tillämpas under krig.

4 Utredningen

4.1 Arreststraff

4.1.1 Värnpliktiga

Utredningen tar upp frågan om arreststraffet kan avskaffas helt. Enligt utredningens mening är detta inte tänkbart om man i fortsättningen som disciplinstraff har tillgång endast till disciplinbotstraffet. Följden av ett avskaffande av arreststraffet kan då bli att vissa gärningar kommer att bestraffas med fängelse även om en sådan påföljd med hänsyn till den aktuella gärningens beskaffenhet i en del fall skulle vara onödigt sträng. Enligt utredningens mening kan arreststraffet inte heller ersättas genom att disciplinbotsstraffet utökas eller omvandlas efter mönster av det civila bötesstraffet. Skälen härtill är många. Bl. a. framhålls att man då måste tänka sig att i vissa fall av bristande betalning förvandla penningstraffet till fängelse eller arrest. En sådan lösning avvisas. Utredningen stannar för att ett realistiskt alternativ till arreststraff skulle vara att införa ett nytt disciplinstraff i form av ett förlängt utgångsförbud, uppbyggt helt efter mönster av de nuvarande tillrättavisningsformerna utgångsförbud och landgångsförbud. Ett sådant disciplinstraff, benämnt fritidsstraff, föreslås infört. I princip innebär detta straff förbud att under bestämd tid, minst 8 och högst 15 dagar, på fritid lämna kasernområde eller del därav, fartyg eller bostad. Utredningens förslag i fråga om fritidsstraffet kommer att beröras närmare i ett senare avsnitt (4.3).

Om fritidsstraff införs som disciplinstraff vid sidan av disciplinbot, kvarstår ändå frågan om arreststraffet kan undvaras helt. Vid prövningen av denna fråga har utredningen rent principiellt utgått från att ett totalt avskaffande av arreststraffet skulle vara ett eftersträvarsvårt framsteg i den svenska strafflagstiftningen.

Utredningen framhåller att man måste räkna med att krigsman begår brott som är av sådan svårighetsgrad att fängelse kan tänkas komma i fråga som påföljd, exempelvis vissa lydnads- och våldsbrott samt rym-

ning av allvarigare slag. Eftersom det föreslagna fritidsstraffet, även om det som utredningen också föreslår kan kombineras med disciplinbot, inte skulle vara tillräckligt som påföljd i alla sådana fall, skulle avsaknaden av arreststraff kunna medföra att den brottslige ådöms fängelse. Detta skulle vara olyckligt från skilda synpunkter. Värnpliktig som döms till fängelse blir sålunda regelmässigt hemförlovad på grund av straffverkställigheten. Det under militärtjänstgöringen begångna brottet får under sådana förhållanden även andra konsekvenser än om påföljdsfrågan "stannar inom krigsmakten". Inte ens ett långvarigt arreststraff tillmäts sålunda formellt annan betydelse än ett bötesstraff och kommer därför inte att i någon högre grad läggas den felande till last sedan han återgått till civil verksamhet. Enligt kommitténs mening föreligger därför behov av arreststraff i vissa fall redan på grund av brottets art och svårhetsgrad.

Utredningen konstaterar att upprätthållandet av disciplinen och ordningen inom krigsmakten ytterst syftar till att skapa och bibehålla en effektiv krigsmakt. Vissa svårigheter skall därvid övervinnas, främst bestående däri att huvuddelen av krigsmaktens personal verkar av tvång och inte av fri vilja. Utredningen framhåller att arreststraff såväl i Sverige som i andra länder ansetts vara ett verksamt medel för att upprätthålla disciplinen och ordningen inom krigsmakten. För egen del antar utredningen att förekomsten av arreststraff har en till graden f. n. obestämmd men inte obetydlig brottsavhållande och disciplinfrämjande effekt. Fortsättningsvis uttalas att de militära myndigheternas krav på straffmedel för disciplinens upprätthållande inte helt kan tillgodoses med det föreslagna fritidsstraffet. Utformningen av detta straff innebär bl. a. att den straffskyldige inte kan helt förhindras att avvika. Om den som ålagts ett maximalt fritidsstraff — 15 dagar — avviker till hemorten vid först infallande veckoslut men sedan återkommer vid helgens slut, kan han kanske för detta undanhållande åläggas ett nytt maximalt fritidsstraff jämte disciplinbot. Om han då på nytt avviker skulle man, om arrest inte finns att tillgå, sannolikt tvingas att för detta sista undanhållande döma den felande till fängelse. Detta skulle vara olyckligt, bl. a. med hänsyn till straffmätningssynpunkter och till att den dömda måste hemförlovas på grund av straffverkställigheten. Om i stället arrest kan tillgripas, är denna påföljd inte bara tillräcklig för att hävda efterlevnaden av de disciplinära reglerna utan är också av flera skäl att föredra framför fängelsestraff. Det anförda ger enligt utredningens mening vid handen att arreststraffet är motiverat i vissa fall för upprätthållandet av disciplinen och ordningen inom krigsmakten.

Utredningen framhåller vidare att den enskildes tjänstgöringsförhållanden ibland kan vara sådana att ett fritidsstraff skulle bli helt verkningslöst. Om disciplinbotsstraff då anses otillräckligt, bör det vara möj-

ligt att tillgripa arreststraff, trots att ett fritidsstraff möjligen skulle kunna vara tillräckligt från andra synpunkter.

Utredningen diskuterar här efter vissa särskilda skäl för och mot förekomsten av arreststraff. Det konstateras härvid att det gjorts gällande att detta straff är inhumant och föga överensstämmande med våra dagars humanitära grundsyn och straffrättsliga principer. Mot detta påstående kan enligt utredningen invändas att korta frihetsberövanden inte är främmande för strafflagstiftningen på det civila området. Härvidlag åberopas reglerna om förvandling av böter till fängelse samt vissa disciplinpåföljder enligt lagen (1964: 541) om behandling i fängvårdsanstalt. Vidare åberopas att Genèvekonventionen den 12 augusti 1949 angående krigsfångars behandling medger att krigsfångar som disciplinstraff får ådömas arrest i högst 30 dagar.

Enligt utredningens mening måste man när det gäller att bedöma möjligheterna att avskaffa arreststraffet beakta risken för att det militära straffsystemet urholkas så att fängelse måste tillgripas i brist på speciella militära disciplinmedel. En sådan utveckling skulle med fog kunna betecknas som inhuman. Bland de värnpliktiga finns — liksom på det civila området — en minoritet som inte vill underkasta sig ordning över huvud taget och som äventyrar krigsmaktens effektivitet. Det är denna minoritet som skapar behovet av sådana särskilda disciplinmedel som arreststraffet.

Utredningen framhåller att samtliga länder, vilkas rättsordningar kan tjäna till ledning i detta sammanhang, tillämpar arreststraff. Vilka verkningar ett avskaffande av arreststraffet skulle få, måste under sådana förhållanden med nödvändighet bli antaganden utan erfarenhetsmässigt stöd. Av ett arrestraff i tillämpning föreligger däremot långvarig erfarenhet. Denna erfarenhet är enligt en samlad militär expertis god.

Under vissa förutsättningar, exempelvis då ett brott är ägnat att framkalla ohörsamhet och trots hos den övriga truppen, kan det vara nödvändigt eller åtminstone av värde att kunna skilja den felande från truppen för att förebygga ytterligare disciplinupplösning. Arreststraffet kan då vara ett lämpligt medel för att nå detta syfte. För ett omedelbart avskiljande i anslutning till brott lär dock de särskilda militära tvångsmedlen — förvarsarrest och tagande i förvar — ha större betydelse än arreststraffet.

Sammanfattningsvis uttalar utredningen att den rent principiellt har sympatier för den uppfattning som går ut på att arreststraffet bör avskaffas helt och hållet. Svårigheterna att förutsäga styrkan av de negativa verkningar, som måste vara förenade med en sådan åtgärd och farhågorna för de menliga konsekvenser ett avskaffande av arreststraffet skulle kunna få, har emellertid lett till att utredningen slutligen valt att inte ta steget fullt ut och omedelbart avskaffa arreststraffet. I stället har utredningen stannat för att som en första etapp på vägen mot det

i och för sig eftersträvansvärda målet att avskaffa arreststraffet föreslå att möjligheterna att tillämpa straffet beskärs mycket kraftigt. Sedan de föreslagna reglerna om begränsning av arreststraffets användning tillämpats någon tid, bör underlag föreligga för att pröva om arreststraffet kan avskaffas helt. Utredningen har inte kunnat bortse från att om arreststraffet nu utan en sådan prøvotid avskaffas omedelbart, det finns risk för att utvecklingen skulle göra det nödvändigt att sedermera införa straffet på nytt. Detta är enligt utredningens mening ett högst olyckligt framtidsperspektiv.

Med hänvisning till det anförda föreslår utredningen att arreststraff skall få åläggas endast då det är särskilt påkallat på grund av brottets art, disciplinen och ordningen inom krigsmakten eller den tilltalades tjänstgöringsförhållanden. Bestämmelser av detta innehåll tas upp i utredningens förslag till 4 § i en ny lag av disciplinstraff för krigsmän. En tillämpning av dessa bestämmelser kommer enligt utredningens uppfattning att nedbringa antalet arreststraff till ungefär en tredjedel av det antal som f. n. åläggs.

4.1.2 Fast anställda

I ett särskilt avsnitt överväger utredningen huruvida arreststraffet bör avskaffas för de krigsmän som är fast anställda.

Utredningen konstaterar att den fast anställde krigsmannen intar en särställning i förhållande till övriga statstjänstemän inte endast därigenom att han kan ådömas arreststraff utan också därigenom att för honom uppställt ett antal särskilda straffbestämmelser, vari som påföljd upptas bl. a. disciplinstraff. Ett avskaffande av arreststraff för enbart fast anställda krigsmän synes enligt utredningens mening kunna ske endast enligt något av följande två alternativ. Det ena alternativet är att helt jämställa fast anställda krigsmän med övriga statstjänstemän. Det andra och till synes rimligare alternativet är att för fast anställda krigsmän tillämpa samma straffbestämmelser som för de värnpliktiga som har ämbetsansvar med det undantaget att som disciplinstraff för fast anställda bör förekomma endast ett ekonomiskt straff som i möjligaste mån motsvarar det för den civile statstjänstemannen gällande bötesstraffet.

Utredningen ställer frågan om arreststraffet behövs för att avhålla fast anställda från att göra sig skyldiga till tjänsteförsummelse och andra brott. Den frågan anser sig utredningen kunna besvara nekande. Inhämtade statistiska uppgifter i fråga om brottsfrekvens, brottens art och ålagda arreststraff för olika personalkategorier ger — mot bakgrunden av att den fast anställde inte är tagen i anspråk med tvång utan är verksam inom krigsmakten på grund av ett tjänsteavtal — enligt utredningens mening klart belägg för att det från angivna utgångspunkt skulle vara tillräckligt om de fast anställda krigsmännen underkas-

tas samma straffformer som civila statstjänstemän i motsvarande tjänsteställning. Samtidigt bör man enligt utredningens mening inte bortse från att arreststraff i vissa undantagsfall kan tänkas framstå som en förmån för den fast anställde liksom fallet kan vara för den värnpliktige. Tillgången till arreststraff medför kanske att den brottslige i stället för fängelse ådöms ett långvarigt arreststraff vilket innebär att påföljdsfrågan "stannar inom krigsmakten".

Utredningen har även övervägt frågan huruvida det med hänsyn till principen om likhet inför lagen är motiverat att avskaffa arreststraffet för de fast anställda. Enligt utredningens mening beror svaret på denna fråga om den fast anställda personalen skall jämföras antingen med civila statstjänstemän eller med värnpliktiga. Begreppet likhet inför lagen är sålunda inte entydigt. Om man jämför med förhållandena inom den enskilda sektorn kan vidare förekomsten av ämbetsstraff och av disciplinär bestraffning inom det allmännas verksamhet sägas i sig själv utgöra ett avsteg från den angivna principen om likhet inför lagen. Å andra sidan finns det även inom den enskilda sektorn speciella ansvarsregler t. ex. för läkare, veterinärer och advokater. Även om det är önskvärt att få ett så enhetligt sanktionssystem som möjligt, kan förekomsten av särbestämmelser för en viss grupp i och för sig inte anses stötande om särbestämmelserna är dikterade av ett påtagligt behov. För att få fast anställda krigsmän att avhålla sig från att göra sig skyldiga till tjänsteförsummelser eller andra brott anser utredningen som nyss anförts inte att det behövs några bestämmelser om disciplinär bestraffning som avviker från dem som gäller för civila tjänstemän.

Emellertid framhåller utredningen att principen om likhet inför lagen måste övervägas också från de värnpliktigas synpunkt. Om arreststraffet avskaffas för de fast anställda krigsmännen skulle resultatet kunna bli att den värnpliktige bestraffas med arrest medan den fast anställde erhåller ett ekonomiskt verkande straff trots att förseelserna är identiska. Från de värnpliktigas sida skulle ett sådant förhållande kunna betraktas som stötande. De värnpliktiga är mycket lyhörda för förhållanden som för dem kan te sig som mannamån i ansvarsfrågor. Det är förden skull inte uteslutet att redan vetskapen om att befäl och värnpliktiga i ansvarshänseende kan behandlas olika, skulle kunna försämra förhållandet mellan befäl och värnpliktiga och därigenom i viss mån äventyra andan inom krigsmakten.

Det måste enligt utredningens mening också beaktas att om de stränga villkor för användningen av arrest som utredningen föreslagit kommer att godtas, kan det förväntas att arreststraff i praktiken inte kommer att tillämpas på fast anställda. Att tills vidare i straffrättsligt hänseende jämställa de fast anställda med övriga krigsmän bör förden skull inte medföra några beaktansvärda olägenheter för de fast anställda. Slutlig ställning till frågan hur dessa sistnämnda skall behandlas i

straffhänseende bör tas först sedan slutresultatet av ämbetsansvarskommitténs utredning om ämbetsansvar och disciplinärt ansvar föreligger. Utredningen föreslår därför att arreststraffet bibehålls tills vidare även för de fast anställda krigsmännen.

4.1.3 Särskilda frågor om arrest

Utredningen uttalar att det föreslagna fritidsstraffet och disciplinbotsstraffet — eventuellt i kombination — är avsedda att ersätta de kortvariga arreststraffen. Bl. a. med hänsyn härtill finns inte längre något utrymme för mycket kortvariga arreststraff. Utredningen föreslår därför att minimitiden för arrest bör vara åtta dagar i stället för tre dagar. Förslaget föranleder ändring i 32 kap. 6 § BrB.

Utredningen har övervägt om inte arreststraff bör förenas med skyldighet för arrestanten att under hela den tid verkställighet pågår delta i tjänstgöringen, bl. a. med hänsyn till att värnpliktiga inte skall gå miste om utbildning till följd av sådan straffverkställighet. När utredningen likväl har stannat för uppfattningen att åtminstone första delen av straffet liksom hittills bör verkställas utan tjänstgöring har den bl. a. åberopat att det med hänsyn till disciplinen och ordningen inom krigsmakten kan vara angeläget att den straffskyldige under den första delen av strafftiden effektivt avskiljs från den övriga truppen. Enligt gällande lag skall arrestant i princip delta i tjänstgöring i den mån strafftiden överstiger tio dagar. Utredningen anser att denna tid bör kunna minskas till åtta dagar. Förslag härom har upptagits i 5 § förslag till lag om disciplinstraff för krigsmän.

Enligt 4 § DL skall den som åtnjuter avlöning från krigsmakten vidkännas löneavdrag under det han avtjänar arrest, vare sig verkställigheten är förenad med tjänstgöringsskyldighet eller inte. Med hänsyn bl. a. till den allmänna utvecklingen inom kriminalvården och mot bakgrund av att löneavdrag under arrest på militärt håll allmänt uppfattas som en dubbelbestraffning föreslår utredningen en ändring av innebörd att endast den som till följd av arreststraff inte deltar i tjänstgöring skall vidkännas löneavdrag. Förslaget innebär en återgång till vad som gällde före 1948 års reform.

4.2 Disciplinbot

Utredningen konstaterar att militära bedömare har hävdad att erfarenheterna av disciplinbotsstraffet när det gäller mindre allvarliga förseelser är goda. Enligt utredningens mening krävs inte heller några genomgripande ändringar av denna straffform. Med hänsyn till den föreslagna begränsningen i möjligheten att ålägga arreststraff kan det emellertid vara lämpligt att det öppnas möjlighet att utdöma disciplinbot för längre tid än den nuvarande maximitiden tjugo dagar. Särskilt är detta

motiverat med tanke på de fast anställda krigsmännen, för vilka arreststraff antas i praktiken komma att användas endast i sällsynta undantagsfall och beträffande vilka det föreslagna nya fritidsstraffet över huvud taget aldrig lär komma att tillämpas. Utredningen föreslår att maximitiden för disciplinbot höjs till trettio dagar.

Enligt utredningens mening finns det behov av att kunna kombinera disciplinbotsstraff med ett fritidsstraff. Härigenom kan kanske arreststraff i en del fall undvikas. Bl. a. kan detta bli aktuellt i situationer då enbart ett fritidsstraff på grund av förläggningssförhållanden eller andra orsaker inte kommer att uppfattas som en tillräckligt allvarlig reaktion på förseelsen. Det föreslås att disciplinbot får åläggas jämte fritidsstraff om det finnes påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till disciplinen och ordningen inom krigsmakten. Förslag av denna innebörd är upptaget i 9 § förslag till lag om disciplinstraff för krigsmän.

4.3 Fritidsstraff

Som jag tidigare har nämnt i avsnitt 4.1.1 föreslår utredningen att det införs ett nytt disciplinstraff benämnt fritidsstraff. De grundläggande bestämmelserna om detta straff föreslås införda i 32 kap. BrB. I motiveringen till förslaget anför utredningen följande.

Förslagen om en begränsning i användningen av arreststraff (avsnitt 4.1.1) och om en höjning av minimitiden för arrest (avsnitt 4.1.3) väntas medföra att detta straff i stort sett kommer att åläggas endast i undantagsfall. Dessa förväntningar kommer emellertid knappast att infrias om inte vid sidan av arrest och disciplinbot införs en ny disciplinstraffform som verkningsmässigt kan antas bli accepterad såväl av militära myndigheter som av straffskyldiga och som även i övrigt är lämplig för sitt ändamål.

Utredningen har stannat för att ett nytt disciplinstraff måste utformas som en inskränkning för den felande att fritt råda över sin fritid. I fråga om utformningen av detta straff har det ansetts väsentligt, dels att undvika ett omhändertagande av den straffskyldiges person, dels att straffet inte skall inverka menligt på värnpliktsutbildningen, dels att alla straffskyldiga — åtminstone värnpliktiga sådana — skall drabbas lika hårt oberoende av deras ekonomiska förhållanden, och dels att det inte skall krävas särskilda verkställighetslokaler eller stora personalresurser för kontinuerlig övervakning av straffets verkställighet. Å andra sidan har en förutsättning ansetts vara att straffformen är så pass kännbar att den kan antas ersätta åtminstone de kortvariga arreststraffen.

Utredningen konstaterar att tillrättavisningsformerna utgångsförbud och landgångsförbud, som får åläggas för en bestämd tid av högst sju dagar, har tillämpats under lång tid och överlag av militära bedömare anses ändamålsenliga och verksamma. Ett utgångsförbud och land-

gångsförbud, som är längre än sju dagar, skulle enligt utredningens mening uppfylla alla de krav som måste ställas på en ny straffform. Utredningen konstaterar i detta sammanhang att det måhända kan göras gällande att det skulle vara enklare att höja maximigränserna för utgångsförbud och landgångsförbud i tillrättavisningens form än att laborera med en ny straffform. Emellertid bör det ifrågavarande disciplinmedlet omgärdas med samma rättssäkerhetsgarantier som de nuvarande militära disciplinstraffen. Disciplinmedlet bör därför ha karaktären av straff och inte tillrättavisning. Utredningen föreslår fördenskull att en ny disciplinstraffform, med bibehållande av utgångsförbud och landgångsförbud som tillrättavisningsformer, konstrueras helt efter mönster av dessa tillrättavisningsformer med den skillnaden att det nya disciplinstraffet kan åläggas även av domstol och för längre tid än tillrättavisningsformerna. Det sålunda föreslagna nya disciplinstraffet har ansetts lämpligen kunna benämnas fritidsstraff.

Mot fritidsstraffet kan enligt utredningen riktas den invändningen att detta straff inte är lämpligt för de fast anställda krigsmännen som till skillnad från huvuddelen av de värnpliktiga regelmässigt bor i civila bostäder utanför kasernområde o. d. Enda tänkbara formen av fritidsstraff är då förbud att lämna bostaden. Sådant förbud som f. n. kan meddelas vid tillrättavisning, kommer inte att bli särskilt verkningsfullt. Principiellt förefaller det mindre välbetänkt att för de fast anställda skapa en straffform, som på förhand kan sägas inte komma att tillämpas. Med hänsyn till att hela komplexet om de fast anställdas ställning i ansvarshänseende hänger samman med ämbetsansvarskommitténs arbete anser dock utredningen att de fast anställda f. n. inte bör ges någon särställning i fråga om fritidsstraff. Denna straffform föreslås därför bli formellt tillämplig på alla krigsmän såväl värnpliktiga som fast anställda.

När det gäller verkställigheten av fritidsstraff finner utredningen att det bör skapas samma möjligheter till kontroll av efterlevnaden som nu gäller vid motsvarande tillrättavisningsformer. Detta innebär bl. a. att om kontrollen inte kan ordnas på annat lämpligt sätt den straffskyldige kan åläggas att anmäla sin närvaro eller fullgöra annan sådan förpliktelse (49 § MRK). Verkställigheten av tillrättavisningar har i allmänhet inte medfört några allvarligare komplikationer vare sig i kontrollhänseende eller i övrigt. Den ökning i kontrolluppgifterna som fritidsstraffet kommer att medföra, kan enligt utredningens mening inte antas bli så betydande i personellt hänseende att fritidsstraffet endast på grund därav skulle vara olämpligt.

I en del fall får man räkna med att den straffskyldige inte kommer att respektera ett ålagt fritidsstraff utan kommer att avlägsna sig från det område inom vilket han ålagts att uppehålla sig. Genom att den som

sålunda bryter mot fritidsstraffet och blir upptäckt ådöms arreststraff, kan emellertid respekten för fritidsstraffet upprätthållas.

Utredningen föreslår att minimitiden för fritidsstraff då det gäller förbud att under bestämd tid vistas utom kasernområde, läger eller motsvarande område eller utom bostaden eller att lämna fartyg, skall vara åtta dagar. Maximitiden föreslås vara femton dagar. Straffet kan då omfatta två veckoslut. Att bestämma en längre maximitid så att straffet skulle kunna omfatta tre veckoslut är enligt utredningens mening inte lämpligt. Verkställigheten av fritidsstraff bygger mindre på bevakning och kontroll än på förtroende för den straffskyldige. Mycket långvariga fritidsstraff skulle kunna ställa den straffskyldiges lojalitet mot den militära ordningen på alltför hårda prov och få till följd att han i större utsträckning än vid kortare fritidsstraff skulle frestas att bryta mot förbudet att lämna visst område. När det gäller förbud att under ett bestämt antal särskilda dagar lämna fartyg föreslås att minimitiden skall vara fem dagar och maximitiden åtta dagar.

Utredningen föreslår att fritidsstraffet — i motsats till vad som gäller arrest — i princip skall få verkställas utan hinder av att straffbeslutet inte vunnit laga kraft.

4.4 Tillrättavisning

Tillrättvisningsinstitutet används huvudsakligen endast vid förseelser mot ordnings- och tjänsteföreskrifter. Anledningen härtill synes främst vara att tillrättavisning enligt gällande bestämmelser (14 § DL) får användas endast för "mindre förseelser" och att de flesta militära befattningshavare som har befogenhet att meddela tillrättavisning anser att härmed menas rena bagatellsaker. Ofta har hinder ansetts föreligga att meddela tillrättavisning trots att en sådan sanktion bedömts vara lämpligare än ett disciplinstraff. En sådan ordning stämmer föga överens med grundsatserna i brottsbalken enligt vilka den felande i princip inte bör utsättas för mera ingripande åtgärder än som behövs för hans tillrättaförande. Kravet på att förseelsen skall vara att bedöma som "mindre" för att tillrättavisning skall kunna komma i fråga bör därför utgå. I stället föreslår utredningen en föreskrift av innebörd att tillrättavisning skall användas i stället för disciplinär bestraffning om tillrättavisning är lämpligare än straff. En sådan bestämmelse har upptagits i 21 § förslag till lag om disciplinstraff för krigsmän.

Utredningen anser att officerare, underofficerare och underbefäl som är underkastade ämbetsansvar¹ — såväl fast anställda som värnpliktiga — bör vara jämställda i fråga om vem som skall ha tillrättavisningsrätt över dem. Den tillrättavisningsrätt som tillkommer chef för kompani eller däremot svarande avdelning föreslås därför begränsad till att avse

¹ Utredningens förslag utgår från förhållandena före den 1 juli 1972. Jfr prop. 1972: 44 och SFS 1972: 363.

underlydande, som har högst korprals grad eller motsvarande tjänsteställning.

Skäl föreligger inte enligt utredningens mening att ändra bestämmelserna om att ålagd tillrättavisning omedelbart skall gå i verkställighet. Däremot föreslås en föreskrift av innebörd att tillrättavisad genast skall underrättas om hur han skall förfara om han vill begära omprövning av tillrättavisningsbeslutet.

4.5 Avskrivning av militära mål m. m.

Utredningen har uppmärksammat att en bestraffningsberättigad befälhavares möjligheter att avskriva bagatellmål är mycket begränsade. Den grundläggande förutsättningen för sådan avskrivningsrätt är — bortsett från att straff för brottet måste kunna åläggas i disciplinmål — att saken prövas vara av synnerligen ringa vikt (22 § fjärde stycket MRL). Om avskrivning inte kan ske, tvingas den bestraffningsberättigade i många fall att hänskjuta målet till åklagaren för utredning, fastän ett sådant hänskjutande ter sig ganska meningslöst. Därmed belastas den civila utredningsmyndigheten med utredningar av förhållandevis bagatellartade förseelser. Varje utredning genom polismyndighet av sådana bagatellförseelser torde ske på bekostnad av resurserna för utredningar av allvarigare saker och detta trots att det inte föreligger något egentligt intresse — vare sig allmänt eller speciellt militärt — av att utredning kommer till stånd i denna ordning.

Med hänsyn till det anförda anser utredningen att bestraffningsberättigads möjligheter att avskriva mål bör vidgas. Bl. a. föreslås sådan ändring i 22 § MRL att förutsättning för avskrivning inte längre skall vara att saken är av "synnerligen ringa vikt." Det skall räcka att saken är av "mindre vikt". Utredningen föreslår också vissa andra ändringar i förutsättningarna för avskrivning av militära mål.

Enligt 22 § första stycket 1 MRL skall bestraffningsberättigad befälhavare genast hänskjuta militärt mål till åklagaren, om i målet finns annan målsägande än kronan. Utredningen anser att även om det finns annan målsägande än kronan sådant hänskjutande inte skall behöva ske under förutsättning att målsäganden förklarar sig inte ha något intresse av att saken handläggs vid domstol och straff för brottet eljest kan åläggas i disciplinmål.

4.6 Verkställighetsfrågor

Utredningen finner inte skäl föreslå någon ändring av bestämmelserna i 91 § MRL om verkställighet av domstols dom eller beslut varigenom disciplinstraff ålagts. Såvitt gäller verkställighet av arreststraff utgår utredningen därvid från sitt förslag om inskränkning i möjligheterna att använda arreststraff.

4.7 Krigsförhållanden

Med undantag för dödsstraffet finns inga särskilda straff eller disciplinmedel som är avsedda för krigsmän under krig. Utredningen menar att det fredstida disciplinsystemet i sin helhet lämpar sig för användning under krig endast inom områden, där livet även i övrigt påminner om fredstida garnisonstjänst. På de avsnitt där strider förs måste disciplinen manas fram med andra åtgärder än användande av disciplinmedel.

Vad först angår arreststraffet grundar sig dess verkan på att det starkt begränsar den bestraffades rörelsefrihet och möjligheter att utnyttja fritiden. Ju svårare situationer och primitivare förhållanden det dagliga livet framlevs i, desto mindre är arreststraffets betydelse. Under frontförhållanden i krig är därför arreststraffet betydelselöst. Den enda möjligheten att använda arreststraffet i främsta linjen torde enligt utredningen vara att uppskjuta verkställigheten till dess truppförbandet löses från sin fronttjänstgöring och förflyttas till området bakom linjerna. Under den förutsättningen kan arrest eventuellt komma i fråga även när det gäller stridsförband.

Vad nu sagts om arreststraff gäller också det föreslagna fritidsstraffet och tillrättavisningen utgångsförbud (landgångsförbud), vilka inskränker den felandes rörelsefrihet.

Ett mera ändamålsenligt disciplinmedel för frontförhållanden är då enligt utredningens mening den form av tillrättavisning som utan att begränsa den bestraffades frihet innebär en ökning av hans arbete och plikter, nämligen extratjänst. Denna tillrättavisningsform torde vara den enda, som ungefär lika effektivt kan användas under alla förhållanden.

Disciplinbotsstraffet har enligt utredningens mening inte någon nämnvärd betydelse under frontförhållanden.

Då det gäller att bedöma fängelsestraffets användbarhet som påföljd för krigsmän för brott som begåtts under krigsförhållanden framhåller utredningen att de vanligaste brotten under krig utgörs av de fall, då den felande på ett eller annat sätt söker undfly de plikter, som åvilar honom som soldat. Han visar feghet eller gör sig skyldig till desertering, självstympling, myteri etc. Om på ett dylikt brott under krig följer ett långvarigt frihetsstraff, uppnår den brottslige genom straffet på sätt och vis just det han eftersträvat med brottet. Odiskutabelt är nämligen att vistelsen i straffanstalten är mera skyddad än ute i eldlinjen. Som straff kvarstår sålunda endast den skam, som den brottslige har att utstå. Men erfarenheterna från Finland under det senaste världskriget visar att många ansåg att den kroppsliga integriteten gick före den vanära de ådrog sig genom brotten.

I syfte att effektivisera fängelsestraffet under krig har i Finland tillämpats ett system med uppskov av verkställigheten av ådömt fängelsestraff. Omedelbart efter rättegången återvände den dömda till fronten

men var samtidigt medveten om, att verkställigheten av det ådömda straffet väntade honom framdeles, om han inte utmärkte sig i så hög grad att förmannen gjorde framställning om straffets undanröjande genom benådning.

Utredningen anför att inte något av de länder, vars militära strafflagstiftning utredningen tagit del av, har några särskilda för krig avsedda militära straff och disciplinmedel. Samtliga dessa länder, utom Schweiz, har deltagit i det senaste världskriget och har haft anledning att noga överväga hithörande frågor. Utredningen har för sin del inte kunnat finna på något nytt, för användning under krig lämpligare straff eller disciplinmedel än dem som vi redan har för fredstid. Något förslag om särskilda straff och disciplinmedel för krig läggs därför inte fram.

Vad angår dödsstraffet, som endast är tillämpligt i krig, har utredningen mycket allvarligt övervägt om det skulle kunna avskaffas. Länder med krigserfarenhet har emellertid ansett sig inte kunna undvara dödsstraffet. Utredningen anser det vara svårt att hävda en annan ståndpunkt även om den inte vill underlåta att uttala att den principiellt är motståndare till detta straff. Om vi i vårt land skulle avskaffa dödsstraffet, torde risken vara stor att vi i händelse landet drogs in i krig skulle bli nödsakade att på nytt införa detta straff, och då genom en lagstiftning med retroaktiv verkan. Det senare skulle strida helt mot våra rättsprinciper på strafflagstiftningens område. Utredningen föreslår därför inte någon ändring beträffande vår lagstiftning om dödsstraffet. Till detta ställningstagande har i hög grad bidragit att i Sverige såväl utdömandet av dödsstraff som verkställigheten därav kringgärdas av ett flertal från fredstida rättegångsordning avvikande bestämmelser till förekommande av missbruk.

5 Remissyttrandena

5.1 Arreststraff

5.1.1 Värnpliktiga

Utredningens förslag att arreststraffet skall behållas t. v. för värnpliktiga godtas av det stora flertalet remissinstanser, nämligen *RA, de två hörda hovrätterna, ÖB, de tre försvarsgrenscheferna, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, de sex militärbefälhavarna, chefen för militärpsykologiska institutet, överåklagaren i Stockholm, länsåklagarna i Kristianstads, Skaraborgs och Norrbottens län, domareföreningen, Föreningen Sveriges auditörer, Föreningen Sveriges statsåklagare, Statstjänstemännens riksförbund och Centralförbundet för befallsutbildning.*

RA framhåller att den militära verksamheten bedrivs — även i fredstid — under så speciella förhållanden att man inte kan i full utsträck-

ning anlägga vedertagna kriminalpolitiska synpunkter på beivrandet av brott som begås av krigsmän. Även om arreststraffet helst borde avskaffas, är de av utredningen anförda skälen för behållande t. v. av detta straff övertygande. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* håller för troligt att minskningen i antalet arreststraff efter år 1948 huvudsakligen beror dels på att disciplinbot visat sig vara användbart i en del fall då arrest tidigare tillämpades, dels på att de värnpliktiga numera begår färre brott som är av den karaktären att arrest är den vanliga påföljden. Nu likasom vid tillkomsten av 1948 års lagstiftning är det andra faktorer än bestraffningsshotet som i första hand inverkar på disciplinen inom krigsmakten. Å andra sidan får man enligt hovrättens mening inte se bort från det förhållandet att militärutbildningen skapar en så speciell miljö att man måste vara i viss mån försiktig när man bedömer möjligheten av att slopa arreststraffet helt. De flesta värnpliktiga lämnar under tjänstgöringen sin vanliga miljö och står då inte längre under samma sociala tryck som där. Arreststraffet kan inte anses vara så avsevärt mer inhumant än de andra former av frihetsberövande som vår lagstiftning känner att det enbart av denna anledning bör slopas helt. *Chefen för armén* framhåller att det finns eller kan finnas krigsmän som vid vissa tillfällen söker sabotera anda, ordning och disciplin eller i övrigt motverka fullgörandet av krigsmaktens uppgift. Bl. a. med hänsyn härtill är det angeläget att militär chef förfogar över disciplinära medel som kan tillgripas snabbt. Genom sin blotta förefintlighet kan dessa medel ha en inte obetydlig brottsavhållande och disciplinfrämjande effekt samt motverka ett uppsåtligt åsidosättande av order och föreskrifter. Enligt *militärbefälhavaren för Övre Norrlands militärområde* har många värnpliktiga framför allt under första tjänstgöringen mycket svårt att finna sig till rätta med de militära förhållandena. Så länge denna situation inte påtagligt har förbättrats, behövs ett korrekionsmedel som kan verka påtagligt avskräckande. Arreststraffet måste därför behållas.

ÖB, som anser övervägande skäl tala för att arreststraffet tills vidare bör behållas, erinrar om ett av lagrådet år 1961 gjort uttalande att "otillräckligt underbyggda och förberedda reformåtgärder kan få långvariga följder som svårligen låter sig upphäva". Det torde enligt *ÖB* också vara välbetänkt att avvakta resultatet av ämbetsansvarskommitténs arbete. Om arreststraffet behålls t. v., bör vissa särskilda regler iakttas bl. a. i fråga om läkarundersökning av arrestant samt när det gäller utformningen av arrestlokalerna. *Försvarets sjukvårdsstyrelse* anser att sådana regler är en förutsättning för arreststraffets behållande. Bl. a. framhålls att arrestlokalerna i den mån så inte redan skett måste upprustas så att de fyller de anspråk som nutida rättsvård kräver.

Försvarets civilförvaltning hyser den principiella uppfattningen att de särskilda militära straffen och disciplinmedlen bör avskaffas helt. Det av utredningen presenterade materialet kan emellertid inte läggas till

grund för ett ställningstagande i denna fråga. En särskild utredning torde därför krävas för att bl. a. få klarlagt vilka ändringar eller tillägg som ett sådant slopande kan föranleda i BrB och rättegångsbalken med följdförfattningar.

De fåtaliga remissinstanser som föreslår att arreststraffet helt avskaffas för de värnpliktiga är *försvarets personalvårdsnämnd* (majoriteten), *försvarsstabens personalvårdsbyrå*, *ämbetsansvarskommittén*, *Sveriges advokatsamfund*, *TCO* och *SACO*. *Länsåklagaren i Östergötlands län* är tveksam i frågan.

Försvarets personalvårdsnämnd vill understryka försvarets integrerade ställning i den samhälleliga verksamheten. Särbestämmelser för det militära livet måste vara särskilt motiverade och anpassas så långt möjligt till de normer och regler som tillämpas i övrig samhällsverksamhet. Utifrån detta synsätt avvisar nämnden förslaget att behålla arreststraffet. Den humanisering av lagstiftning och behandlingsformer som präglar den civila verksamheten och som bl. a. återspeglas i strävandena att inte lösa problem genom frihetsberövanden, måste åtföljas av motsvarande åtgärder inom försvaret. Arreststraff kan knappast få någon annan effekt än ett olyckligt avbrott i den enskildes möjligheter till resocialisering. Det bästa sättet att lösa disciplinproblem m. m. under värnplikten torde i stället vara att satsa kraftigare på personalvårdande åtgärder. *Försvarsstabens personalvårdsbyrå* anser att som ersättning för arreststraffet bör i BrB införas en motsvarande form av korttidsstraff av frihetsberövande natur. Detta straff bör prövas av allmän domstol och avtjänas utanför försvaret. *Ämbetsansvarskommittén* — som förordar en samlad översyn av hela ansvarssystemet för krigsmän — anser att det skulle vara en värdefull delreform att redan nu helt avskaffa arreststraffet. Denna straffform kontrasterar mot det påföljdssystem som i övrigt gäller för medborgarna. Kommittén är kritiskt inställd till förslaget att under en viss tid pröva en inskränkt rätt att tillämpa arreststraff. Det är alltför möjligt att prövningen inte kommer att visa mer än att inga märkbara olägenheter uppstår vid en sådan begränsning av arreststraffets användning. Efter prövningen skulle i allt väsentligt finnas kvar problemet att väga intresset av arreststraffets avskaffande mot behovet av effektiva medel för att upprätthålla disciplin och lydnad inom krigsmakten. Otivvelaktigt talar vissa skäl för att arreststraffet behålls vid vissa brott eller i varje fall om möjligt ersätts med annat sanktionsmedel. Delvis bör dessa skäl få vika vid intresseavvägningen, delvis kan de bemötas med införandet av det föreslagna fritidsstraffet. *TCO* framhåller att frågan om arreststraffets avskaffande bör behandlas lika för samtliga kategorier krigsmän, såväl värnpliktiga som anställda. Under krig har arrest knappast någon användning. I fred är straffformen sedan länge förlegad. Arreststraffet bör därför utmönstras ur det militära straff- och disciplinsystemet. Detta bör genomföras så snart som möjligt.

Vidare bör tillsättas en särskild utredning med uppgift att företa en genomgripande översyn av det militära straff- och disciplinsystemet. En sådan reform bör ta sikte på att avskaffa disciplinstraffen och den militära bestraffningsrätten i disciplinmål.

De remissinstanser som godtar förslaget att arreststraffet skall behållas t. v. för de värnpliktiga tillstyrker i allmänhet också förslaget att detta straff skall få användas bara i starkt begränsad omfattning. *Länsåklagaren i Östergötlands län* anser att begränsningen bör klargöras tydligare än vad som skett i den föreslagna lagtexten. Kanske skulle det vara bättre att föreskriva att "arrest får användas endast då det finnes av särskilda skäl påkallat". *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att då det gäller att avgränsa det område inom vilket arreststraffet alltså skall finnas kvar det bör finnas ett visst utrymme även för ett hänsynstagande till individualpreventiva synpunkter. Bl. a. av detta skäl bör 15 § DL behållas men undergå den jämkning som föranleds av att en ny form av disciplinstraff införes. Enligt *statsåklagareföreningens* mening bör antalet arreststraff minskas betydligt kraftigare än vad utredningen har förutsatt. Arreststraffets tillämpningsområde bör kunna inskränkas till att omfatta främst sådan brottslighet som består i att krigsman drar sig undan verkställighet av utdömt frittidsstraff samt därutöver den brottslighet som är så svår att gränsen till fängelsestraff tangeras. Enligt *militärbefälhavaren för Västra militärområdet* bör det klart anges att arreststraff kan användas för att hindra upprepade förseelser av mindre allvarligt slag. *Chefen för militärpsykologiska institutet* framhåller att begränsningen i användningen av arreststraffet är avhängig av möjligheterna att komplettera disciplinstraffen med en ny straffform av lägre valör än arreststraffet.

Militärbefälhavaren för Övre Norrlands militärområde synes avstyrka en minskad användning av arreststraffet.

5.1.2 Fast anställda

Flertalet av de remissinstanser som anser att arreststraffet bör behållas t. v. för de värnpliktiga har den uppfattningen att detta straff bör behållas också för de krigsmän som är fast anställda. Till denna grupp hör *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *ÖB*, *cheferna för armén* och *flygvapnet*, *försvarets sjukvårdsstyrelse*, *militärbefälhavarna för Södra, Västra, Östra, Bergslagens och Nedre Norrlands militärområden*, *överåklagaren i Stockholm*, *länsåklagarna i Kristianstads och Norrbottens län*, *Föreningen Sveriges auditörer*, *statsåklagareföreningen* och *Centralförbundet för befälsutbildning*.

Chefen för Bergslagens militärområde finner det å ena sidan rimligt och naturligt att sträva efter likställighet mellan den fast anställda personalen inom krigsmakten och övriga statstjänstemän bl. a. i fråga om bestraffningar. Å andra sidan är förhållandena inom krigsmakten spe-

ciella. Under varje slag av tjänstgöring gäller det att med all kraft svetsa ihop meniga och befäl, värnpliktiga och fast anställda till enheter, starka nog att tåla påfrestningarna under tjänst i fält. Därför ter det sig stötande om inom krigsmakten ett och samma brott som begåtts under likartade förhållanden av en fast anställd och en värnpliktig skulle bedömas efter olika grunder. Med hänsyn till krigsmaktens särpräglade karaktär bör likställigheten mellan personalen inom krigsmakten tillmätas större betydelse än likställigheten mellan fast anställda krigsmän och övriga statstjänstemän. Likartade synpunkter anförs av *de nyssnämnda militärbefälhavarna* och *ÖB*. Sistnämnda instans tillägger att frågan kan komma att påverkas av ämbetsansvarskommitténs betänkande.

Några av de remissinstanser som anser att arreststraffet bör behållas t. v. för de värnpliktiga har å andra sidan den meningen att arreststraffet bör avskaffas för de fast anställda. *Försvarets civilförvaltning* anser sålunda att det saknas anledning att på de fast anställda krigsmännen tillämpa andra lagförings- och påföljdsregler än som gäller för annan statligt anställd personal. *Militärbefälhavaren för Övre Norrlands militärområde*, som har samma uppfattning, menar att frågan om arreststraff för värnpliktigt befäl bör utredas ytterligare. *Chefen för militärpsykologiska institutet* förklarar att varje straff i regel innebär betydligt svårare konsekvenser för en fast anställd än för en värnpliktig. I fråga om värnpliktiga står det klart att ett undergången arreststraff inte i någon högre grad läggs den felande till last sedan han återgått till civil verksamhet. Denna skillnad, som i praktiken innebär en olikhet inför lagen, talar jämte en del andra skäl för att arreststraffet bör tas bort för fast anställda. *Länsåklagaren i Skaraborgs län* anför liknande synpunkter. Skulle det inte anses möjligt att skilja på värnpliktiga och fast anställda bör detta vara ett avgörande skäl för att arreststraffet slopas helt. Även *Statstjänstemännens riksförbund* anser att arreststraffet bör avskaffas för de fast anställda krigsmännen.

RA, som är tveksam till förslaget att behålla arreststraffet för de fast anställda krigsmännen, kan inte inse att det av hänsyn till de värnpliktiga skulle vara nödvändigt att behålla denna påföljd för ifrågavarande personal. Principen om likhet inför lagen synes snarare tala för att den personal inom krigsmakten som inte är tagen i anspråk med tvång utan är verksam på grund av tjänsteavtal i förevarande hänseende likställs med civila statstjänstemän i motsvarande tjänsteställning. Därav följer enligt *RA*:s mening den självklara slutsatsen att värnpliktiga officerare, underofficerare och underbefäl av furirs grad¹ skall jämföras med övriga värnpliktiga och således kunna ådömas arreststraff.

Även *chefen för marinen* ifrågasätter om inte arreststraffet bör kunna avskaffas för de fast anställda krigsmännen. Inte heller *domareföreningen* synes främmande för en sådan lösning.

¹ Jfr not sid. 29.

Hovrätten för Övre Norrland fäster väsentlig vikt vid att det numera inte kan sägas föreligga någon avsevärd skillnad mellan de civila tjänstemännen och de militära befälsgrupperna när det gäller arbetsförhållandena i fredstid. Arrest synes böra behållas för de fast anställda krigsmännen endast när med hänsyn till krigslydnaden eller eljest särskilda skäl föreligger.

Rikshemvärnschefen anser att arreststraff inte bör vara tillämpligt på hemvärnspersonal.

De remissinstanser som uttalar sig för att arreststraffet bör tas bort för de värnpliktiga anser självfallet att detta också bör gälla de fast anställda. I denna grupp ingår *försvarets personalvårdsnämnd* och *ämbetsansvarskommittén*. *TCO* framhåller att det snarast bör övervägas att inordna de militärt och civilmilitärt anställda tjänstemännen i det regelsystem som gäller eller kommer att utformas för civila statstjänstemän. *SACO* vill peka på de problem som en särbehandling av olika personalgrupper inom krigsmakten skulle medföra. Att t. ex. behandla fast anställda och värnpliktiga officerare olika i disciplinärenden ter sig helt orimligt. Till den förevarande gruppen remissinstanser hör också *Sveriges advokatsamfund*. Även om arreststraffet skulle i princip behållas, bör det enligt samfundet inte vara tillämpligt på anställt militärt och civilmilitärt befäl.

5.1.3 Särskilda frågor om arrest

Förslaget att höja minimitiden för arreststraffet från tre till åtta dagar tillstyrks av *hovrätten för Övre Norrland*, *ÖB*, *cheferna för armén* och *flygvapnet*, *försvarets sjukvårdsstyrelse*, *chefen för militärpsykologiska institutet*, *militärbefälhavarna för Östra och Nedre Norrlands militärområden*, *länsåklagaren i Skaraborgs län*, *domareföreningen* och *Centralförbundet för befälsutbildning*.

Militärbefälhavaren för Övre Norrlands militärområde, som menar att fylleriförseelser också i fortsättningen måste bestraffas med arrest, föreslår att den nuvarande minimitiden behålles. Samma uppfattning om minimitiden har *Sveriges advokatsamfund*. Detsamma gäller *militärbefälhavaren för Västra militärområdet*, som dock möjligen kan tänka sig en höjning till fyra eller fem dagar. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* samt *militärbefälhavaren för Södra militärområdet* förordar en minimtid av fem dagar. *Militärbefälhavaren för Bergslagens militärområde* och *Föreningen Sveriges auditörer* föreslår sex dagar. Enligt föreningen framstår det som onödigt strängt att reagera med arreststraff i åtta dagar i fall då fritidsstraff har överträtts exempelvis genom övernattnings i hemmet.

Hovrätten över Skåne och Blekinge vill att maximitiden för arreststraffet sänks från 30 till 15 dagar. Som skäl härför anföres, att de verkställighetsförhållanden som står till buds i regel måste anses otillfreds-

ställande, att effekten av arreststraff närmast ligger i påföljden som sådan och inte i arreststraffets längd samt att bestraffningsberättigad befälhavare kan handlägga alla fall där påföljden bör bli arrest.

Förslaget att sänka gränsen för arrest utan tjänstgöring från tio till åtta dagar tillstyrks av *hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland, cheferna för marinen och flygvapnet, militärbefälhavaren för Bergslagens militärområde, Sveriges advokatsamfund och domareföreningen*. Detsamma gäller *militärbefälhavaren för Nedre Norrlands militärområde*, som dock kan tänka sig en sänkning ända till sex dagar. *ÖB och försvarets sjukvårdsstyrelse* anser att vissa skäl talar för att hela arresttiden förenas med tjänstgöring men biträder ändå förslaget.

Några remissinstanser, nämligen *militärbefälhavarna för Västra och Östra militärområdena, försvarets civilförvaltning, försvarsstabens personalvårdsbyrå och länsåklagaren i Skaraborgs län* förordar att hela arresttiden förenas med tjänstgöring.

Ingen erinran görs mot förslaget att löneavdrag inte längre skall ske under den tid då arrestant deltar i tjänstgöring. Förslaget tillstyrks uttryckligen av *hovrätten för Övre Norrland, ÖB, cheferna för marinen och flygvapnet, samtliga militärbefälhavare, Sveriges advokatsamfund och domareföreningen*. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att löneavdraget bör avskaffas helt.

5.2 Disciplinbot

Förslaget att höja maximitiden för uttagande av disciplinbot till trettio dagar lämnas utan erinran av remissinstanserna. Detsamma gäller i stort sett förslaget att fritidsstraffet skall kunna kombineras med disciplinbot. *Hovrätten för Övre Norrland* är dock tveksam i sistnämnda fråga och framhåller att förslaget innebär att två straff med huvudsakligen allmänpreventivt syfte skall kunna ådömas samtidigt för samma brott. Detta utgör ett avsteg från huvudregeln i svensk rätt att flera påföljder inte får ådömas för samma brott.

Rikshemvärnschefen anser att disciplinbot inte lämpligen bör tillämpas på hemvärnspersonal.

5.3 Fritidsstraff

Flertalet remissinstanser tillstyrker helt eller i princip förslaget att införa ett nytt disciplinstraff i form av s. k. fritidsstraff. Till denna grupp hör *RA, de två hörda hovrätterna, ÖB, de tre försvarsgrenscheferna, försvarets sjukvårdsstyrelse, militärbefälhavarna för Östra och Nedre Norrlands militärområden, överåklagaren i Stockholm, länsåklagarna i Östergötlands, Kristianstads och Skaraborgs län, ämbetsansvarskommittén, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges auditörer, stats-*

åklagareföreningen, TCO, SACO och Värnpliktiga underofficerares riksförbund.

Domareföreningen har från systematisk synpunkt vissa erinringar mot utredningens förslag. Fritidsstraffet är avsett att skilja sig från tillrättavisningsformen utgångsförbud (landgångsförbud) endast genom ingripandets varaktighet. I båda fallen är det fråga om ett "kasernförbud". Det kan enligt föreningen ifrågasättas om man skall ha olika benämningar för samma ingripande beroende endast på längden av detta. Det ter sig också egendomligt att disciplinbotsstraffet kommer att ligga mitt i skalan för ett "kasernförbud".

Enligt *hovrätten över Skåne och Blekinge* finns det anledning överväga om det finns behov av att dela upp de specifikt militära reaktionsformerna i disciplinstraff och tillrättavisningar, särskilt mot bakgrunden av utredningens förslag att tillämpningsområdet för tillrättavisningar skall bestämmas annorlunda än nu. Rimligtvis bör domstol ha samma möjlighet som bestraffningsberättigad militär befattningshavare att tillämpa de nuvarande tillrättavisningsformerna utgångsförbud och extratjänst. Den skillnad i fråga om registrering som nu föreligger mellan disciplinstraff och tillrättavisning torde kunna behållas även om man använder disciplinstraff som en samlande beteckning på alla former av militära reaktionsmedel. Eventuellt kan övervägas att ha kvar uttrycket tillrättavisning som benämning på de fall då lägre befälhavare än den som äger bestraffningsrätt i disciplinmål får ålägga visst slag av disciplinstraff.

Enligt *ämbetsansvarskommitténs* mening kan vissa frågetecken resas inför fritidsstraffets lämplighet. Kommittén anser det emellertid inte väga alltför tungt att fritidsstraffet svårligen låter sig tillämpas på fast anställda som har egen bostad. Avgörande betydelse synes inte heller böra tillmätas den omständigheten att det för anställda krigsmän i övrigt endast i undantagsfall kan anses föreligga något behov av den nya straffformen. Det är betydelsefullt nog att den ter sig som en för majoriteten av krigsmän, de värnpliktiga, godtagbar ersättning för arreststraffet. I och för sig skulle kunna övervägas att inte göra fritidsstraffet tillämpligt på de anställda krigsmännen. Emellertid bör frågor som rör dessa personers jämställande med värnpliktiga eller med civila statstjänstemän lösas i samband med en total reform av det militära ansvarssystemet. När det gäller möjligheten att framdeles genomföra en sådan reform synes ett införande nu av den nya sanktionsformen knappast böra ses som ett försvårande moment. Även i ett reformerat system finns anledning anta att det kommer att finnas en motsvarighet till utgångsförbud och fritidsstraff, vare sig det blir fråga om ett straffrättsligt institut eller om en sanktion som utkrävs i civilprocessuell ordning. Eventuellt bör enligt kommitténs mening maximitiden för det föreslagna fritidsstraffet förlängas något.

Några av de positivt inställda remissinstanserna behandlar frågan huruvida fritidsstraffets verkställande kommer att medföra övervaknings-svårigheter. *Överåklagaren i Stockholm* uttalar att det naturligtvis kan uppstå svårigheter att kontrollera verkställigheten av fritidsstraffet men att samma problem föreligger i nuvarande läge såvitt rör tillrättavisning i form av utgångs- och landgångsförbud. *Hovrätten för Övre Norrland* vill understryka att den nya straffformen bör ses som något av ett experiment och omprövas om det skulle visa sig att kontrollmöjligheterna inte blir betryggande. *Chefen för armén* anför att övervakningen av straffet kommer att medföra inte oväsentligt ökade arbetsuppgifter för främst dagbefäl och vaktchefer. Med hänsyn till det befälsläge som kommer att råda under överskådlig tid medför varje ökning av arbetsuppgifterna svårigheter. Enligt *chefen för marinen* kommer kontrollsvårigheter att föreligga med hänsyn bl. a. till nyligen införda föreskrifter om bärande av civil klädsel inom kasernområden m. m. *Militärbefälhavaren för Östra militärområdet* framhåller nödvändigheten av att övervakningsresurserna blir betryggande. Även *Värnpliktiga underofficerares riksförbund* pekar på övervakningssvårigheterna.

Föreningen Sveriges auditörer ifrågasätter om inte fritidsstraffet bör utformas fastare än vad som kan anses påkallat när det gäller motsvarande form av tillrättavisning. Sålunda bör övervägas att låta fritidsstraffet i regel innebära förbud för den felande att på fritid vistas utom sin förläggning, varmed skall förstås kompanilokaler och motsvarande. En sådan bestämmelse skulle avsevärt underlätta kontrollen av straffets efterlevnad.

Förslaget att fritidsstraffet skall vara tillämpligt på anställda eller andra som bor utanför kasern o. d. ogillas av några av de instanser som i princip tillstyrker införandet av detta straff. Hit hör *RA* och *länsåklagaren i Skaraborgs län*. Även *ÖB* anser att fritidsstraffet är olämpligt för fast anställd personal. *Hovrätten för Övre Norrland* anser att fritidsstraffet inte bör tillämpas i fråga om fast anställda — åtminstone sådana med ämbetsansvar — annat än när särskilda skäl föreligger. *Chefen för marinen* ifrågasätter om fritidsstraffet med hänsyn till sin konstruktion fyller någon funktion som korrekationsmedel för den fast anställda personalen. *Rikshemvärnschefen* anser att fritidsstraff inte lämpligen torde bära åläggas hemvärnspersonal.

Hovrätten över Skåne och Blekinge avstyrker att förbud att lämna bostaden skall utgöra form av fritidsstraff (och tillrättavisning). Det är principiellt oriktigt att i lagstiftning uppta en reaktionsform som man är på det klara med aldrig kommer att tillämpas. Samtidigt biträder hovrätten förslaget att fritidsstraffet inte skall vara inskränkt till någon viss kategori av krigsmän. De krigsmän som inte är förlagda inom kasernområde, läger eller motsvarande område eller ombord på fartyg

torde under verkställighetstiden böra beredas sådan förläggning. På så sätt kan fritidsstraffet i praktiken tillämpas på alla krigsmän.

Tveksam till förslaget att införa fritidsstraff är *försvarets materielverk*. Kontroll synes enligt verket vara en förutsättning för detta straff, även om genomförandet av en sådan kontroll i och för sig torde skapa vissa svårösta problem. *Militärbefälhavaren för Södra militärområdet*, som också är tveksam, framhåller att den övervakning som krävs för verkställande av fritidsstraff, innebär ökad tjänstgöringsplikt för fast anställd personal, vilket är en avsevärd nackdel med hänsyn till befälsläget. Förslaget kan därför inte tillstyrkas utan att konsekvenserna har blivit närmare undersökta. Av samma skäl är *chefen för militärpsykologiska institutet* ytterst tveksam till den föreslagna straffformen. Att tillämpa ett eventuellt fritidsstraff även för fast anställd personal, som numera i regel är bosatt utanför kasern, synes direkt olämpligt. Till de tveksamma hör också *länsåklagaren i Norrbottens län*.

Chefen för militärpsykologiska institutet föreslår en viss försöksverksamhet rörande bl. a. möjligheterna att genomföra fritidsstraffet. Därvid bör också företas olika sociologiska och socialmedicinska undersökningar. *ÖB* anser sådana undersökningar lämpliga.

Militärbefälhavaren för Västra militärområdet anser att fritidsstraffet f. n. inte bör införas. Mot utredningens förslag invänds att en form av frihetsberövande ersätts med en annan. Det är f. ö. inte självklart att ett fritidsstraff omfattande 15 dagar med eller utan samtidigt utdömd disciplinbot uppfattas som mildare än t. ex. åtta dagars arrest (utan tjänstgöring). Det är fullt möjligt att begränsa användningen av arreststraffet även utan att införa någon ny straffform.

Till de instanser som avstyrker införande av fritidsstraffet hör också *militärbefälhavarna för Bergslagens* och *Övre Norrlands militärområden* samt *försvarsstabens personalvårdsbyrå*. Dessa instanser framhåller att det föreslagna straffet medför alltför stora övervakningssvårigheter. Den förstnämnda instansen framhåller att fritidsstraffet kräver en betydande övervakning med hänsyn till att denna reaktionsform får karaktären av straff. Överträdelse av fritidsstraff torde bli ofrånkomliga och medför stora friktioner. *Personalvårdsbyrån* menar att i stället för införande av fritidsstraff kan tillrättavisningsformen utgångsförbud eventuellt utökas till högst tio dagar och kombineras med disciplinbot. Också *försvarets personalvårdsnämnd* avstyrker fritidsstraffet.

Några remissinstanser anser att benämningen fritidsstraff är mindre lämplig. *Militärbefälhavaren för Nedre Norrlands militärområde* och *Föreningen Sveriges auditörer* framhåller att denna benämning kan förväxlas med uttrycket frihetsstraff. En lämpligare benämning enligt dessa instanser liksom enligt *hovrätten för Övre Norrland* är förläggningsstraff. Föreningen kan också tänka sig benämningarna fritidsförbud och strängt utgångsförbud. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* förordar

benämningen utgångsförbud och *militärbefälhavaren för Södra militärområdet* benämningen utgångsstraff. *ÖB* anser däremot att benämningen fritidsstraff är lämplig.

Försvarets sjukvårdsstyrelse betonar vikten av att den som undergår fritidsstraff får sedvanligt tillfälle till nödvändig utomhusvistelse i hälso-befrämjande syfte.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anmärker att det saknas en regel om hur man skall förfara när fritidsstraff kolliderar med motsvarande form av tillrättavisning. Härigenom uppkommer det egendomliga förhållandet att maximiregeln i 12 § förslaget till lag om disciplinstraff för krigsmän inte kan överskridas genom ytterligare fritidsstraff men väl genom att också tillrättavisning i form av utgångsförbud tillkommer.

Vad angår den situationen att disciplinbot och fritidsstraff kombineras anmärker *militärbefälhavaren för Övre Norrlands militärområde* att sistnämnda straff i vissa fall kan omräknas till löneavdrag. Den sammanlagda effekten kan då bli mycket stor, mer än trettio dagar. En maximigräns efterlyses därför.

5.4 Tillrättavisning

I allmänhet tillstyrks förslaget att användningen av tillrättavisning skall vidgas. *RA*, som inte vill avstyrka förslaget om det finns behov av den föreslagna utvidgningen, anser dock denna något betänklig från rättssäkerhetssynpunkt. *Hovrätten för Övre Norrland* anser att tillrättavisning bör begagnas i fråga om fast anställda endast om särskilda skäl föreligger, t. ex. under fältförhållanden och till sjöss. *Militärbefälhavaren för Östra militärområdet* menar att vissa brott, nämligen våld eller hot mot krigsman, missfirmelse mot krigsman, rymning, onykterhet i tjänsten och fylleri bör undantas från kompanichefs eller motsvarande befattningshavares tillrättavsningsrätt.

Förslaget att chef för kompani eller motsvarande avdelning inte längre skall ha tillrättavsningsrätt i fråga om underbefäl som är underkastade ämbetsansvar tillstyrks av *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *ÖB*, *chefen för flygvapnet*, *militärbefälhavarna för Östra och Nedre Norrlands militärområden* samt *lünsåklagaren i Skaraborgs län*. *Chefen för armén* biträder däremot inte förslaget, bl. a. med motiveringen att kompanichefs möjlighet att snabbt kräva ordning och rättelse bland personal under utbildning vid kompaniet skulle eftersättas. När det gäller underbefäl av rustmästares och överfurirs grad godtas dock förslaget.¹ Även *Centralförbundet för befälsutbildning* är kritiskt inställt till förslaget och framhåller att det synes orimligt om bataljonschef skall behöva handha ärenden om tillrättavisning av kompaniernas furirer.

Försvarsstabens personalvårdsbyrå, som förordar en förskjutning från

¹ Jfr not s. 29.

disciplinär bestraffning mot tillrättavisning, anser att tillrättavisning bör kunna överklagas vid domstol.

Militärbefälhavaren för Östra militärområdet föreslår att i författning klarläggs att bestraffningsberättigad chef kan besluta om inhibition av verkställighet av tillrättavisning.

ÖB tillstyrker förslaget att tillrättavisad genast skall underrättas om hur han skall förfara om han vill begära omprövning av tillrättavisningsbeslutet. Detsamma gör *länsåklagaren i Skaraborgs län, SACO* och *militärbefälhavaren för Östra militärområdet*. Sistnämnda instans menar att underrättelsen lämpligen bör meddelas i skriftlig form genom färdigställda blanketter e. d. som försetts med förtydligande anvisningar.

5.5 Avskrivning av militära mål m. m.

Förslaget att vidga bestraffningsberättigad befattningshavares befogenhet att avskriva militära mål hälsas i allmänhet med tillfredsställelse av remissinstanserna. ÖB och *militärbefälhavaren för Nedre Norrlands militärområde* anser att den vidgade befogenheten bör preciseras klarare för att man skall undvika olikheter i tillämpningen.

5.6 Krigsförhållanden

Utredningens ståndpunkt att inte föreslå några ändrade bestämmelser rörande krigsförhållanden lämnas utan erinran av *de två hörda hovrätterna, ÖB, cheferna för marinen och flygvapnet, försvarets sjukvårdsstyrelse, militärbefälhavarna för Östra, Bergslagens och Nedre Norrlands militärområden, ämbetsansvarskommittén, Sveriges advokatsamfund och domareföreningen*.

Chefen för armén ifrågasätter om utredningen i tillräcklig grad har beaktat de speciella omständigheter som ÖB framförde i sin skrivelse år 1961 till Kungl. Maj:t.

Militärbefälhavaren för Västra militärområdet delar utredningens mening så till vida att konkreta förslag om särskilda straff- och disciplinmedel knappast kan läggas fram nu. Det skulle emellertid vara av stort värde om frågan kunde studeras i alternativa, tänkta beredskaps- och krigslägen. Förberedelser kan då göras för de modifieringar i fredsbestämmelserna som i ett aktuellt läge kan bli önskvärda. Även *länsåklagaren i Kristianstads län* uttalar sig för ett fortsatt utredningsarbete.

Försvarsstabens personalvårdsbyrå anser att en utbyggnad av tillrättavisningsformen extratjänst bör kunna bli ett effektivt korrekationsmedel vid enklare förseelser under krigsförhållanden.

I fråga om dödsstraffet anför *RA* att det finns länder med krigserfarenhet som efter det andra världskriget har avskaffat dödsstraffet även

för krigstid. Också i Sverige torde man i de ytterligt få fall, då dödsstraff enligt gällande bestämmelser skulle kunna komma i fråga, ha möjlighet att bemästra situationen även utan tillgång till denna påföljd. RÅ förordar därför att bestämmelserna om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig upphävs. En sådan åtgärd skulle stämma väl överens med Sveriges strävanden i Förenta nationerna att få till stånd ett fullständigt avskaffande av dödsstraffet i alla medlemsstater.

6 Departementschefen

6.1 Inledning

Sedan gammalt finns i vårt land en särskild strafflagstiftning för försvarsväsendets personal. Den nu gällande lagstiftningen, som i huvudsak fick sin nuvarande utformning i samband med den strafflagsreform som genomfördes år 1948, har som disciplinstraff för krigsmän upptagit arrest och disciplinbot. Dessa straff kan åläggas av såväl domstol som bestraffningsberättigad militär befattningshavare. För mindre förseelser kan vissa militära befattningshavare ålägga tillrättavisning i stället för disciplinstraff. Tillrättavisning utgörs av varning, extratjänst och utgångsförbud (landgångsförbud). För tillämpningen av den militära straffordningen finns ett särskilt processrättsligt regelsystem i 1948 års militära rättegångslag.

Domstol kan i vissa särskilda fall döma till böter i stället för disciplinstraff. För vissa brott som begåtts av krigsmän kan domstol vidare, under de förutsättningar i övrigt som anges i brottsbalken, även ådöma andra allmänna påföljder, exempelvis fängelse och skyddstillsyn.

1948 års reform av den militära strafflagstiftningen innebar en begränsning och en humanisering av tidigare gällande lagstiftning. Användningen av arreststraffet minskades. Under förarbetena till reformen övervägdes om det över huvud taget var nödvändigt att behålla särskilda disciplinstraff för krigsmän.

En ytterligare reformering av de för krigsmän avsedda militära straffen och disciplinmedlen har länge varit aktuell. År 1961 tillsatte min företrädare en utredning, militärstraffsakkunniga, som fick i uppdrag att göra en översyn av det militära straffsystemet. Enligt direktiven till utredningen skulle denna — under beaktande av intresset att all krigsmaktens personal, såväl värnpliktiga som fast anställda, bör vara underkastade en så långt möjligt ensartad straffrättslig reglering — undersöka möjligheterna att helt eller delvis slopa de särskilda disciplinstraffen, främst arreststraffet, för den inom krigsmakten fast anställda personalen. Syftet med en sådan reform skulle vara att åstadkomma en större likställighet mellan försvarets fast anställda personal och övriga statstjänstemän. Beträffande de värnpliktiga fick det enligt direktiven förut-

sättas att det för disciplinens upprätthållande var nödvändigt att behålla särskilda disciplinstraff. Det borde emellertid övervägas om det gick att ytterligare begränsa arreststraffets användning, exempelvis genom att utvidga och effektivisera tillämpningen av disciplinbotsstraffet.

De förslag som utredningen nu har lagt fram innebär bl. a. att arreststraffet i princip behålls för alla kategorier krigsmän, såväl värnpliktiga som fast anställda, men att möjligheterna att ålägga detta straff minskas avsevärt. För att en sådan ordning skall kunna förverkligas föreslås bl. a. att ett nytt disciplinstraff, s. k. fritidsstraff, införs som en straffform mellan de nuvarande disciplinstraffen arrest och disciplinbot. Fritidsstraffet har av utredningen konstruerats efter mönster av tillrättvisningsformen utgångsförbud (landgångsförbud). Bland de övriga förslag som utredningen lägger fram kan nämnas vidgade möjligheter att använda disciplinbotsstraffet och att i stället för disciplinstraff ålägga tillrättvisning. Utredningen uttalar principiella sympatier för att arreststraffet avskaffas helt men anser att en sådan reform inte är möjlig att genomföra utan att man först under en tid fått pröva den föreslagna begränsade användningen av arreststraffet.

Under remissbehandlingen har utredningsförslaget fått ett övervägande positivt mottagande. Det stora flertalet remissinstanser — i huvudsak inom den militära sektorn — delar sålunda utredningens uppfattning att arreststraffet tills vidare inte bör avskaffas men att användningen av denna straffform bör beskäras kraftigt. En del remissinstanser anser det å andra sidan angeläget att arreststraffet nu avskaffas för den fast anställda personalen. Slutligen menar några instanser att man bör ta steget fullt ut och helt slopa arreststraffet. Vad angår det föreslagna fritidsstraffet godtas detta av ett övervägande antal remissinstanser. På en del håll intar man dock en negativ hållning till denna straffform. Förslagen om en utvidgning av disciplinbotsstraffets och tillrättvisningsinstitutets användningsområden godtas allmänt.

6.2 Allmänna överväganden

6.2.1 Arreststraffet

I syfte att upprätthålla den militära disciplinen har samhället ställt till förfogande särskilda straff och disciplinmedel för krigsmän. Sedan länge har emellertid med rätta hävdats, att straffrättsliga särbestämmelser för den militära verksamheten bör få förekomma endast i den mån de är oundgängligen nödvändiga för att upprätthålla krigsmaktens effektivitet. Allmänt sett har utvecklingen under efterkrigstiden präglats av en strävan att i möjligaste mån anpassa förhållandena inom den militära verksamheten till vad som råder inom den civila sektorn av samhällslivet. Denna strävan har gjort sig gällande också när det gäller den mili-

tära strafflagstiftningen. Ett betydelsefullt steg i denna riktning togs vid den reform av militärstraffrätten som genomfördes år 1948.

Det straff som av ålder främst utmärker det militära sanktionssystemet är arreststraffet. Förekomsten av detta straff har trängt så in i det allmänna medvetandet att det på många håll kommit att uppfattas som något självklart och oundgängligt. Emellertid har en allt starkare opinion i olika sammanhang krävt att arreststraffet avskaffas. Bakom detta krav ligger uppfattningen att arrest är ett otidsenligt sanktionsmedel som strider mot moderna tankegångar inom kriminalpolitiken.

Kritiken mot arreststraffet har enligt min mening en sådan tyngd att en omprövning av de värderingar och överväganden som ligger bakom denna sanktionsform framstår som angelägen. En reformering av de militära straffen och disciplinmedlen bör sålunda i första hand inriktas på frågan huruvida arreststraffet över huvud taget bör behållas.

Arrest innebär ett frihetsberövande. Arreststraff åläggs för en tid av lägst tre och högst trettio dagar. Straffet verkställs i militärhåkte och i enrum. Överstiger strafftiden tio dagar deltar arrestanten från och med elfte dagen i tjänstgöring. I undantagsfall kan föreskrivas att den som undergår arreststraff skall delta i tjänstgöring från tidigare dag eller under hela strafftiden.

Den inspärning och isolering från omgivningen som arreststraffet innebär uppfattas inte sällan som förnedrande för den straffskyldige. Denna omständighet liksom övriga förhållanden i samband med påföljdens verkställighet kan i vissa fall tänkas bli så påfrestande för arrestanten att risk för psykiska skador föreligger. Detta måste anses otillfredsställande, i all synnerhet i betraktande av att de gärningar för vilka arreststraff åläggs i många fall är förhållandevis lindriga.

Det antal arreststraff som verkställs varje år är fortfarande förhållandevis stort, även om antalet har minskat påtagligt under senare år. År 1971 verkställdes sålunda omkring 2 000 arreststraff. Vid mitten av 1960-talet var antalet nära dubbelt så stort. Eftersom arrest i stor utsträckning verkställs utan att den straffskyldige deltar i tjänstgöring förorsakar arreststraff ett betydande avbräck i den militära utbildningen. De tjänstgöringsdagar som årligen går förlorade på grund av verkställda arreststraff uppgår till åtskilliga tusental. Med hänsyn till de dryga kostnader som varje utbildningsdag representerar, är detta förhållande inte tillfredsställande.

Här påtalade nackdelar med arreststraffet kan naturligtvis till en del undanröjas utan att detta straff avskaffas. De personliga påfrestandena för arrestanten kan sålunda lindras genom att verkställigheten humaniseras på olika sätt. Vidare kan intresset av att arrestanten inte går miste om utbildning helt eller delvis tillgodoses genom att straffet förenas med tjänstgöring under hela strafftiden eller från en tidigare dag än som gäller f. n.

Det är emellertid min bestämda uppfattning att ett sålunda modifierat arreststraff — som ändå innebär att straffet behåller sin principiella karaktär av frihetsberövande påföljd — inte skulle innebära någon helt tillfredsställande lösning. Resultatet av en sådan partiell reform kan alltför lätt bli att arreststraffet till följd av sin mildare utformning fortfarande kommer att tillämpas i ganska stor utsträckning och för relativt obetydliga förseelser. En sådan utveckling skulle stå i direkt strid med de riktlinjer som i dag är vägledande för den allmänna kriminalpolitiken. Från samhällelig synpunkt framstår det som angeläget att sanktionssystemet på det militära området så långt möjligt anpassas till civila förhållanden. Ett bibehållande av arreststraffet i nuvarande eller modifierad form är inte väl förenligt med denna målsättning.

När det gäller anpassningen av sanktionssystemet på det militära området till civila förhållanden gör sig särskilda synpunkter gällande i fråga om den fast anställda militära personalen. Jag vill här till en början framhålla att såväl utredningen som en allmän remissopinion ansett att arreststraffet är obehövligt från disciplinär synpunkt i fråga om de fast anställda krigsmännen. Denna uppfattning vinner starkt stöd av det förhållandet, att av hela det årliga antalet arreststraff endast ett försvinnande fåtal åläggs fast anställd personal. Att utredningen ändå kommit till den slutsatsen att arreststraffet bör behållas för de fast anställda sammanhänger med dess strävan att tillgodose intresset av att ha en så långt möjligt ensartad straffrättslig reglering för alla kategorier krigsmän.

Enligt gällande ordning skiljer sig sanktionssystemet för de fast anställda krigsmännen påtagligt från det sanktionssystem som gäller för statstjänstemän inom den civila sektorn. Om den reformering av ämbetsansvaret inom den civila sektorn som ämbetsansvarskommittén har föreslagit (SOU 1969: 20 och 1972: 1) genomförs, kommer denna skillnad att accentueras ytterligare. Från såväl allmän som arbetsrättslig synpunkt är det angeläget att få till stånd en utjämning, så att sanktionsreglerna för funktionärer inom försvarsväsendet så långt möjligt anpassas till dem som gäller inom den civila sektorn. Ett betydelsefullt första steg mot en sådan utjämning skulle vara att avskaffa arreststraffet.

Emellertid lär det knappast vara möjligt att avskaffa arreststraffet för den fast anställda personalen men bibehålla det för de värnpliktiga. Man skulle då för dessa båda kategorier krigsmän få en påtaglig olikhet i påföljdssystemet som av de värnpliktiga säkerligen och inte utan fog skulle uppfattas som omotiverad och orättvis. En sådan ordning skulle inte bara kunna leda till en försämring av förhållandet mellan befäl och värnpliktiga utan även i övrigt kunna få negativa verkningar på de värnpliktigas allmänna inställning till militärtjänstgöringen och därigenom på sikt äventyra krigsmaktens effektivitet.

Nu anförda synpunkter talar för att ett förslag om avskaffande av arreststraffet bör gälla för alla kategorier av krigsmän.

Vid bedömande av frågan om ett generellt avskaffande av arreststraffet bör främst beaktas huruvida bibehållandet av detta straff är nödvändigt för att upprätthålla disciplinen och ordningen bland de värnpliktiga som utgör huvuddelen av krigsmaktens personal. Enligt en allmänt uttalad uppfattning möter det från disciplinär synpunkt inte något hinder att kraftigt minska användningen av arreststraffet. Samtidigt hävdas av såväl utredningen som en ganska betydande remissopinion — framför allt de militära remissorganen — att arreststraffet inte kan undvaras helt. Som skäl för denna ståndpunkt åberopas att de värnpliktiga, till skillnad från de fast anställda, tjänstgör inom försvaret på grund av tvång och att detta förhållande i förening med den militära tjänstens speciella natur gör att arreststraffet måste kunna tillgripas i vissa fall.

Bärkraften hos dessa argument för ett bibehållande av arreststraffet kan enligt min mening starkt ifrågasättas. Disciplinen inom försvarsmakten måste väsentligen baseras på andra faktorer än hotet om sanktioner. Det främsta medlet för upprätthållandet av disciplinen är otvivelaktigt att det råder en positiv anda bland alla dem som är verksamma inom krigsmakten. Till en god anda bidrar inte minst en övertygelse hos personalen att den militära tjänstgöringen har ett meningsfullt ändamål. Av väsentlig betydelse för att de värnpliktiga skall finna sig tillrätta i den militära miljön är vidare att de blir föremål för en tillfredsställande social omvårdnad under militärtjänstgöringen. Att arbets- och levnadsförhållandena i den militära verksamheten alltmer har anpassats till civila förhållanden har haft en gynnsam effekt.

Den opinion som motsätter sig att arreststraffet avskaffas hänvisar i regel till att det bland de värnpliktiga finns en minoritet som har en uttalad motvilja att underkasta sig militär ordning och disciplin och att det är med tanke på denna kategori värnpliktiga som arreststraffet behövs för att motverka ordningsstörningar och disciplinupplösning. Denna synpunkt kan vinna visst stöd av tidigare erfarenheter och måste kanske fortfarande tillmätas en viss betydelse. Det finns emellertid i detta sammanhang anledning uppmärksamma det förhållandet att personer som av psykiska eller andra skäl är olämpliga för militärtjänstgöring numera frikallas från denna i betydligt större utsträckning än förr. Den procentuella andelen frikallelser bland dem som årligen kallas till inskrivningsförrättningar utgör f. n. omkring 10 %. Ytterligare omkring 10 % frikallas eller undantas tillfälligt från tjänstgöringsskyldighet under den följande grundutbildningen. I väsentlig omfattning torde den direkta orsaken till denna avgång vara psykisk olämplighet för militärtjänst. Det förtjänar också nämnas att användningen av arreststraff har minskat påtagligt under det senaste decenniet. En av orsakerna härtill kan vara just det anmärkta förhållandet att personer som av olika skäl

har svårt att anpassa sig efter militärtjänstgöringens krav i mindre utsträckning än tidigare fullgör sådan tjänstgöring.

Det förhållandet att användningen av arreststraffet minskat kraftigt under de senaste åren torde vidare till en del bero på en ändrad praxis vid val av påföljd för vissa brott av krigsmän. Denna ändrade praxis synes vara ett uttryck för uppfattningen att det från disciplinär synpunkt inte är nödvändigt att använda arreststraffet i samma utsträckning som tidigare.

I detta sammanhang bör även understrykas att i fall då brott begås av sådana värnpliktiga som är socialt missanpassade det från kriminalpolitisk synpunkt inte sällan kan vara mera ändamålsenligt att tillgripa annan påföljd än arrest och samtidigt satsa på personalvårdande åtgärder som är ägnade att undanröja missförhållandena.

Det har gjorts gällande att en särskild fördel med arreststraffet är att man genom användningen av denna påföljd snabbt kan skilja den skyldige från truppen, varigenom ytterligare brott mot disciplinen kan förhindras. Som utredningen har framhållit är emellertid i detta hänseende de särskilda tvångsmedlen tagande i förvar och förvarsarrest av större betydelse. Dessa tvångsmedel bör även enligt min mening under alla förhållanden behållas.

För bedömande av frågan om arreststraffet kan undvaras med hänsyn till kravet på disciplin och ordning inom krigsmakten är det vidare betydelsefullt att klarlägga vilka sanktioner som nu är tillämpliga vid olika brott som begåtts av krigsmän och vilka sanktioner som kommer att stå till buds om arreststraffet avskaffas.

För vissa brott som begås av krigsmän kan enligt BrB med hänsyn till straffsatsen inte åläggas strängare påföljd än disciplinstraff eller böter. Fängelse är alltså i dessa fall uteslutet. Till dessa brott hör fylleri (16: 15 och 21: 15), förargelseväckande beteende (16: 16 och 21: 16), oskickligt beteende (21: 9), tjänstemissbruk som är ringa (20: 1 och 21: 17), tjänstefel som inte är grovt (20: 4 och 21: 18) samt åverkan (12: 2). Av tillgängliga statistiska uppgifter, som dock inte avser de senaste åren, framgår att arrest är den regelmässiga påföljden för fylleri och en ofta använd påföljd för förargelseväckande beteende. Vid tjänstefel är disciplinbot den klart vanligaste påföljden, men arrest åläggs i många fall. När det gäller oskickligt beteende, tjänstemissbruk som är ringa och åverkan saknas uppgifter om användningen av olika påföljder. Uppgifter från de senaste åren tyder på att fylleri i allt högre grad bestraffas med disciplinbot. I vad mån detta är förhållandet även i fråga om övriga nu nämnda brott har inte kunnat beläggas.

Till en annan grupp hör de brott, för vilka enligt gällande lag kan åläggas inte bara disciplinstraff eller böter utan även fängelse samt andra i BrB upptagna påföljder, t. ex. skyddstillsyn. Till denna grupp hör följande i 21 kap. BrB upptagna brott, nämligen lydnadsbrott (1 §), my-

teri i vissa fall (3 §), ohörsamhet mot vakt (4 §), missbruk av förman-
skap (5 §), obehörig befälsutövning (6 §), våld eller hot mot krigsman
(7 §), missfirmelse mot krigsman (8 §), uppvigling av krigsmän (10 §),
undanhållande (11 §), rymning (12 §), övergivande av post (13 §) och
onykterhet i tjänsten (14 §).

Såvitt framgår av tillgänglig statistik åläggs arrest i det stora flertalet
fall av våld eller hot mot krigsman, undanhållande, övergivande av post
och onykterhet i tjänsten. Arrest är vidare den vanligaste påföljden för
lydnadsbrott och en ofta tillämpad påföljd för ohörsamhet mot vakt
och rymning. Påföljden fängelse är vid rymning lika vanlig som arrest
men tillämpas mera sällan vid övriga nu nämnda brott. Disciplinbot
och böter förekommer i varierande utsträckning vid samtliga nu behand-
lade brott.

Av det anförda framgår att arreststraffet kvantitativt sett spelar en
betydelsefull roll som påföljd för olika brott av krigsmän. Avskaffas
arreststraffet utan att det i övrigt görs någon ändring i påföljdssyste-
met, skulle för den förstnämnda gruppen av brott, där fängelse inte in-
går i straffsatserna, domstol kunna ådöma endast disciplinbot eller i
vissa fall böter. I detta sammanhang bortses från påföljder som inne-
bär överlämnande till särskild vård (31 kap. BrB). För den andra grup-
pen av brott, där fängelse ingår i straffsatserna, skulle domstolens val
av påföljd komma att stå mellan å ena sidan disciplinbot eller, i vissa
fall, böter och å andra sidan fängelse eller de andra påföljder som en-
ligt BrB kan tillämpas när fängelse ingår i straffskalan.

Som jag närmare skall utveckla i det följande torde den begränsning i
påföljdsvalet, som ett borttagande av arreststraffet enligt det anförda
skulle leda till, i åtskilliga fall inte vålla några olägenheter. I andra fall
åter uppstår frågan om inte ett borttagande av arreststraffet behöver
kompenseras genom också andra ändringar i sanktionssystemet. I det
följande kommer jag därför att behandla de förslag till sådana ändring-
ar som utredningen har lagt fram.

6.2.2 Disciplinbot

Disciplinbot, som kan åläggas av både domstol och bestraffningsbe-
rättigad befälhavare, är ett penningstraff. Det åläggs för minst en och
högst tjugo dagar samt utgörs av löneavdrag för dag. För värnpliktiga
gäller att de förlorar hela sitt penningbidrag. För fast anställd personal
bestäms löneavdraget till belopp som motsvarar viss procent av dags-
lönen.

Enligt vad utredningen uttalat är erfarenheterna av disciplinbotsstraf-
fet goda när det gäller mindre allvarliga förseelser. I syfte att öka möj-
ligheterna att använda disciplinbotsstraffet har utredningen föreslagit att
maximitiden för disciplinbot höjs till trettio dagar. Detta förslag har
godtagits av remissinstanserna.

Ett avskaffande eller en väsentligt minskad användning av arreststraffet förutsätter att möjligheterna att använda påföljden disciplinbot vidgas genom att maximitiden höjs. Om arreststraffet avskaffas kan det emellertid ifrågasättas om den av utredningen föreslagna höjningen till trettio dagar är tillräcklig. Utredningen övervägde för sin del en kraftigare höjning men stannade likväl för en maximitid av trettio dagar. Som huvudsakligt skäl för detta ställningstagande åberopades den svaga ekonomiska ställning som många värnpliktiga kan antas ha under sin värnpliktstjänstgöring. Detta argument är givetvis i hög grad beaktansvärt. Verkställighet av disciplinbot kan emellertid fördelas på flera avlöningstillfällen. Det finns sålunda möjligheter att i denna ordning ta viss hänsyn till den straffskyldiges ekonomiska ställning. Om arreststraffet skall slopas blir det särskilt angeläget att ha tillgång till ett penningstraff som i fråga om sina verkningar kan mäta sig bättre med dagsbotsstraffet än vad disciplinbotsstraffet i sin föreslagna utformning kan göra. Behov av ett kraftigt disciplinbotsstraff kan föreligga inte minst i fall då det är fråga om brott för vilket även fängelse ingår i straffsatsen eller då ett i och för sig allvarligt brott begåtts av fast anställd krigsman för vilken annan sanktion än disciplinbot inte lämpligen bör tillgripas.

Mot en höjning av maximitiden utöver trettio dagar kan anföras att disciplinbotsstraffet då kommer att bli en svårare påföljd än det löneavdrag som utgör disciplinär sanktion för civila statstjänstemän. Denna synpunkt bör dock inte tillmätas avgörande betydelse. Mellan sanktionssystemen inom den militära och den civila sektorn föreligger bl. a. den viktiga skillnaden att disciplinbotsstraffet utgör en straffrättslig påföljd enligt BrB, under det att det civila löneavdraget utgör en administrativ sanktion.

Med hänsyn till det anförda anser jag det i och för sig inte möta några hinder att maximitiden för uttagande av disciplinbot höjs till fyrtio dagar.

6.2.3 Böter

Enligt gällande rätt kan böter under vissa förutsättningar ådömas i stället för disciplinstraff. I huvudsak rör det sig här om fall då den tilltalade inte längre eller endast tillfälligt tjänstgör vid krigsmakten. Även i vissa andra fall kan böter komma i fråga. Att införa en möjlighet att mera allmänt utdöma dagsböter för brott som begås av krigsman anser jag i likhet med utredningen inte vara lämpligt med hänsyn till de värnpliktigas ekonomiska förhållanden under militärtjänstgöringen och sätet för verkställigheten av bötesstraff. Disciplinbotsstraffet framstår som en avsevärt lämpligare och effektivare sanktion än böter. När det gäller fast anställd personal kan däremot böter relativt oftare vara en lämplig påföljd. De möjligheter som gällande lagstiftning erbjuder att i sådana fall ådöma böter synes tillräckliga.

6.2.4 Fritidsstraff

Även om disciplinbotsstraffet bör kunna få ett väsentligt ökat användningsområde i anledning av att arreststraffet avskaffas eller får ett väsentligt minskat användningsområde framstår det som angeläget att ha tillgång till någon annan form av disciplinstraff som vid sidan av disciplinbotsstraffet kan träda i arreststraffets ställe. Det synes särskilt angeläget att domstolarna — som ju till skillnad från bestraffningsberättigad befattningshavare inte kan tillgripa olika former av tillrättavisning — inte tvingas till ett val uteslutande mellan det till sin karaktär förhållandevis lindriga disciplinbotsstraffet och en så ingripande påföljd som fängelse.

Utredningen har för sin del — med utgångspunkt från sitt förslag att användningen av arreststraffet starkt begränsas — föreslagit att det införs ett nytt disciplinstraff, benämnt fritidsstraff, utformat efter mönster av sådant utgångs- eller landgångsförbud som kan meddelas såsom tillrättavisning. Den huvudsakliga skillnaden mellan dessa tillrättavisningsformer och det föreslagna fritidsstraffet är att sistnämnda påföljd skall kunna användas även av domstol och omfatta längre tid än utgångs- eller landgångsförbud.

För den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område skall det föreslagna fritidsstraffet avse förbud att under bestämd tid, minst 8 och högst 15 dagar, på fritid vistas utanför sådant område eller del därav som har upplåtits åt viss avdelning. För den som är förlagd ombord på fartyg innebär straffet förbud att under nyss angivna tid av 8—15 dagar eller under ett bestämt antal särskilda dagar, minst 5 och högst 8, på fritid lämna fartyget. För den som inte är förlagd inom sådant område som nyss angetts eller ombord på fartyg skall fritidsstraffet i stället avse förbud att under bestämd tid, minst 8 och högst 15 dagar, på fritid vistas utom bostaden.

Remissinstanserna har i stort sett inte haft något att erinra mot utredningens uttalande om behovet av ett nytt disciplinstraff för den händelse arreststraffet avskaffas eller dess användningsområde avsevärt minskas. En övervägande remissopinion har i princip även tillstyrkt införandet av ett fritidsstraff.

Från en del håll har emellertid riktats invändningar mot förslaget om ett särskilt fritidsstraff. Det har därvid bl. a. anmärkts att det från principiell synpunkt ter sig egendomligt att ha ett disciplinstraff som skiljer sig från tillrättavisningsformen utgångs- eller landgångsförbud endast genom sanktionstidens längd. Det har vidare påtalats att det kommer att bli mycket svårt att på ett effektivt sätt övervaka verkställigheten av straffet. En annan invändning går ut på att fritidsstraffet är en olämplig sanktionsform för den fast anställda personalen, eftersom

denna i regel har egen bostad utanför förläggningen. Några remissinstanser har därför föreslagit att fritidsstraff inte skall kunna åläggas fast anställd personal. Hovrätten över Skåne och Blekinge har uttalat, att förbud att lämna bostaden över huvud taget inte utgör en lämplig form av fritidsstraff.

För egen del vill jag framhålla att ett disciplinstraff som skall delvis ersätta arreststraffet nödvändigtvis måste ges en påtagligt repressiv effekt. Samtidigt bör det utformas så att det inte blir behäftat med arreststraffets nackdelar. Att som utredningen har föreslagit ge ett nytt disciplinstraff karaktären av ett utgångsförbud som åläggs för längre tid än motsvarande tillrättavisning syns vara en naturlig lösning. Ett utgångsförbud innebär att den bestraffades möjligheter att fritt råda över sin fritid blir kraftigt beskurna. Med hänsyn till de förhållanden under vilka militärtjänsten normalt fullgörs, måste en sådan inskränkning antas i regel bli ganska kännbar, särskilt om förbudet avser en längre, sammanhängande tid. Samtidigt medför det påtagliga fördelar att påföljden inte innebär att den straffskyldige måste omhändertagas, att den inte vållar avbrott i den militära utbildningen och att den drabbar lika hårt oberoende av den straffskyldiges ekonomiska förhållanden.

Att fritidsstraffet inte skulle komma att skilja sig från tillrättavisningen utgångs- eller landgångsförbud på annat sätt än genom påföljdens utsträckning i tiden synes mig inte vara en omständighet som kan tas till utgångspunkt för en principiell kritik av förslaget. En skillnad kommer även till synes i reglerna om förfarandet. En motsvarande skillnad upprätthålls redan f. n. i fråga om arreststraffet, eftersom sådant straff kan åläggas endast av domstol till en tid överstigande 15 dagar. Skälet härtill är givetvis att en så ingripande påföljd inte bör kunna tillgripas annat än efter en prövning som är omgärdad av de rättssäkerhetsgarantier som endast ett domstolsförfarande kan erbjuda. Av motsvarande skäl är det motiverat att ett utgångsförbud av längre varaktighet skall kunna meddelas endast i den ordning som gäller för åläggande av disciplinstraff och som från rättssäkerhetssynpunkter tillgodoser större krav än tillrättavisningsförfarandet.

Ett utgångsförbud innebär inte ett frihetsberövande i vedertagen mening. Den straffskyldige är sålunda inte omhändertagen i någon för detta ändamål särskilt iordningställd lokal, och han är inte heller föremål för en kontinuerlig bevakning. I stället är det fråga om ett till den straffskyldige riktat förbud att lämna viss lokal eller visst område. Verkställigheten av utgångsförbud bygger alltså i viss mån på förtroende för den straffskyldige. För att utgångsförbudet skall bli ett effektivt sanktionsmedel krävs dels att viss kontroll äger rum, dels att den som överträder förbudet genom att avvika drabbas av påföljd.

För kontroll av efterlevnaden av tillrättavisningsformen utgångs-

förbud (landgångsförbud) gäller enligt 49 § militära rättegångskungörelsen (MRK) att, om sådan kontroll inte kan anordnas på annat lämpligt sätt, den som tilldelats tillrättavisning kan åläggas att anmäla sin närvaro eller att fullgöra annan sådan förpliktelse, dock inte i sådan utsträckning att skyldigheten medför väsentlig olägenhet för honom utöver vad tillrättavisningen innebär.

I fråga om krigsman som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område eller ombord på fartyg visar erfarenheterna att efterlevnaden av utgångsförbud i form av tillrättavisning i allmänhet varit god och inte förorsakat några mera betydande kontrollsvårigheter. Ett förlängt utgångsförbud, ålagt som ett disciplinstraff, kan möjligen erbjuda större svårigheter i detta hänseende. Det kan sålunda antagas att frestelsen att överträda förbudet kommer att öka med ingripandets längd. Eftersom det föreslagna disciplinstraffet är avsett att till en del ersätta arreststraffet och dessutom skall meddelas för längre tid än 7 dagar eller i vissa fall 5 dagar som f. n. utgör maximum för motsvarande tillrättavisning, kommer det att tillämpas främst vid förhållandevis allvarliga disciplinbrott. Denna omständighet kan i och för sig tyda på att risken för överträdelser blir större om ett förbud meddelas i form av disciplinstraff. Med hänsyn härtill och till att frekvensen av ifrågavarande straff kan antas bli relativt stor kan man inte bortse från att det kan komma att uppstå vissa kontrollsvårigheter. Emellertid bör det enligt min mening vara möjligt att anordna en tillräckligt effektiv kontroll även när det gäller ett mera långvarigt utgångsförbud i form av disciplinstraff. Gynnsammast är givetvis förutsättningarna för en sådan kontroll när det gäller förbud att lämna kompanilokaler e. d. eller fartyg. Men även efterlevnaden av förbud att lämna kasernområde eller annat mer vidsträckt område torde normalt kunna kontrolleras på ett tillfredsställande sätt. Betydelsefullt är härvidlag utredningens förslag att en bestämmelse om anmälningsplikt e. d. skall införas efter förebild av den nuvarande bestämmelsen i 49 § MRK.

Skulle det visa sig att sådana kontrollåtgärder inte blir tillräckligt effektiva eller att verkställigheten av fritidsstraff i vissa fall förorsakar särskilda svårigheter föreligger i och för sig inte några hinder mot att man vidtar åtgärder som innebär att den som undergår sådant straff blir föremål för en mera kontinuerlig övervakning.

Jag vill vidare framhålla att den som överträder ett utgångsförbud genom att avvika från förläggning eller annat område, där han skall uppehålla sig, gör sig skyldig till tjänstefel eller undanhållande och ådrar sig straffansvar. Som påföljd för upprepade undanhållanden kan i sista hand fängelse komma i fråga. Jag återkommer till denna fråga i det följande.

Vad härefter angår den som inte är förlagd inom kasernområde eller liknande område eller ombord på fartyg och som enligt gällande lag i

tillrättavisningens form kan meddelas förbud att vistas utom bostaden gör sig andra synpunkter gällande. Utredningen har tänkt sig att sådant förbud skall kunna förekomma också som disciplinstraff men har förutsatt att den praktiska användningen härav blir ytterst begränsad. Principiell betydelse har denna fråga dels för den fast anställda personalen, som i regel har bostad utanför den militära förläggningen, dels för sådana värnpliktiga som har särskilt tillstånd att tillbringa nätterna i bostad utanför förläggningen.

Lämpligheten av att förbud att lämna bostad skall kunna åläggas i form av ett disciplinstraff kan starkt ifrågasättas. I många fall torde det knappast vara möjligt att över huvud taget kontrollera efterlevnaden av ett förbud att lämna en privatbostad. Frestelserna att bryta mot förbudet kan därför lätt bli alltför starka. Införandet av ifrågavarande påföljd för den fast anställda personalen skulle innebära att ett betydande avsteg görs från principen om en anpassning till förhållandena på den civila sektorn. Slutligen kan det av hänsyn till den straffskyldiges familj eller andra personliga förhållanden i många fall vara olämpligt eller direkt inhumant att låta verkställighet av straffpåföljd ske i hemmet. Jag anser därför att förbud att vistas utom bostad inte bör kunna åläggas som ett disciplinstraff.

De nu gjorda övervägandena har lett mig till slutsatsen att ett avskaffande av arreststraffet eller en väsentlig minskning av dettas användningsområde lämpligen bör kombineras med att ett nytt disciplinstraff för krigsmän införs, utformat som ett utgångs- landgångsförbud för längre tid än motsvarande förbud i form av tillrättavisning. Ett sådant disciplinstraff bör även i övrigt utformas i enlighet med vad utredningen har föreslagit, dock att förbud att lämna bostad inte bör kunna åläggas i form av sådant straff. Enligt min mening torde ett sådant disciplinstraff i många fall bli en lämplig påföljd för brott av krigsmän. I likhet med utredningen förordar jag att det nya straffet benämns fritidsstraff.

Utredningen har föreslagit, att för ett och samma brott skall kunna åläggas *fritidsstraff i förening med disciplinbot*, om så är påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till disciplinen och ordningen inom krigsmakten. Förslaget har godtagits av nästan samtliga remissinstanser. Även jag biträder förslaget. En sådan påföljds kombination torde kunna bli en värdefull beståndsdel i sanktionssystemet, i all synnerhet om arreststraffet avskaffas.

6.2.5 Tillrättavisning

Tillrättavisning, som meddelas av militär befattningshavare, utgörs av varning, extratjänst samt utgångs- eller landgångsförbud för en tid av högst 7 dagar. Enligt gällande bestämmelser får tillrättavisning användas i stället för disciplinstraff för mindre förseelser av sådan beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål (14 § DL). I praktiken

används tillrättavisning i huvudsak vid ordningsföreseelser och brott mot tjänsteföreskrifter.

I syfte att tillrättavisning skall kunna användas i större utsträckning än f. n. föreslår utredningen sådan ändring av den berörda bestämmelsen att i framtiden tillrättavisning skall användas i stället för disciplinstraff, om tillrättavisning är lämpligare än straff. Detta förslag, som i allmänhet tillstyrks av remissinstanserna, ansluter jag mig till. En sådan utvidgning av tillrättavisionsinstitutet torde vara ägnad att underlätta ett avskaffande av arreststraffet. Möjligt är nämligen att en del brott, som nu föranleder korta arreststraff, kan komma att beivras genom tillrättavisning, särskilt då i form av utgångs- eller landgångsförbud.

Som jag förut anfört (avsnitt 6.2.4) bör av vissa skäl förbud att lämna bostad inte kunna åläggas i form av fritidsstraff. I huvudsak samma skäl talar för att sådant förbud inte heller bör kunna åläggas som tillrättavisning. Denna form av tillrättavisning torde i stort sett redan nu sakna praktisk betydelse. Jag förordar därför att den nuvarande bestämmelsen om tillrättavisning i form av förbud att lämna bostad borttages.

6.2.6 Andra sanktioner

Genom en utvidgning av disciplinbotsstraffet och införandet av ett fritidsstraff, som skall kunna kombineras med disciplinbot, samt i någon mån genom en ökad användning av tillrättavisning torde man i väsentlig utsträckning kunna fylla det tomrum som ett avskaffande av arreststraffet skulle medföra. Vissa problem kvarstår dock. I första hand tänker jag på sådana mer allvarliga brott som nu förskyller arreststraff på relativt lång tid och för vilka nyss nämnda sanktioner kan visa sig otillräckliga. I huvudsak rör det sig här om vissa våldsbrott, lydnadsbrott och allvarligare fall av rymning.

Ett problem är också vilken påföljd som skall bestämmas i sådana fall då brottet består i att den straffskyldige avviker från ett ålagt fritidsstraff. Eftersom fritidsstraffet är så konstruerat att det inte kan helt förhindras att den straffskyldige avviker, får man räkna med att upprepade avvikanden kan äga rum. Om nytt fritidsstraff, kanske på maximal längd och i kombination med disciplinbot, åläggs för det första avvikandet men den straffskyldige på nytt avviker, torde det bl. a. från disciplinär synpunkt inte vara lämpligt att ålägga ännu ett fritidsstraff.

Den påföljd som, om arreststraffet tas bort, närmast kommer i fråga för de här olika situationerna är *fängelse*. Fängelsestraffet, som i likhet med arreststraffet innebär ett frihetsberövande, skiljer sig från detta straff bl. a. genom att det inte kan ådömas på kortare tid än en månad och genom att verkställigheten sker i civil ordning. Detta gör att den som skall undergå fängelse i regel måste hemförlovas från militärtjänstgöringen. Härtill kommer att ett fängelsestraff många gånger skulle

medföra negativa sociala följdverkningar av olika slag. Det är därför önskvärt att man inte i alla nu åsyftade fall ställs inför tvånget att tillgripa fängelse som påföljd.

Åtminstone när det gäller sådana brott som våldsbrott, lydnadsbrott och allvarligare fall av rymning torde det trots allt få accepteras att man i en del fall tillgriper fängelse. Denna utväg bör dock anlitas endast i undantagsfall. Inte sällan torde det vid lagföringen visa sig att den tilltalade på grund av sociala svårigheter eller av andra skäl är i behov av en individualpreventivt inriktad behandling. Det är då möjligt att tillämpa *andra påföljder enligt BrB* än fängelse. Bl. a. kan *skyddstillsyn* komma i fråga. Även *villkorlig dom* bör kunna användas i vissa särskilda fall.

Mera tveksamt är om fängelse eller annan allmän påföljd enligt BrB bör ådömas för sådant undanhållande som skett i samband med att den dömda avvikit under verkställighet av fritidsstraff. Ofta kan fängelse framstå som alltför strängt i dessa fall. Är det emellertid fråga om upprepade undanhållanden och bör lämpligen varken disciplinstraff eller annan sanktion enligt BrB användas, synes man av hänsyn till disciplinen och ordningen inom krigsmakten inte kunna undgå att tillgripa fängelse. Att så sker torde dock bli sällsynt och knappast alls bli aktuellt i fråga om den fast anställda personalen. När det gäller de värnpliktiga synes i detta sammanhang bl. a. böra beaktas att redan den omständigheten att den straffskyldige, efter att ha gjort sig skyldig till en förseelse som ådragit honom ett fritidsstraff, vägrar att foga sig i påföljden utan i stället begår ny lagöverträdelse i vissa fall kan vara ett tecken på att han är olämplig för fortsatt militärtjänst och alltså bör hemförlovas. I all synnerhet kan detta gälla om det är fråga om upprepade avvikanden. Finns det däremot anledning tro att ett avvikande från fritidsstraff skett mera av okynne eller i övrigt har karaktär av engångsföreteelse, torde i allmänhet ett nytt fritidsstraff, eventuellt i förening med disciplinbot, vara tillräckligt för den skyldiges tillrättaförande. Som jag tidigare anfört torde det för övrigt även finnas vissa praktiska möjligheter att genom särskilda kontrollåtgärder eller skärpt övervakning se till att den straffskyldige inte kommer att undandra sig verkställigheten av ett nytt fritidsstraff.

6.2.7 Slutsatser

Som jag tidigare har anfört har utredningen intagit den ståndpunkten, att ett totalt avskaffande av arreststraffet skulle vara ett eftersträvänsvärt framsteg i den militära strafflagstiftningen. Utredningen har emellertid inte ansett sig kunna nu förorda en sådan reform utan har menat att erfarenheterna av en minskad användning av arreststraffet får utvisa om denna påföljd kan tas bort helt i en senare etapp. För egen del är jag i likhet med bl. a. ämbetsansvarskommittén inte övertygad om

att man nu bör nöja sig med en begränsad reform. Det är från flera synpunkter angeläget att arreststraffet utmönstras ur straffsystemet. Risken för att en sådan reform skulle medföra ogynnsamma verkningar för disciplinen och ordningen inom krigsmakten betraktar jag som obetydliga med hänsyn till de förändringar i övrigt i sanktionssystemet som enligt vad jag har anfört i det föregående bör genomföras i samband med ett avskaffande av arreststraffet. I de fall då kraftfulla ingripanden krävs för att stävja disciplinupplösande företeelser inom militärväsendet kommer enligt min mening tillräckligt effektiva sanktionsmedel att finnas om dessa ändringar genomförs.

Sammanfattningsvis förordar jag sålunda, att arreststraffet för krigsmän helt avskaffas, att i samband därmed disciplinbotstraffet vidgas till att avse sådan bot under högst fyrtio dagar, att ett nytt disciplinstraff för krigsmän, benämnt fritidsstraff, införs samt att möjligheterna att använda tillrättavisning ökas.

Den föregående framställningen har tagit sikte på förhållandena i fred. Jag vill i det följande särskilt ta upp frågan huruvida arreststraffet bör behållas för krigsförhållanden.

6.3 Sanktionssystemet under krig och beredskapstillstånd

Bortsett från dödsstraffet, som i vissa fall kan utdömas om landet befinner sig i krig, finns inga straff eller disciplinmedel som är särskilt avsedda att användas under krig. Utredningen har övervägt frågan om särskilda straff och disciplinmedel för krig men har inte funnit sig böra lägga fram några förslag i det hänseendet.

Utredningens ståndpunkt har i stort sett accepterats av remissinstanserna. Från ett par håll har dock uttalats önskemål om fortsatt utredning av frågan.

Straffordningen för krigsmän erbjuder speciella problem när det gäller krigsförhållanden. Flertalet av de sanktioner som enligt gällande lagstiftning står till buds kan väntas vara mindre effektiva under krig än i fredstid. Detta gäller särskilt arreststraffet, som under frontförhållanden i krig får antas bli i princip betydelselöst. Detta hänger samman med att den bestraffade under vistelse i ett militärhåkte sannolikt skulle känna sig mera skyddad än om han befann sig i tjänst ute i eldlinjen och att han därför knappast skulle uppfatta straffet som någon repressiv påföljd utan snarare som en förmån. På de avsnitt där strider förekommer måste, som utredningen framhållit, disciplinen manas fram och upprätthållas med andra åtgärder än användande av straff och disciplinmedel.

Under dessa förhållanden finns det enligt min mening inte skäl att vid avskaffande av arreststraffet göra undantag för krig och beredskapstillstånd. I den mån det är nödvändigt att effektivisera straffordningen för krigs- eller beredskapsförhållanden torde man i första hand böra lita

till andra medel än arreststraffet. Skulle i ett akut läge väsentligt ändrade förhållanden kräva det, finns självfallet möjligheten att genom särskild lagstiftning återinföra arreststraff under krig eller beredskapstillstånd. I likhet med utredningen finner jag det inte heller i övrigt påkallat att några särskilda bestämmelser om straff och disciplinmedel för krigsförhållanden eller beredskapstillstånd nu införs.

År 1921 avskaffades *dödsstraffet* som straffart i Sverige under fredstid. Sedan dess kan dödsstraff tillämpas endast i vissa fall om landet kommer i krig. Nu gällande bestämmelser om detta straff finns i 22 kap. 19 § BrB och i lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Enligt 1 § sistnämnda lag kan den som, då riket är i krig, gör sig skyldig till uppror eller försök därtill eller begår brott som sägs i 19, 21 eller 22 kap. BrB dömas till dödsstraff, under förutsättning att fängelse på livstid kan följa på brottet. Har riket kommit i krig och har någon genom gärning som nyss sagts väsentligen bidragit till framkallande av kriget eller genom sådan gärning, begången då uppenbar fara för kriget förelåg, åstadkommit väsentligt men för rikets försvar eller väsentligen underlättat fiendens krigsföring, kan han också dömas till dödsstraff, under förutsättning att fängelse på livstid kan följa på brottet.

En förutsättning för att dödsstraff skall kunna ådömas är, som framgår av det anförda, att fängelse på livstid ingår i straffsatsen för brottet. Av de i 1 § nyssnämnda lag avsedda gärningarna är detta fallet i fråga om uppror eller försök därtill, högförräderi, trolöshet eller i vissa fall egenmäktighet vid förhandling med främmande makt, grovt spioneri, vissa fall av brotten grovt lydnadsbrott, myteri, våld eller hot mot krigsman och övergivande av post, vidare landsförräderi, överlöpande till fienden, undergrävande av stridsviljan, försummande av krigsförberedelse om brottet är grovt, dagtingan, grova fall av stridsförsumlighet samt folkrättsbrott som är grovt. Så gott som samtliga nu åsyftade brottsliga gärningar innefattar angrepp på krigsmaktens effektivitet eller riktar sig i övrigt mot riket eller dess högsta organ.

Med hänsyn till dödsstraffets karaktär och behovet av särskilda rätts-säkerhetsgarantier föreskrivs i 1948 års lag att i fall då underrätt dömt till sådant straff målet alltid skall underställas hovrättens prövning. Vidare gäller att ett dödsstraff aldrig får verkställas utan att Kungl. Maj:t meddelat tillstånd därtill. Meddelas inte sådant tillstånd skall den dömden i stället undergå fängelse på livstid.

I förarbetena till 1948 års lagstiftning uttalades bl. a. (prop. 1948: 144 sid. 61 jämfört med SOU 1948: 83 sid. 52) att de erfarenheter som det senaste kriget medfört har bestyrkt att dödsstraffet i en sådan nödsituation som föreligger under krigstid inte kan undvaras. Det erinrades i detta sammanhang om vad som förekommit i våra grannländer Dan-

mark och Norge i samband med andra världskriget. Erfarenheten hade sålunda visat att det vid återinförande av dödsstraffet, när behov därav blev aktuellt, kunde bli nödvändigt att ge detta straff retroaktiv giltighet. En sådan utveckling borde uppenbarligen undvikas.

Utredningen har på i huvudsak de skäl som anfördes i samband med 1948 års lagstiftning inte ansett sig böra föreslå någon ändring beträffande gällande lagstiftning om dödsstraffet.

Under remissbehandlingen har RÅ framhållit att det inte saknas exempel på länder med erfarenheter från andra världskriget som sedermera ansett sig kunna undvara dödsstraff även för krigstid. Det bör kunna förutsättas att man också i Sverige i de ytterligt få fall då ett dödsstraff skulle kunna komma i fråga, skall ha möjlighet att bemästra situationen utan tillgång till denna påföljd. RÅ förordar därför att samma reform genomförs i Sverige och betonar därvid att en sådan åtgärd skulle stämma väl överens med Sveriges strävanden för ett internationellt avskaffande av dödsstraffet.

Av de rapporter som under 1960-talet och i början av 1970-talet publicerats inom ramen för Förenta nationernas arbete rörande frågan om dödsstraff framgår bl. a. att utvecklingen i olika länder går mot ett avskaffande av dödsstraffet. I en del länder har sålunda detta straff helt upphävts. I andra länder, där dödsstraffet finns kvar i lagstiftningen, har den faktiska användningen av detta straff minskat.

Dödsstraffets avskaffande eller minskade användning i olika länder hänför sig i allmänhet till fredsförhållanden. Det vanliga är sålunda att man har kvar möjligheten att vid vissa brott tillämpa dödsstraff under krig eller därmed jämförliga förhållanden. I en del länder har man emellertid tagit steget fullt ut och helt utmönstrat dödsstraffet ur landets lagstiftning. Bl. a. är detta fallet i Förbundsrepubliken Tyskland, Österrike (år 1968) och Finland (år 1972), som alla har erfarenheter från det senaste världskriget.

Debatten om dödsstraffets berättigande har förts under mycket lång tid på såväl nationellt som internationellt plan. Att i detta sammanhang ta upp denna debatt i hela dess vidd synes inte vara nödvändigt. Vad saken nu gäller är endast att klargöra om de skäl som tidigare ansetts kunna rättfärdiga ett bibehållande av dödsstraffet under krig är tillräckligt bärkraftiga även med utgångspunkt från uppfattningar och värderingar som är förhärskande i vårt land i dag.

Bland de argument som brukar anföras för ett bibehållande av dödsstraffet i krig nämns i allmänhet i första hand dödsstraffets stora avskräckande effekt och därmed brottsförebyggande verkan. Antagandet att dödsstraffet har en preventiv effekt som inte kan uppnås med andra medel vinner emellertid inte stöd av de undersökningar som avsett förekomsten av vissa brott i olika länder å ena sidan medan dödsstraffet varit i bruk och å andra sidan under tid då det har varit avskaffat.

Resultatet av dessa undersökningar kan visserligen på grund av deras begränsade räckvidd inte läggas till grund för allmängiltiga och säkra slutsatser. Undersökningarna ger dock anledning att starkt ifrågasätta, om argumentet om dödsstraffets allmänpreventiva betydelse har sådan tyngd att det uppväger de skäl som kan åberopas mot en tillämpning av ett sådant straff och som kan sammanfattas i den etiskt-humanitära grundsatsen, att ingen människa bör berövas sitt liv på grund av sina gärningar, hur avskyvärda de än må vara. Härtill kommer den risk för misstag som tyvärr aldrig synes kunna helt undvikas ens i ett mycket högt utvecklat rättssamhälle.

Anhängarna av dödsstraffets bibehållande under krigsförhållanden har hävdad, att de värden som står på spel under krig är så stora att samhället, för att skydda sin egen existens, inte kan avvara dödsstraffet. Enligt min mening kan det emellertid starkt betvivlas att hotet om dödsstraff, under de särpräglade förhållanden som råder under krig, allmänt sett skulle vara ett effektivare medel än andra tänkbara påföljder att avhålla personer från att begå sådana brott för vilka dödsstraff skulle kunna komma i fråga. Den typ av handlingar som det här är fråga om begås oftast av personer, vilkas ideologiska eller politiska övertygelse eller vinningslystnad är så stark att de över huvud taget inte frågar efter vilka risker för dem själva som är förknippade med ett avslöjande. Härtill kommer att dödsstraffet i krigslägen, när var och en dagligen upplever en påtaglig risk att förlora livet, generellt sett måste antas ha en betydligt mindre preventiv effekt än under fredsförhållanden. Enligt min mening skulle därför ett bibehållande av dödsstraffet under krig i endast obetydlig, om ens någon utsträckning förbättra samhällets möjligheter att upprätthålla laglydnaden och förebygga brott av det slag för vilka ett dödsstraff skulle kunna ifrågakomma.

Mot att avskaffa dödsstraffet under krig har anförts att vi i händelse landet dras in i krig skulle riskera att tvingas införa detta straff på nytt och då genom en lagstiftning med retroaktiv verkan. Med anledning härav vill jag framhålla följande. Ställningstagandet till frågan om dödsstraff bör ske på grundval av de värderingar som är rådande i dag. Det kan tänkas att dessa värderingar kan förändras under påverkan av förhållanden som uppkommer i ett krigsläge. Frågan om dödsstraff får då bedömas på grundval av den situation som då råder. Det kan därvid inte helt uteslutas att man i ett sådant läge kan bli tvungen att återinföra dödsstraffet. Men jag anser det uteslutet, med hänsyn till våra rättsprinciper och åtaganden i internationella konventioner, att en sådan åtgärd skulle vidtas med retroaktiv verkan. Enbart den omständigheter att ett eventuellt återinfört dödsstraff inte skulle kunna tillämpas i fråga om gärningar som begåtts före återinförandet anser jag inte vara tillräckligt skäl för att bibehålla dödsstraffet.

Det bör i detta sammanhang slutligen också beaktas, att Sverige i Förenta nationerna länge har verkat aktivt för att dödsstraffet skall avskaffas i alla världens stater. Det skulle inte harmoniera väl med dessa strävanden att nu avvisa framförda önskemål om ett upphävande av den sista resten av vår egen dödsstrafflagstiftning.

Mot bakgrund av vad jag sålunda anført förordar jag att de bestämmelser i vår lagstiftning som avser användning av dödsstraff under krig upphävs.

6.4 Avskrivning av militära mål, m. m.

Enligt 22 § fjärde stycket MRL har bestraffningsberättigad militär befattningshavare vissa möjligheter att avskriva bagatellmål. Om han finner att saken är av synnerligen ringa vikt kan han sålunda avskriva målet, under förutsättning att annan målsägande än kronan inte finns och att straff för brottet kan åläggas i disciplinmål. Avskrivning kan ske oavsett om det är ådagalagt att den misstänkte begått gärningen eller inte.

Det förhållandet att avskrivning kan ske endast om saken prövas vara av synnerligen ringa vikt begränsar starkt den bestraffningsberättigades möjligheter att avskriva bagatellmål. I många fall då denna förutsättning för avskrivning saknas, har den misstänkte inte erkänt gärningen. Tillrättavisning eller disciplinstraff kan då inte åläggas av militär befattningshavare, eftersom en förutsättning härför regelmässigt är att gärningen är erkänd (jämför militieombudsmannens ämbetsberättelse år 1961 sid. 68 och år 1965 sid. 118 samt justitieombudsmannens ämbetsberättelse år 1970 sid. 144). Följden blir att den bestraffningsberättigade tvingas hänskjuta målet till åklagaren för utredning även om brottet är av förhållandevis bagatellartad natur. Med hänsyn till kravet på skyndsamhet i handläggningen av militära brottmål måste den civila utredningen ofta ske till förfång för utredningen i allvarligare mål. Att märka är i detta sammanhang att åklagare i nu avsedda fall saknar möjlighet att enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 rättegångsbalken besluta att inte tala å brottet (84 § första stycket MRL).

För att komma till rätta med dessa svårigheter har utredningen föreslagit att bestraffningsberättigad befälhavares möjligheter att avskriva mål vidgas.

Enligt förslaget skall det för beslut om avskrivning inte längre krävas att saken prövas vara av "synnerligen ringa vikt" utan det skall räcka att saken är av "mindre vikt". Förslaget har i allmänhet gillats av remissinstanserna. Två av dessa, däribland ÖB, har emellertid ansett att den vidgade avskrivningsmöjligheten bör preciseras klarare för undvikande av olikheter i tillämpningen.

För egen del finner jag förslaget i denna del välgrundat. Några ris-

ker för att den föreslagna avgränsningen skall leda till mera betydande olikheter i tillämpningen torde knappast föreligga. Under alla förhållanden torde någon närmare precisering inte kunna ske i lagtext. Om behov visar sig föreligga att meddela närmare anvisningar i fråga om utnyttjandet av de vidgade avskrivningsmöjligheterna och därigenom säkerställa en enhetlig tillämpning lär sådana anvisningar kunna meddelas i administrativ ordning. Jag ansluter mig sålunda till utredningens förslag.

Även i ett annat hänseende har utredningen föreslagit en ändring i förutsättningarna för avskrivning enligt 22 § fjärde stycket MRL. Som jag förut nämnt kan f. n. avskrivning inte ske om det finns annan målsägande än kronan. Utredningen har föreslagit att avskrivning skall få ske även i sådant fall, under förutsättning att målsäganden förklarar att han inte ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet och inte heller i övrigt begär att målet skall handläggas vid domstol. Förslaget har lämnats utan erinran av remissinstanserna.

Ett genomförande av detta förslag skulle i och för sig kunna leda till att bl. a. vissa ärenden som rör brott av förman mot underlydande kan komma att avskrivas utan närmare utredning. Farhågor i denna riktning uttalades av dåvarande chefen för justitiedepartementet i ett lagstiftningsärende år 1952. De brott som här är särskilt aktuella är våld eller hot mot krigsman, missfirmelse mot krigsman och oskickligt beteende. Som utredningen anfört kan det emellertid antas att målsäganden i dessa fall regelmässigt förmår själv tillvarata sin rätt samt att militära bestraffningsberättigade chefer liksom f. n. kommer att ägna mål av denna beskaffenhet särskild omsorg. Det bör också framhållas att avskrivningsbeslut av bestraffningsberättigad befälhavare inte hindrar målsäganden från att anmäla brottet hos åklagare eller polismyndighet. Jag anser därför att den föreslagna ändringen bör genomföras.

Enligt 22 § första stycket 1 MRL skall bestraffningsberättigad befattningshavare genast hänskjuta militärt brottmål till åklagaren, om i målet finns annan målsägande än kronan. Detta innebär att civil myndighet i dessa fall alltid måste anlitas för utredningen av brottet, även om målsäganden själv inte har något anspråk på att målet skall handläggas vid domstol och nöjaktig utredning i och för sig skulle kunna ombesörjas av den bestraffningsberättigade. Erfarenheten visar, att åklagaren i ett stort antal fall av denna art efter utredningen återlämnar saken till den bestraffningsberättigade för avgörande. Militärstraffsakkunniga har mot denna bakgrund föreslagit den ändringen i förevarande bestämmelse att hänskjutande inte skall behöva ske om målsäganden förklarar sig inte ämna föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet och inte heller eljest påfordrar att målet handläggs vid domstol samt hinder i övrigt inte möter mot att straff för brottet åläggs i disciplinmål.

Den sålunda föreslagna vidgningen i bestraffningsberättigad befattningshavares möjligheter att företa utredning av militära mål har inte föranlett några erinringar från remissinstanserna.

Som skäl för den gällande bestämmelsen att militärt brottmål skall hänskjutas till åklagaren om i målet finns annan målsägande än kronan har i tidigare lagstiftningssammanhang (prop. 1948: 216) åberopats hänsyn till målsägandens rättssäkerhet. Som utredningen har anfört torde emellertid numera några betänkligheter mot att låta militär myndighet utreda saken även i förevarande fall inte göra sig gällande, under förutsättning att målsäganden kan påfordra att målet skall handläggas vid domstol. Särskilt är att märka att förutsättningar för att bestraffningsberättigad chef skall kunna utreda mål av detta slag är att straff för brottet kan åläggas i disciplinmål, vilket bl. a. innebär att gärningen i regel måste vara erkänd. Jag ansluter mig därför i princip till utredningens förslag. Förslagets närmare utformning ämnar jag behandla i anslutning till de särskilda bestämmelserna.

6.5 Följdändringar i annan lagstiftning

Den reform som jag förordar enligt det föregående föranleder vissa ändringar i den militära strafflagstiftningen. Som framgått av vad jag redan anfört berör dessa ändringar brottsbalken, lagen (1948: 449) om disciplinstraff för krigsmän — som i enlighet med vad utredningen har föreslagit bör ersättas med en ny disciplinlag — militära rättegångslagen (1948: 472) och lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Reformförslagen föranleder ändringar i vissa kungörelser, nämligen kungörelsen (1948: 691) angående den militära rättsvården och värnpliktsavlöningskungörelsen (1970: 676). Dessutom bör som en följd av arreststraffets avskaffande kungörelsen (1965: 664) om löneavdrag för vissa krigsmän under avtjänande av arrest ersättas med en ny kungörelse angående löneavdrag vid disciplinbot. Jag ämnar senare för Kungl. Maj:t anmäla dessa följdändringar.

Enligt 79 § MRL är justitiekanslern åklagare i mål om självständigt ämbetsbrott av den som bestrider regementschefs eller därmed likställd eller högre tjänst. Viss ändring i denna bestämmelse är påkallad till följd av skadeståndslagen (1972: 207) och kungörelsen (1972: 416) om statsmyndigheternas skadereglering i vissa fall. Jag återkommer till frågan i specialmotiveringen.

6.6 Lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om disciplinstraff för krigsmän,
3. lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472),
4. lag om upphävande av lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Förslagen torde få fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

6.7 Specialmotivering

6.7.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

32 kap.

6 §

I denna paragraf, som motsvarar 6 § gällande lag och 6—9 §§ utredningens förslag, har tagits upp de grundläggande bestämmelserna om disciplinstraff för krigsmän. Som framgår av den allmänna motiveringen har jag förordat att arreststraffet avskaffas och att som nytt disciplinstraff vid sidan av disciplinbot införs påföljden fritidsstraff. Som disciplinstraff har i enlighet härmed i förevarande paragraf tagits upp fritidsstraff och disciplinbot. Av dessa båda straffformer är fritidsstraff i princip att anse som den svårare.

Angående fritidsstraffets utformning får jag, utöver vad jag har sagt i den allmänna motiveringen (6.2.4) anföra följande.

Fritidsstraff utgör en begränsning under bestämd tid eller under visst antal särskilda dagar i den straffskyldiges möjligheter att fritt förfoga över sin fritid genom att han inte får förflytta sig utanför visst område eller del därav eller utanför viss lokal. Vad som generellt utgör fritid bestäms av Kungl. Maj:t i kommandoväg. Bestämmelser härom finns i tjänstereglementet för krigsmakten (TjRK). Därav framgår att tiden efter tjänstens slut och till klockan 24 dagen före närmast följande tjänstgöringsdag i regel räknas som fritid för meniga och gruppbefäl av lägre än överfurirs tjänstegrad. Fritid för övriga krigsmän är alla dagar från tjänstens slut till tjänstens början närmast följande tjänstgöringsdag (TjRK 11: 37). Den tid varunder krigsman åtnjuter tjänstledighet eller annan ledighet räknas inte som fritid i nu angiven bemärkelse.

Möjligheten att ålägga fritidsstraff under visst antal särskilda dagar avser, som framgår av paragrafens lydelse, krigsmän som är förlagda ombord på fartyg. Denna möjlighet måste finnas med hänsyn till att fartyg ofta inte ligger i hamn någon längre sammanhängande tid. För att fritidsstraffet under sådana förhållanden skall bli verksamt måste

verkställigheten kunna förläggas till ett antal särskilda dagar då fartyget befinner sig i hamn.

När det gäller krigsmän som är förlagda inom kasernområde, läger eller motsvarande område kan fritidsstraffet avse antingen förbud att vistas utom detta område eller också förbud att vistas utom sådan mindre del därav som är upplåten åt viss avdelning. Med del av område som nu sagts avses företrädesvis kompanilokaler eller motsvarande. Som hovrätten för Övre Norrland framhållit i sitt remissyttrande måste vid åläggande av fritidsstraff klart utsägas, huruvida straffet avser kasernområde eller motsvarande eller viss begränsad del därav. Straffet kan också bestämmas så, att det för viss del av strafftiden avser exempelvis kompanilokalerna och för den återstående tiden kasernområdet. För att domstolen på angivna sätt skall kunna precisera straffets innebörd krävs givetvis att det i det enskilda fallet föreligger utredning om förlägningsförhållandena.

Verkställigheten av fritidsstraff får inte — bortsett från anmälningsskyldighet e. d. i syfte att kontrollera att förbudet efterlevs — för den straffskyldige medföra andra inskränkningar i hans rätt att fritt förfoga över sin fritid än den som följer av själva förbudet att vistas utom visst område. Avser fritidsstraffet förbud att vistas utom kasernområde och finns inom kasernområdet ett marketenteri skall den straffskyldige sålunda vara oförhindrad att besöka detta. Om straffet avser förbud att vistas utom kompanilokaler skall den straffskyldige kunna uppehålla sig i t. ex. dagrum som inrättats inom dessa lokaler.

Fritidsstraff i form av förbud att vistas utom kompanilokaler e. d. torde för den straffskyldige framstå som strängare än ett förbud att vistas utom kasernområde. Huruvida den ena eller andra formen av förbud skall tillämpas får bero av omständigheterna i det enskilda fallet. I de fall då fritidsstraffet avser förhållandevis lång tid torde det inte sällan vara lämpligt att låta åtminstone den senare delen av verkställighetstiden avse endast förbud att lämna kasernområde.

En värnpliktig som har tillstånd att bo utom kasernområde (s. k. ständig nattpermission) torde utan hinder härav få anses förlagd inom det kasernområde till vilket hans avdelning hör, under förutsättning att sängplats m. m. finns reserverad för honom i logement e. d. Fritidsstraff bör därför kunna åläggas honom. Härvid bör emellertid uppmärksammas att enligt nu gällande bestämmelser tiden mellan klockan 24 och tjänstens början följande dag i regel inte utgör fritid för värnpliktig och således inte omfattas av fritidsstraff. Den omständigheten att den straffskyldige i enlighet med beviljat tillstånd tillbringar natten i bostad utom kasernområde bör i och för sig inte hindra verkställigheten av fritidsstraff. Många gånger torde det dock för den straffskyldige framstå som naturligt att inte utnyttja tillståndet under verkställighet av fritidsstraff. Om de skäl som föranlett tillståndet inte ger anledning till annat

bedömande, bör det vidare vara möjligt att temporärt upphäva tillståndet för tid varunder fritidsstraffet verkställs (jfr emellertid militieombudsmannens ämbetsberättelse år 1950 sid. 251). Om detta med hänsyn till omständigheterna är olämpligt, vilket kan vara fallet bl. a. om medicinska eller sociala skäl föranlett tillståndet, kan situationen ibland vara sådan att fritidsstraff inte bör åläggas.

För de grupper av värnpliktiga som på grund av generella föreskrifter åtnjuter ständig nattpermission gäller att hela tiden från tjänstens slut till klockan 6 f. m. närmast följande tjänstgöringsdag är fritid. Fritidsstraffet kommer under denna förutsättning att omfatta även nattimarna.

Det kan förutsättas att fritidsstraffet på grund av sin konstruktion inte är fullt ändamålsenligt i alla situationer. Den straffskyldiges förläggningsförhållanden kan vara sådana att fritidsstraffet inte framstår som fullt verksamt. Särskilt kan detta gälla under fältförhållanden. De svårigheter som här föreligger torde i vissa fall kunna mötas genom att man kombinerar fritidsstraffet med disciplinbot. I andra fall, då fritidsstraffet inte alls bör eller kan tillämpas, torde disciplinbotsstraffet, om det sätts högt, ofta innefatta en tillräcklig reaktion på brottet.

Som jag anført i den allmänna motiveringen föreslås i fråga om *disciplinbot* den ändringen att maximitiden för uttagande av sådan bot sätts till fyrtio dagar i stället för tjugo dagar. Förevarande paragraf har ändrats i enlighet härmed.

Ett disciplinbotsstraff på mer än tjugo dagar kommer i många fall att utgöra en mycket kännbar reaktion. Det bör därför betonas att den primära avsikten med den föreslagna höjningen inte är att åstadkomma någon allmän skärpning av disciplinbotsstraffen. Den övre delen av **straffskalan** synes sålunda i huvudsak böra reserveras för sådana fall då valet står mellan ett mycket kännbart disciplinstraff och annan svårare påföljd.

Många fall, som nu föranleder arrest, bör enligt min mening i fortsättningen kunna bestraffas med disciplinbot. Detta gäller i särskilt hög grad i fråga om den grupp av brott där fängelse inte ingår i straffsatsen, alltså bl. a. fylleri och tjänstefel. Dessa båda brott torde svara för en betydande andel av hela antalet arreststraff. Men även i fråga om brott, där både disciplinstraff och fängelse ingår i straffsatsen, bör det vara möjligt att i inte obetydlig utsträckning ålägga disciplinbot i sådana fall som nu föranleder arrest.

Paragrafens fjärde stycke, som saknar motsvarighet i gällande lag, innehåller en bestämmelse om att disciplinbot kan ådömas jämte fritidsstraff. Förutsättningarna för denna påföljds kombination har intagits i 6 § förslaget till disciplinlag.

6.7.2 Förslaget till lag om disciplinstraff för krigsmän

Arreststraffets avskaffande och införandet av det nya disciplinstraffet fritidsstraff innebär så väsentliga ändringar i lagstiftningen om disciplinstraff att det synes lämpligt att DL i enlighet med utredningens förslag ersätts med en helt ny disciplinlag.

1 §

Paragrafen, som har viss motsvarighet i 1 § DL anger, att lagen i överensstämmelse med 32 kap. 6 § brottsbalken är tillämplig på fritidsstraff och disciplinbot.

2 §

Paragrafen, som motsvarar 2 § i såväl gällande lag som utredningsförslaget inleds med en bestämmelse vari generellt anges vid vilka brott disciplinstraff företrädesvis skall användas. Bestämmelsen överensstämmer i sak med 2 § första stycket DL. Även i fortsättningen skall alltså disciplinstraff åläggas, utom för brott mot bestämmelse vari sådant straff är utsatt, i stället för böter när fråga är om brott av krigsman enligt 20—22 kap. BrB eller om annat av krigsman förövat brott av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål.

I 2 § DL upptas två undantag från huvudregeln angående användande av disciplinstraff. Det första undantaget berör endast arreststraff och innebär att den, som inte fullgör tjänstgöring vid krigsmakten eller vars tjänstgöring är av tillfällig art, skall — om han finnes förskylla arrest — dömas till böter i stället för arrest om det med hänsyn till brottets art och övriga omständigheter kan ske utan fara för disciplinen och särskilda skäl inte föranleder till annat. Det andra undantaget, som gäller såväl arrest som disciplinbot, innebär att böter får ådömas även i andra fall än det nämnda om med hänsyn till den brottsliges tjänstgöringsförhållanden och brottets art bötesstraff finnes vara lämpligare än disciplinstraff.

Om arreststraffet avskaffas föreligger inget behov av förstnämnda undantag. Det andra undantaget synes ge tillräckliga möjligheter att döma till böter i stället för disciplinstraff och har därför efter vissa redaktionella ändringar behållits. Detta undantag kommer i fortsättningen att innebära att böter under angivna förutsättningar kan ådömas i stället för fritidsstraff och disciplinbot. Ifrågavarande möjlighet torde få betydelse inte minst i fall då fritidsstraffet inte kan eller bör tillämpas på grund av den brottsliges förlägningsförhållanden samtidigt som ett disciplinbotsstraff inte framstår som tillräckligt kännbart.

Utredningen har föreslagit att uttrycket "den brottslige" generellt byts ut mot "den tilltalade" för att överensstämmelse skall nås med BrB:s terminologi. Som hovrätten över Skåne och Blekinge anmärkt är denna

ändring omotiverad eftersom uttrycket "den tilltalade" förutsätter att åtal väcks, vilket inte sker i disciplinmål. Jag anser därför att uttrycket "den brottslige" bör behållas.

3 §

Paragrafen överensstämmer i sak med 3 § i såväl gällande lag som utredningens förslag.

4 §

Paragrafen, som saknar motsvarighet i gällande lag, överensstämmer i stort sett med 7 § utredningens förslag. Den innehåller bestämmelser om uppskov med eller avbrott i verkställighet av fritidsstraff.

Till en början bör anmärkas att när det gäller beräkning av tid för fritidsstraff någon motsvarighet inte har upptagits till den bestämmelse rörande arreststraffet som nu finns i 4 § tredje stycket DL och som innebär att varje dag räknas till 24 timmar. Detta förhållande medför att ett fritidsstraff om exempelvis tio dagar, som skall verkställas under tiden den 8—17 mars, börjar verkställas vid den tidpunkt den 8 mars då den straffskyldiges fritid inträder samt upphör att verkställas i och med att hans fritid den 17 mars upphör, dvs. senast klockan 24 nämnda dag. Någon uttrycklig föreskrift om att strafftidsberäkningen skall ske på detta sätt anser jag till skillnad från utredningen inte behövlig.

Enligt *första stycket* får verkställighet av fritidsstraff uppskjutas eller avbrytas om det är påkallat med hänsyn till tjänsten eller den straffskyldiges hälsa eller då annat särskilt skäl föreligger. Uppskov eller avbrott med hänsyn till tjänsten torde ifrågakomma om den straffskyldige skulle erhålla en tjänstgöring som gör att hans fritid under längre tid, exempelvis en vecka, blir synnerligen begränsad eller helt upphör samt straffet till följd därav under denna tid ter sig så gott som verkningslöst.

Utom då hänsyn till tjänsten eller den straffskyldiges hälsa påkallar uppskov eller avbrott bör särskilt skäl för sådan åtgärd anses föreligga exempelvis när den straffskyldige behöver besöka närstående som är svårt sjuk eller bevista närståendes begravning eller, i vissa fall, närvara vid närståendes högtidsdag.

Jag kommer i det följande (avsnitt 6.7.3) att föreslå sådan ändring av 53 § MRL att beslut i disciplinmål varigenom fritidsstraff ålagts skall verkställas utan hinder av att beslutet inte vunnit laga kraft, om inte den bestraffningsberättigade i straffbeslutet förordnat annorlunda. Genom ändring av 40 § MRK torde böra föreskrivas att fritidsstraff skall ta sin början så snart ske kan, där inte uppskov finnes böra meddelas enligt vad därom är särskilt föreskrivet samt att den som har att befordra straffet till verkställighet bestämmer strafftidens början och slut.

Av det anförda framgår att ett ålagt fritidsstraff inte automatiskt och omedelbart går i verkställighet i och med straffbeslutets medde-

lande. Beslut om fritidsstraff måste bl. a skriftligen delges den mot vilken beslutet riktar sig (42 § MRL). Den straffskyldige kommer i flertalet fall inte ens att vara personligen närvarande när straffbeslut meddelas, i motsats till vad som i allmänhet torde vara förhållandet beträffande beslut om tillrättavisning. Eftersom straffverkställigheten skall börja så snart ske kan, ges emellertid inte något större utrymme för dröjsmål. Även om av praktiska skäl ofta någon dag måste förflyta mellan straffbeslutet och verkställighetens början får dock inte den som har att befordra straffet till verkställighet förhåla verkställigheten av den anledningen att han önskar att straffet genom dess förläggning i tiden skall drabba den straffskyldige hårdare. Om exempelvis ett fritidsstraff om tio dagar kan börja verställas en tisdag och avslutas torsdagen följande vecka, får inte den som skall befordra straffet till verkställighet, utan att skäl föreligger för uppskov enligt vad därom är särskilt föreskrivet, fördröja straffverkställighetens början till fredagen enbart för att strafftiden skall omfatta två veckoslut.

Det ankommer på den som har att verkställa straffet att avgöra om verkställigheten skall uppskjutas eller avbrytas. Någon skyldighet att meddela uppskov eller avbrott bör inte föreligga enbart på den grund att straffet inte kan verkställas i den utsträckning som ursprungligen är avsedd. Mycket korta uppskov eller avbrott bör i allmänhet undvikas. Om hindret mot verkställighet kan antas vara endast en eller annan dag bör det i regel inte påverka verkställigheten. Jag ansluter mig härvidlag till de synpunkter som utredningen har anfört (SOU 1970: 31 s. 100—101).

Tid varunder avbrott enligt särskilt beslut därom äger rum, skall givetvis inte räknas den straffskyldige till godo som strafft看. Den dag då avbrottsbeslut meddelas skall dock tillgodoräknas den straffskyldige som verkställighetstid under förutsättning att hans fritid börjat när beslutet meddelades. Bestämmelse härom har intagits i andra punkten av paragrafens första stycke.

Andra stycket innehåller bestämmelser för det fall att den straffskyldiges tjänstgöringsskyldighet upphör innan verkställighet av fritidsstraff påbörjats eller slutförts. Straffet kan då inte verkställas som fritidsstraff för tiden efter tjänstgöringsskyldighetens upphörande. I likhet med utredningen anser jag att vad som i sådant fall återstår av straffet bör omräknas till ett penningbelopp som motsvarar det belopp som ett disciplinbotsstraff för samma antal dagar skulle ha omfattat. Sammanträffar i nu avsedda fall fritidsstraffet med disciplinbotsstraff som ålagts vid sidan av fritidsstraffet kan omräkningen leda till att den straffskyldige får utge ett belopp som rent faktiskt kommer att överstiga ett maximalt disciplinbotsstraff.

Om den som ålagts fritidsstraff i form av förbud att lämna kasernområde c. d. förläggs ombord på fartyg innan straffet helt verkställts,

uppkommer frågan hur återstoden av straffet skall verkställas. Motsvarande fråga kan uppkomma om den som ålagts fritidsstraff i form av förbud att lämna fartyg förläggs i kasernområde, läger eller motsvarande område. I vissa fall torde man kunna lösa detta problem genom att besluta om avbrott i verkställigheten till dess att den straffskyldiges förläggning åter ändrats. I andra fall, då frågan inte kan lösas på detta sätt, torde fritidsstraffet kunna jämlikt grunderna för bestämmelsen i 4 § andra stycket förvandlas till löneavdrag eller skyldighet att betala motsvarande belopp.

5 §

Paragrafen överensstämmer i sak med 6 § DL och 8 § utredningens förslag.

6 §

Paragrafen, som i sak överensstämmer med 9 § utredningens förslag, saknar motsvarighet i DL. Den anger förutsättningarna för åläggande av disciplinbot vid sidan av fritidsstraff. Enligt förslaget skall denna påföljdskombination få användas om det är påkallat för den brottsliges tillrättaförande eller av hänsyn till disciplinen och ordningen inom krigsmakten. Härav följer att bestraffningsberättigad befälhavare och domstol har ganska vida valmöjligheter.

Som jag har påpekat i det föregående kan ifrågavarande påföljdskombination vara lämplig att använda bl. a. när det på grund av förläggningsförhållanden eller andra orsaker finns anledning befara att ett fritidsstraff inte kommer att utgöra en tillräckligt kännbar reaktion på brottet. Det bör även kunna komma i fråga att använda påföljdskombinationen i fall då den straffskyldige visserligen misskött ett tidigare ålagt fritidsstraff men förhållandena likväl talar för att han på nytt bör ådömas endast ett disciplinstraff. Vidare kan tänkas att en värnpliktig gör sig skyldig till undanhållande för att tjäna pengar genom tillfälligt civilt arbete. Det kan då vara av värde att vid sidan av fritidsstraff kunna använda en ekonomisk sanktion i form av ett disciplinstraff.

7 §

Lagrummet, som överensstämmer med 7 § DL och 10 § utredningens förslag, upptar en bestämmelse att disciplinstraff som gemensamt straff för flera brott skall åläggas med iakttagande av de gränser som anges i 32 kap. 6 § BrB.

8 §

Paragrafen, som i sak överensstämmer med 8 § DL och 11 § utredningens förslag, innehåller bestämmelser om när disciplinstraff får användas som gemensamt straff för flera brott och om hur gemensamt

straff för brott som förskyller disciplinstraff och brott som förskyller böter skall bestämmas.

9 §

I paragrafen har upptagits regler om sammanläggning av flera fritidsstraff, som på en gång förekommer till verkställighet. Lagrummet, som motsvarar 12 § utredningsförslaget, har utformats efter mönster av den nuvarande bestämmelsen om sammanläggning av arreststraff i 9 § DL. Om på en gång förekommer till verkställighet flera domar eller beslut varigenom någon ålagts fritidsstraff skall sålunda enligt paragrafens *första stycke* straffen sammanläggas med varandra. Sammanläggning bör ske inte bara i fall då intet av straffen ännu börjat verkställas utan också i fall då ett tidigare straffbeslut redan till någon del verkställts när ett senare beslut är klart för verkställighet (jfr militieombudsmannens ämbetsberättelse år 1955 sid. 117 f).

I första stycket föreskrivs vidare att fritidsstraffet aldrig får omfatta längre sammanhängande tid än 25 dagar. Överskjutande dagantal som uppkommer vid sammanläggning bortfaller således. Anledningen till denna begränsning är bl. a. angelägenheten av att den straffskyldiges vilja att respektera straffet, som i kontrollhänseende i väsentlig mån bygger på förtroende för den straffskyldige, inte sätts på alltför hårda prov.

Det sammanlagda straffet avtjänas i en följd efter avräkning av vad den straffskyldige redan kan ha utstått av straffen eller något av dem. En erinran om att sådan avräkning skall ske har tagits in i paragrafens *andra stycke*.

Det kan inte uteslutas att ett fritidsstraff i något fall kan förekomma till verkställighet redan dagen efter det verkställigheten av ett annat fritidsstraff har upphört och att den sammanlagda strafftiden överstiger 25 dagar. I ett sådant fall synes det med hänsyn till grunderna för regeln i första stycket om maximering av fritidsstraff efter sammanläggning till 25 dagar vara lämpligt att den som skall befordra straffet till verkställighet med stöd av 4 § första stycket meddelar uppskov med verkställigheten av det sist ålagda straffet någon eller några dagar eller möjligen, om särskild anledning förekommer därtill, meddelar beslut om avbrott under samma tid efter det att exempelvis tio dagar verkställts av det sista straffet.

Sammanläggning av fritidsstraff med tillrättavisning i form av utegångs- eller landgångsförbud skall självfallet inte förekomma. Givetvis skall inte heller tillrättavisning i form av sådant förbud verkställas under tid då fritidsstraff verkställs. Däremot är det inte något som hindrar att verkställighet av ett fritidsstraff och motsvarande form av tillrättavisning verkställs omedelbart efter varandra, under förutsättning att verkställighetstiden sammanlagt inte överstiger 25 dagar.

10 §

Paragrafens *första stycke*, som i sak överensstämmer med 14 § tredje stycket utredningsförslaget, upptar en bestämmelse om hur det skall förfaras om på en gång förekommer till verkställighet dom eller beslut varigenom ålagts fritidsstraff och dom varigenom ådömts fängelse på viss tid.

I *andra stycket* har intagits en bestämmelse om att i dom på skyddstillsyn föreskriven behandling enligt 28 kap. 3 § BrB skall konsumera fritidsstraff.

11 §

I paragrafens *första stycke* ges bestämmelser om vem som skall befordra dom eller beslut om disciplinstraff till verkställighet. Bestämmelserna, som motsvarar 15 § första stycket utredningsförslaget, har överförts i sak oförändrade från 10 § första stycket DL.

Andra stycket, som saknar motsvarighet i DL, innehåller bestämmelse om vem som skall förordna om sammanläggning av fritidsstraff. Bestämmelsen överensstämmer med vad som i detta hänseende föreslagits i 15 § andra stycket utredningsförslaget.

12 §

Paragrafen, som motsvarar delar av 16 och 17 §§ utredningsförslaget, upptar bestämmelser om hur det skall förfaras när någon som ålagts fritidsstraff slutligen blir i målet dömd till sådant straff eller till fängelse på viss tid. Bestämmelserna innebär att vad den straffskyldige utstått av det först ålagda straffet skall avräknas från det slutliga straffet. En dags fritidsstraff skall därvid anses svara mot en halv dags fängelse.

13 §

I paragrafen, som motsvarar del av 17 § utredningsförslaget, föreskrivs att domstol skall kunna förordna, när någon döms till disciplinbot, böter eller suspension i stället för fritidsstraff, att det sålunda ådömda nya straffet helt eller delvis skall anses verkställt genom vad den dömde undergått av fritidsstraffet.

14 §

Denna paragraf, som motsvarar 18 § andra, tredje och fjärde styckena utredningsförslaget, reglerar frågan hur vid förändring av påföljd eller befrielse från påföljd skall förfaras med belopp som innehållits eller betalats enligt 4 § andra stycket eller 5 §.

15 §

I detta lagrum, som motsvarar 12 § DL och 19 § utredningens förslag, har föreskrivits att om disciplinstraff ådömts jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn, enligt 38 kap. 1 § BrB avgiven nöjdförklaring skall avse även disciplinstraffet.

16 §

Paragrafen, som motsvarar 20 § utredningsförslaget, innehåller regler om preskription av disciplinstraff.

För fritidsstraff synes böra gälla samma preskriptionsbestämmelse som f. n. gäller för disciplinbot. Med viss avvikelse från utredningsförslaget har därför föreskrivits att disciplinstraff bortfaller i den mån straffet ej verkställts inom tre år efter det att straffbeslutet vann laga kraft. Denna bestämmelse omfattar självfallet också löneavdrag eller betalning enligt 4 § andra stycket.

17 §

Paragrafen motsvarar 21 § utredningsförslaget och 14 § DL.

I 14 § DL föreskrivs att för mindre förseelser som är av sådan beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål må, i stället för disciplinär bestraffning, såsom tillrättavisning användas varning, extratjänst, utgångsförbud och — för den som är förlagd ombord på fartyg — landgångsförbud. I paragrafen anges vidare vad de olika tillrättavisningsformerna innebär. För de tre sistnämnda tillrättavisningsformerna anges samtidigt tillåtna minimi- och maximilåttituder. Slutligen föreskrivs att för samma förseelse eller eljest på en gång inte får åläggas mer än ett slag av tillrättavisning samt att extratjänst inte får användas så att genom överansträngning eller av annan orsak uppkommer men för den felandes hälsa eller tjänstbarhet.

De återgivna bestämmelserna i 14 § DL har med vissa ändringar förts över till ifrågavarande paragraf. Därvid har som en förutsättning för att tillrättavisning skall kunna meddelas inte föreskrivits att förseelsen skall betraktas som "mindre" utan i stället angetts att tillrättavisning är lämpligare än straff. Vidare har föreskrivits att tillrättavisning *skall* användas, när angivna förutsättning är uppfylld. Som framgår av vad jag anfört i den allmänna motiveringen har dessutom den ändringen vidtagits att tillrättavisning inte längre skall kunna ske i form av förbud att lämna bostaden.

Frågan i vilka fall tillrättavisning skall anses lämpligare än disciplinär bestraffning kan inte anges generellt utan får bedömas med hänsyn till bl. a. förseelsens art, omständigheterna vid dess begående, den felandes person samt hans förhållande i tjänsten i övrigt. Som utredningen närmare utvecklat (SOU 1970: 31 s. 107—108) synes det dock av skilda

anledningar i allmänhet inte vara lämpligt att beivra fylleri med tillrättavisning.

Bestämmelserna i paragrafens andra stycke har utformats i nära överensstämmelse med den föreslagna nya lydelsen av 32 kap. 6 § BrB.

18 §

I förevarande paragraf, som överensstämmer med 16 § DL och 22 § utredningsförslaget, har angetts att närmare föreskrifter rörande verkställighet av disciplinstraff och tillrättavisning meddelas av Konungen.

6.7.3. Förslaget till lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472)

8 §

Ändringarna i paragrafens första stycke är en följd av arreststraffets avskaffande samt införandet av den nya disciplinstraffformen fritidsstraff och möjligheten att kombinera sådant straff med disciplinbot.

22 §

I 22 § första stycket 1 MRL föreskrivs att bestraffningsberättigad befattningshavare genast skall hänskjuta militärt brottmål till åklagaren om i målet finns annan målsägande än kronan. Som framgår av den allmänna motiveringen förordar jag i detta hänseende en ändring som innebär att sådant hänskjutande inte skall behöva ske när målsäganden förklarar att han inte ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet och inte heller eljest begär att målet skall handläggas vid domstol samt hinder i övrigt inte möter mot att straff för brottet åläggs i disciplinmål.

Rörande den lagtekniska utformningen av denna ändring har utredningen för sin del föreslagit att nyss angivna förutsättningar skall anges i punkt 1 i förevarande lagrum. Hovrätten över Skåne och Blekinge har med anledning härav invänt att i sak samma resultat nås om punkt 1 i stället upphävs. Jag delar denna uppfattning. Av 10 § 2 framgår, att straff inte får åläggas i disciplinmål om annan målsägande än kronan finns och denne förklarar sig ämna föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet eller eljest påfordrar att målet handläggs vid domstol. Vidare föreskrivs i 22 § första stycket 2 att militärt brottmål skall hänskjutas till åklagaren om straff för brottet inte får åläggas i disciplinmål. Om 22 § första stycket 1 upphävs, följer av 22 § första stycket 2 jämfört med 10 § 2 att hänskjutande till åklagaren skall ske om i målet finns annan målsägande än kronan och denne förklarar sig ämna föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet eller eljest påfordrar att målet handläggs vid domstol. Därmed har i praktiken nåtts samma resultat som med den av utredningen föreslagna ändrade lydelsen av bestämmelsen i 22 § första stycket 1. Jag förordar därför att sistnämnda bestämmelse upphävs.

Ändringen i första stycket 4 har föranletts av förslaget om arreststraffets avskaffande samt införande av fritidsstraffet och kombinationen av sådant straff med disciplinbot.

Paragrafens andra stycke har undergått viss justering till följd av ändringen i 79 §.

I den allmänna motiveringen har jag förordat att möjligheterna för bestraffningsberättigade befattningshavare att avskriva mål vidgas. Förslaget härom har kommit till uttryck i ändringar i fjärde stycket av förevarande paragraf.

40 §

Förevarande paragrafs första stycke anger i vilka fall den bestraffningsberättigade är skyldig att personligen hålla förhör med den misstänkte. Enligt paragrafens nuvarande lydelse föreligger i regel sådan skyldighet dels om anledning förekommer att ålägga den misstänkte arrest i mer än åtta dagar, dels om den misstänkte inte fyllt 18 år, och dels om den misstänkte gjort framställning om sådant förhör. Arreststraffets avskaffande har till följd att den förstnämnda situationen bortfaller.

Om den bestraffningsberättigade avser att ålägga fritidsstraff och särskilt om det blir aktuellt att ålägga sådant straff i kombination med disciplinbotsstraff kan det, som utredningen framhållit, många gånger vara lämpligt att den bestraffningsberättigade personligen hör den misstänkte. Någon bindande föreskrift härom har emellertid inte ansetts påkallad.

43 §

Paragrafens andra stycke, som innehåller bestämmelser om tid för fullföljd av talan mot beslut i disciplinmål, har fått ändrad lydelse till följd av förslaget om arreststraffets avskaffande. Eftersom fritidsstraff föreslås i regel gå i verkställighet utan hinder av att beslutet inte vunnit laga kraft (53 § MRL), finns det inte skäl att föreskriva så kort fullföljdstid som nu gäller i fråga om arrest. I likhet med vad som gäller i fråga om disciplinbot har fullföljdstiden när det gäller fritidsstraff bestämts till två veckor.

49 §

I likhet med utredningen anser jag att beslut om fritidsstraff i princip skall kunna verkställas utan hinder av att straffbeslutet inte vunnit laga kraft. Förslag med denna innebörd kommer att redovisas under 53 §. Om den straffskyldige i sådant fall fullföljt talan mot straffbeslutet bör domstolen ha möjlighet att skyndsamt pröva frågan om inhibition av straffverkställigheten. I detta syfte har i förevarande paragrafs tredje stycke intagits en bestämmelse, vilken medför skyldighet för åklagaren

att vid fullföljd av talan mot straffbeslut varigenom ålagts fritidsstraff som skall verkställas utan hinder av att straffbeslutet inte vunnit laga kraft, utan avbidan på sådan utredning som avses i 48 §, ofördröjligen till rätten översända den straffskyldiges fullföljdsinlaga jämte handlingarna i målet. Rätten blir då i tillfälle att, om skäl härför anses vara för handen, omedelbart förordna att vidare verkställighet inte skall ske. Då det är av värde att åklagaren yttrar sig i frågan huruvida inhibition bör ske eller inte, har vidare föreskrivits att åklagaren vid översändande av fullföljdsinlagan skall bilägga eget yttrande i inhibitionsfrågan.

51 §

I paragrafen, som innehåller bestämmelser om förfarandet vid domstol, har intagits en uttrycklig föreskrift om att inhibitionsbeslut kan meddelas utan att part kallats till förhör inför rätten. Den nuvarande bestämmelsen om att rätten skall förordna att klagande som avtjänar arreststraff skall inställas till sådant förhör föreslås upphävd. För tydlighetens skull har vidare angetts att domförhållsregeln i tredje stycket gäller vid avgörande av själva saken.

53 §

53—56 §§ i gällande lydelse innehåller bestämmelser om tiden för verkställighet av beslut i disciplinmål varigenom ålagts disciplinbot eller arrest. Bestämmelserna innebär i huvudsak att beslut om disciplinbot i regel skall verkställas utan hinder av att beslutet inte vunnit laga kraft men att däremot beslut om arrest i regel går i verkställighet först sedan beslutet har vunnit laga kraft.

Utredningen har föreslagit att den verkställighetsbestämmelse som f. n. gäller i fråga om disciplinbot skall efter en mindre jämkning vidgas att gälla även i fråga om fritidsstraff. Detta förslag har avstyrkts av hovrätten över Skåne och Blekinge, som ansett övervägande skäl tala för att fritidsstraff skall följa de verkställighetsregler som nu gäller för arrest och som innebär att beslut om arrest i disciplinmål i regel inte går i verkställighet omedelbart.

Till stöd för den av utredningen valda lösningen kan enligt min mening starka skäl anföras. Allmänt sett gäller att ett disciplinmedel är verksammare om det kan bringas till verkställighet i nära anslutning till förseelsen än om lång tid förflyter, vilket skulle kunna bli fallet om verkställigheten kan ske först när beslutet vunnit laga kraft. Fritidsstraffet framstår uppenbarligen som ett mindre allvarligt ingripande än arreststraffet. Rättssäkerhetshänsyn gör sig följaktligen inte gällande med samma styrka i fråga om fritidsstraff som när det gäller arrest. Det ligger närmare till hands att göra en jämförelse med tillrättavisningen utgångsförbud, från vilket fritidsstraffet skiljer sig praktiskt taget endast genom att det åläggs för längre tid. Utgångsförbud

går i verkställighet omedelbart (69 §). Visserligen tar det betydligt längre tid för domstol att efter fullföljd av talan ändra ett beslut om fritidsstraff än det tar att få ett beslut om utgångsförbud omprövat av högre militär befattningshavare. Det kan sålunda antagas oftare inträffa i fråga om fritidsstraff än när det gäller utgångsförbud att påföljden helt eller delvis redan har verkställts, när målet slutligt avgörs. Å andra sidan torde olägenheterna med en sådan ordning till viss del begränsas genom den i 49 § tredje stycket föreslagna bestämmelsen som gör det möjligt för domstol efter fullföljd talan mot beslut om fritidsstraff att skyndsamt förordna om inhibition av verkställigheten. Eftersom militär befattningshavare får ålägga disciplinstraff endast om det föreligger nöjaktig utredning om att den misstänkte begått förseelsen, vilket praktiskt sett innebär att denne måste ha erkänt de faktiska omständigheterna, föreligger ingen reell risk för felaktiga straffbeslut såvitt gäller själva skuldfrågan. I fråga om gärningens straffbarhet och straffmätningen torde auditörens medverkan vid straffbesluten utgöra en tillräcklig rättssäkerhetsgaranti.

Till det anförda kommer att i vissa fall av mycket korta tjänstgöringstider fritidsstraffet skulle kunna bli helt illusoriskt om det inte skulle kunna verkställas förrän straffbeslutet vunnit laga kraft. Eftersom fritidsstraff till skillnad från arreststraff kan verkställas endast under tid då den straffskyldige är tjänstgöringsskyldig skulle nämligen den straffskyldige genom fullföljd av talan kunna hålla verkställighetsfrågan öppen till dess tjänstgöringsskyldigheten upphört.

Med hänsyn till det anförda anser jag i likhet med utredningen att beslut i disciplinmål varigenom fritidsstraff ålagts bör, liksom när det gäller beslut om disciplinbot, gå i verkställighet utan hinder av att beslutet inte vunnit laga kraft, om inte den bestraffningsberättigade anorlunda förordnat. Bestämmelsen i förevarande paragraf har avfattats i enlighet härmed.

54—56 §§

Dessa paragrafer har upphävts till följd av förslaget om arreststraffets avskaffande.

64 §

Paragrafen har undergått en mindre justering som en följd av förslaget om avskaffande av arreststraffet.

66 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om vilka befattningshavare som har rätt att ålägga tillrättavisning.

Enligt tredje stycket i dess lydelse före den 1 juli 1972 — vilken utgår från det förutvarande tjänsteställningssystemet inom krigsmakten

— hade kompanichef och motsvarande chef tillrättavisningsrätt i fråga om underlydande underbefäl och meniga. Utredningen föreslog att denna befogenhet inte längre skall gälla i fråga om underbefäl som är underkastat ämbetsansvar, dvs. enligt det förutvarande systemet befäl av lägst furirs grad. Sådant underbefäl bör enligt förslaget vara jämställt med officerare och underofficerare i fråga om vem som skall ha tillrättavisningsrätt över dem.

Utredningens förslag har i allmänhet lämnats utan erinran av remissinstanserna. Chefen för armén har dock avstyrkt förslaget utom såvitt gäller underbefäl av rustmästares och överfurirs grad. Som skäl för avstyrkandet har anförts att kompanichefs möjlighet att snabbt kräva ordning och rättelse bland personal under utbildning vid kompaniet skulle eftersättas om förslaget genomförs. Även Centralförbundet för befälsutbildning har ställt sig kritiskt till förslaget.

I samband med införandet fr. o. m. den 1 juli 1972 av det nya tjänsteställningssystemet inom krigsmakten (prop. 1972: 44, FU 13, rskr 166) har vidtagits viss ändring i förevarande bestämmelser. Ändringen, som inte utgör något ställningstagande till utredningens nyssnämnda förslag, innebär att kompanichefs och motsvarande chefs tillrättavisningsrätt skall gälla i fråga om gruppbefäl (tidigare furir, korpral och vicekorpral) och meniga. I sak innebär detta att de av förutvarande underbefäl som i det nya systemet fått sergeants eller fanjunkares tjänstegrad, dvs. i huvudsak det förutvarande äldre yrkesunderbefälet, inte längre kan tillrättavisas av chef för kompani eller motsvarande chef. Såtillvida utgör alltså ändringen ett steg i riktning mot genomförande av det förslag som utredningen lagt fram.

Efter det nya tjänsteställningssystemets genomförande är befäl av lägst överfurirs grad samt de som innehar motsvarande tjänsteställning underkastade ämbetsansvar. I fråga om fast anställd personal innebär detta inte någon ändring i sak av vad som gällt tidigare. Den som utexamineras från instruktörskola I eller motsvarande skola blir i det nya tjänsteställningssystemet överfurir i stället för som tidigare furir. Vad angår värnpliktiga kommer den som enligt det nya systemet undergår utbildning till befattning för plutons- eller kompanibefäl — vilket motsvarar utbildning till värnpliktig underofficer eller officer enligt det förutvarande systemet — att liksom hittills vid grundutbildningens avslutande befordras från furir till sergeant. Ifrågavarande värnpliktiga blir alltså på grund av den ändrade bestämmelsen om ämbetsansvaret underkastade sådant ansvar vid en senare tidpunkt än vad som gällt tidigare.

Enligt min mening synes det rimligt att överfurirer enligt det nya tjänsteställningssystemet undantas från kompanichefs tillrättavisningsrätt. Däremot bör — till skillnad mot vad utredningen föreslagit — värnpliktiga furirer som undergår utbildning till plutons- eller kompanibefäl liksom hittills vara underkastade ifrågavarande tillrättavisningsrätt. I

detta hänseende anser jag mig alltså böra tillgodose de synpunkter som framförts under remissbehandlingen. På grund av det anförda bör den tillrättavisningsrätt som tillkommer chef för kompani eller därmed svarande avdelning avgränsas så, att den skall avse underlydande som inte har ämbetsansvar.

67 §

Den som vill begära omprövning av tillrättavisning som ålagts honom skall enligt 68 § MRL skriftligen eller muntligen göra framställning där om hos närmast högre befattningshavare som har bestraffningsrätt. I likhet med utredningen anser jag det vara ett rättssäkerhetskrav att den tillrättavisade genast får besked om denna möjlighet att få beslutet omprövat. Någon bestämmelse om underrättelseskyldighet finns emellertid inte i gällande lag. I enlighet med vad utredningen föreslagit har därför i ett nytt andra stycke i förevarande paragraf intagits en bestämmelse att tillrättavisad genast skall underrättas om hur han skall förfara om han vill begära omprövning av tillrättavisningsbeslutet.

79 §

Förevarande paragraf innehåller bestämmelser om vem som är åklagare i militärt brottmål. Som jag anført i den allmänna motiveringen är viss ändring i paragrafen påkallad till följd av skadeståndslagen (1972: 207) och kungörelsen (1972: 416) om statsmyndigheternas skadereglering i vissa fall. Jag vill härom anföra följande.

Skadeståndslagen, som trätt i kraft den 1 juli 1972, innebär en väsentlig utvidgning av det skadeståndsansvar som kan drabba staten. Sålunda skall staten i princip ersätta skada som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning. Enligt den nyssnämnda kungörelsen regleras sådan skada för statens räkning i vissa fall av justitiekanslern. Denne förhandlar därvid för statens räkning med den som kräver skadestånd och för statens talan i saken inför domstol.

Man får räkna med att det kan komma att resas skadeståndsanspråk mot staten i anledning av förfarande av tjänsteman vilket innefattar ämbetsbrott. Givetvis är det angeläget att justitiekanslerns funktion som statens ombud i skadeståndsmålet inte kommer i konflikt med hans uppgifter som särskild åklagare i fråga om ämbetsbrott. Risken för sådana konfliktsituationer har emellertid till väsentlig del eliminerats genom att åklagarinstruktionen (1964: 739) ändrats i samband med skadeståndslagens ikraftträdande (SFS 1972: 417). Sålunda kan riksåklagaren numera generellt vara allmän åklagare i mål om ansvar på grund av s. k. självständigt ämbetsbrott av statstjänsteman som inte är underkastad disciplinär bestraffning. Tidigare hade riksåklagaren denna befogenhet endast i fråga om tjänsteman inom åklagarväsendet (3 § första stycket åklagarinstruktionen i dess lydelse före den 1 juli 1972). Riksåklagaren

kan sålunda i nu avsedda fall enligt den nya ordningen från justitiekanslern överta mål där konflikter av det berörda slaget kan tänkas uppkomma.

På grund av 79 § MRL saknar emellertid riksåklagaren fortfarande befogenhet att vara åklagare när det gäller självständigt ämbetsbrott av krigsman som bestrider regementschefs eller därmed likställd eller högre tjänst. Enligt paragrafen är nämligen justitiekanslern ensam behörig att vara åklagare i sådant mål. Till undvikande av berörda konflikt-situationer bör riksåklagaren kunna fungera som allmän åklagare även i dessa fall. Jag förordar därför att förevarande paragraf ändras så, att riksåklagaren i mål av ifrågavarande slag får samma befogenhet som f. n. tillkommer justitiekanslern.

6.7.4. Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Den föreslagna lagstiftningen bör träda i kraft den 1 juli 1973.

Några övergångsbestämmelser till ändringarna i BrB torde inte behövas.

I 5 § BrB:s promulgationslag föreskrivs, att straff skall bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs men att om annan lag gäller när dom meddelas, den lagen skall tillämpas om den leder till frihet från straff eller till lindrigare straff. Vid bedömandet om den nya lagstiftningen leder till lindrigare straff skall sålunda en jämförelse ske mellan de resultat till vilka man kommer i det konkreta fallet genom tillämpning av den äldre och den nya lagen. I allmänhet torde i fall som det i förevarande sammanhang är fråga om jämförelsen leda till att den nya lagen skall tillämpas. Särskilt är att märka att den nya straffformen fritidsstraff är en lindrigare påföljd än arreststraffet.

I fråga om verkställighet efter nya disciplinlagens ikraftträdande av disciplinstraff som ålagts enligt den äldre lagen bör sistnämnda lag tillämpas. En övergångsbestämmelse av detta innehåll har upptagits i andra stycket av övergångsbestämmelserna till den nya disciplinlagen.

För tydlighetens skull har i en övergångsbestämmelse till lagen om ändring i MRL föreskrivits att äldre bestämmelser fortfarande skall tillämpas i fråga om disciplinstraff som ålagts enligt äldre lag.

7 Hemställan

Jag hemställer, att lagrådets yttrande över förslagen till

1. lag om ändring i brottsbalken,
 2. lag om disciplinstraff för krigsmän,
 3. lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472),
 4. lag om upphävande av lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig
- inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten.

Ur protokollet:
Margit Edström

Bilaga 1
(Utredningens förslag)

Förslag till**Lag om ändring i brottsbalken**

Härigenom förordnas *dels* att 32 kap. 6 § brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, *dels* att 7 § i samma kapitel skall erhålla paragrafnummer 10 *dels* ock att tre nya paragrafer med nummer 7, 8 och 9 skall ingå i kapitlet.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

32 Kap.

6 §

Disciplinstraff för krigsmän äro arrest och disciplinbot.

Arrest ådömes i minst tre och högst trettio dagar. Straffet verkställs i militärhäkte.

Disciplinbot utgöres av löneavdrag eller motsvarande betalning i penningar enligt vad därom är särskilt stadgat samt ådömes för minst en och högst tjugo dagar.

6 §

Disciplinstraff för krigsmän äro arrest, *fritidsstraff* och disciplinbot.

7 §

Arrest ådömes i minst åtta och högst trettio dagar. Straffet verkställs i militärhäkte.

8 §

Fritidsstraff utgöres

för den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område av förbud att under bestämd tid, minst åtta och högst femton dagar, på fritid vistas utom sådant område eller del därav som är upplåten åt viss avdelning,

för den som är förlagd ombord å fartyg av förbud att under bestämd tid, minst åtta och högst femton dagar, eller under bestämt antal särskilda dagar, minst fem och högst åtta, på fritid lämna fartyget, och

för den som icke är förlagd såsom förut angivits av förbud att under bestämd tid, minst åtta och högst femton dagar, på fritid vistas utom bostaden.

9 §

Disciplinbot utgöres av löneavdrag eller motsvarande betalning i penningar enligt vad därom är

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

särskilt stadgat samt ådömes för
minst en och högst *trettio* dagar.

*Sådant straff må ådömas jämte
fritidsstraff enligt vad som är sär-
skilt föreskrivet.*

Denna lag träder i kraft den

Förslag till

Lag om disciplinstraff för krigsmän

Härigenom förordnas som följer.

1 §

Disciplinstraff för krigsmän är, enligt vad i 32 kap. brottsbalken stadgas, arrest, fritidsstraff och disciplinbot.

2 §

Disciplinstraff ådömes, utom för brott mot bestämmelse vari sådant straff är utsatt, även i stället för böter när fråga är om brott av krigsman enligt 20—22 kap. brottsbalken eller om annat av krigsman förövat brott av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål.

Böter får dock användas i stället för disciplinstraff, om med hänsyn till den tilltalades tjänstgöringsförhållanden och brottets art bötesstraff är lämpligare än disciplinstraff.

Vid tillämpning av andra stycket skall böterna, i fall då disciplinstraff är utsatt för brottet, ådömas i dagsböter; för brott som sägs i 21 kap. 15 eller 16 § brottsbalken ådömes dock böterna omedelbart i penningar, högst femhundra kronor.

3 §

I fråga om annat än i 2 § avsett, av krigsman begånget brott av beskaffenhet att mål därom skall handläggas såsom militärt mål får i stället för böter ådömas disciplinstraff, om sådant straff är lämpligare med hänsyn till den tilltalades tjänstgöringsförhållanden och brottets art.

4 §

Arrest får åläggas endast då det är särskilt påkallat på grund av brottets art, disciplinen och ordningen inom krigsmakten eller den tilltalades tjänstgöringsförhållanden.

5 §

Den som undergår arrest deltar i tjänstgöring i den mån strafftiden överstiger åtta dagar. I övrigt verkställs arrest utan tjänstgöring, om ej i straffbeslutet på grund av tjänstens krav eller eljest föreliggande

särskilda skäl annorlunda förordnats. Om arrest utan tjänstgöring skulle medföra fara för arrestantens hälsa, skall han under hela strafftiden eller återstoden därav deltaga i tjänstgöring.

Under strafftiden skall den som till följd av straffet icke deltagar i tjänstgöring och som åtnjuter avlöning från krigsmakten vidkännas löneavdrag med belopp som Konungen bestämmer.

Vid beräkning av tid för arrest räknas varje dag till tjugofyra timmar.

6 §

Den som undergår arrest får ej åtnjuta annan kost eller bekvämlighet än som består vid häktet. Arrestant som ej deltagar i tjänstgöring skall beredas tillfälle att dagligen vistas utomhus minst en timme samt får i häktet utföra lämpligt arbete som anvisas honom. Arrestant äger rätt till läsning och brevskrivning i den utsträckning Konungen bestämmer. Han äger mottaga besök endast då det i särskilt fall medges.

Avbrott i eller uppskov med verkställigheten av arrest får äga rum i den mån det är nödvändigt med hänsyn till tjänsten eller den arresterades hälsa eller då synnerliga skäl därtill eljest föreligger. Som sådant synnerligt skäl skall anses att under tjänstgöringsperiod, vilken ej överstiger fyrtio dagar, verkställighet ej kan ske utan olägenhet för utbildningen.

7 §

Fritidsstraff beräknas efter kalenderdag.

Avbrott i eller uppskov med verkställigheten av fritidsstraff får äga rum i den mån det finnes påkallat med hänsyn till tjänsten eller den straffskyldiges hälsa eller då särskilda skäl därtill eljest föreligger. Dag varunder beslut om avbrott meddelas skall tillgodoräknas den straffskyldige såsom verkställd om fritid inträtt för honom före beslutet.

Om fritidsstraff icke kan verkställas på grund av att den straffskyldiges tjänstgöringsskyldighet upphört, skall i stället för varje dag, under vilken verkställighet ej kan äga rum, löneavdrag ske med belopp som i 5 § sägs. Kan löneavdrag ej göras, skall motsvarande belopp gäldas. Om sådant belopp gäller vad nedan i 8 § tredje stycket stadgas.

8 §

Disciplinbot utgöres av löneavdrag, vilket bestämmes för dag till belopp som i 5 § sägs. Är löneavdrag ej tillämpligt, skall den tilltalade förpliktas att för varje dag gälda ett belopp i penningar, som är skäligt med hänsyn till löneavdraget för löntagare i motsvarande ställning.

Verkställighet av löneavdrag får fördelas på flera avlöningstillfällen.

Kan disciplinbot som ålagts i form av löneavdrag ej verkställas, skall i stället motsvarande belopp gäldas. Sådant belopp ävensom disciplinbot som ådömes i penningar tillfaller kronan. Förvandling av oguldet belopp till fängelse får ej äga rum. I övrigt skall i nu avsedda fall rörande verkställigheten gälla vad som är stadgat beträffande bötesstraff.

9 §

Om det är påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till disciplinen och ordningen inom krigsmakten, får disciplinbot åläggas vid sidan av fritidsstraff.

10 §

Disciplinstraff såsom gemensamt straff för flera brott ådömes med tillämpning av de högsta och lägsta mått som anges i 32 kap. 7—9 §§ brottsbalken.

11 §

Disciplinstraff får, om ej annat nedan sägs, användas såsom gemensamt straff för flera brott endast när disciplinstraff kan följa å vart och ett av brotten.

Gemensamt straff för brott som förskyller disciplinstraff och brott som förskyller böter skall, såframt ej svårare straff ådömes, bestämmas i böter; om särskilda skäl föranleder därtill, får dock i stället dömas till disciplinstraff. Högsta och lägsta gemensamma straff i böter eller fängelse beräknas, då disciplinstraff är utsatt för något av brotten, såsom om böter som i 2 § tredje stycket sägs vore stadgade i stället för disciplinstraffet.

Skall någon dömas för flera brott får, om särskilda skäl är därtill, för brott varå kan följa disciplinstraff sådant straff ådömas jämte påföljd av annan art för brottsligheten i övrigt.

12 §

Förekommer på en gång till verkställighet flera domar eller beslut varigenom någon blivit fälld till särskilda arreststraff, sammanlägges straffen med varandra. Motsvarande gäller om särskilda fritidsstraff på en gång förekommer till verkställighet. Sammanlagd strafftid får icke överstiga arrest i fyrtio dagar eller fritidsstraff i tjugofem dagar.

Från den sammanlagda strafftiden skall avräknas vad den straffskyldige kan ha utstått av straffen.

13 §

Skall på en gång verkställas dels dom eller beslut varigenom någon fällts till arrest, dels ock dom eller beslut varigenom han fällts till fritidsstraff, skall i den mån den straffskyldige är tjänstgöringsskyldig fritidsstraffet eller vad som återstår därav övergå till arrest. Därvid skall en dags fritidsstraff anses svara mot en halv dags arrest. Brutet dagtal förfaller. Sammanlagda arresttiden får icke överstiga fyrtio dagar. Från arresttiden skall avräknas vad den straffskyldige kan ha utstått av det tidigare arreststraffet.

Om del av fritidsstraff ej enligt första stycket kan övergå till arrest till följd av att den straffskyldige ej är tjänstgöringsskyldig gäller vad i 7 § tredje stycket sägs.

14 §

Skall på en gång verkställas dels dom eller beslut varigenom någon fällts till arrest eller beslut varigenom fritidsstraff sammanlagts med arrest, dels ock dom eller beslut varigenom han dömts till fängelse på viss tid, vare sig det omedelbart ådömts eller utgör förvandlingsstraff för böter, skall arreststraffet övergå till fängelse. Därvid skall varje dags arrest anses svara mot en dags fängelse. Från den sammanlagda strafftiden skall avräknas vad den straffskyldige kan ha utstått av straffen.

Förekommer, när den dömda skall undergå behandling varom stadgas i 28 kap. 3 § brottsbalken, samtidigt till verkställighet dom eller beslut om arrest eller beslut varigenom fritidsstraff sammanlagts med arrest, skall behandlingen träda i stället för arreststraffet eller vad som återstår därav.

Vid sammanträffande av verkställighet av dels dom eller beslut om fritidsstraff, dels ock dom om fängelse på viss tid skall fritidsstraffet på sätt som stadgas i 7 § tredje stycket övergå till löneavdrag eller gäldande av visst belopp i pengar. Skall någon undergå behandling varom stadgas i 28 kap. 3 § brottsbalken och förekommer samtidigt till verkställighet dom eller beslut om fritidsstraff, skall behandlingen träda i stället för fritidsstraffet eller vad som återstår därav.

15 §

Dom eller beslut varigenom disciplinstraff ålagts skall befordras till verkställighet, om den dömda tjänstgör vid viss avdelning, av befattningshavare som har bestraffningsrätt i disciplinmål vid avdelningen och eljest av bestraffningsberättigad befattningshavare som med hänsyn till den dömdes vistelseort är närmast därtill.

Om sammanläggning av arreststraff, av fritidsstraff och av arreststraff med fritidsstraff förordnar den som har att befordra straffbesluten till verkställighet. Förordnande om sammanläggning av arrest med fängelse meddelas av kriminalvårdsstyrelsen.

16 §

Har arrest ålagts någon och blir han i målet slutligen dömd till arrest på längre tid eller till fängelse på viss tid, skall från detta straff avräknas vad han utstått av förstnämnda straff, därvid varje dags arrest anses svara mot en dags fängelse. Motsvarande gäller om någon som ålagts fritidsstraff slutligen dömes till sådant straff på längre tid eller till arrest eller till fängelse på viss tid, varvid varje dags fritidsstraff anses svara mot en halv dags arrest eller en halv dags fängelse. Uppkommer brutet dagtal, skall den brutna dagen anses som hel dags arrest eller fängelse.

17 §

Om den som ålagts arrest eller fritidsstraff slutligen i målet dömes till sådant straff på kortare tid, skall från det nya straffet avräknas vad den dömda utstått av det först ålagda straffet. Dömes någon till fritidsstraff eller sådant straff jämte disciplinbot i stället för arrest eller till disciplinbot, böter eller suspension i stället för arrest eller fritidsstraff, får domstolen förordna att straffet enligt det nya straffbeslutet helt eller till viss del skall anses verkställt genom vad den dömda utstått av arrest eller fritidsstraffet.

18 §

Dömes den som ålagts arrest slutligen i målet till arrest på kortare tid eller till fritidsstraff i stället för arrest, skall till honom utbetalas vad enligt 5 § innehållits för tid varunder innehållande ej skolat ske enligt det nya straffbeslutet. Utbetalning skall dock ej ske i den mån innehållet belopp enligt vad i andra stycket sägs kan avräknas å disciplinbotsstraff som enligt det nya straffbeslutet ådömts jämte fritidsstraff.

Har arrest eller fritidsstraff ålagts någon och blir han i målet slutligen dömd till disciplinbot, böter eller suspension, skall enligt 5 § eller 7 § tredje stycket innehållet belopp avräknas å vad han enligt det nya straffbeslutet har att vidkännas eller, i den mån det ej kan ske, utbetalas.

Om den som ålagts arrest eller fritidsstraff slutligen i målet dömes till annan påföljd än i 16—18 §§ sägs eller befrias från påföljd, skall enligt 5 § eller 7 § tredje stycket innehållet belopp utbetalas.

Om dom eller beslut, varigenom disciplinbot ålagts någon, ändrats efter det straffet helt eller delvis verkställts, skall enligt 8 § innehållet eller erlagt belopp utbetalas i den mån det ej, om han dömes till disciplinbot eller böter, kan avräknas å vad han enligt det nya straffbeslutet har att vidkännas.

19 §

Har med stöd av 27 kap. 2 § eller 28 kap. 2 § brottsbalken disciplinstraff ådömts jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn, skall nöjdförklaring enligt 38 kap. 1 § brottsbalken avse jämväl disciplinstraffet.

20 §

Arrest och fritidsstraff bortfaller om verkställighet ej börjat inom tre år från det straffbeslutet vann laga kraft. Avbrytes påbörjad verkställighet, skall vad nu sagts äga motsvarande tillämpning i fråga om den fortsatta verkställigheten. Har ej inom samma tid till fullo skett i 7 § avsett löneavdrag eller gäldande av motsvarande belopp, får vidare verkställighet icke ske.

Disciplinbot bortfaller i den mån straffet ej verkställts inom tre år från det beslutet om disciplinbot vann laga kraft.

21 §

För förseelser av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål skall tillrättavisning användas i stället för disciplinär bestraffning om tillrättavisning är lämpligare än straff.

Såsom tillrättavisning får tillämpas

varning;

åläggande för visst antal gånger, högst fyra, eller för viss bestämd tid, högst sju dagar, att utom vanlig ordning utföra handräckningsarbete eller annan särskild uppgift (extratjänst);

för den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom sådant område eller del därav som är upplåten åt viss avdelning (utgångsförbud);

för den som är förlagd ombord å fartyg förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, eller under bestämt antal särskilda dagar, högst fyra, på fritid lämna fartyget (landgångsförbud);

för den som icke är förlagd såsom förut angivits förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom bostaden (utgångsförbud).

Det är ej tillåtet att för samma förseelse eller eljest på en gång ålägga mer än ett slag av tillrättavisning. Extratjänst får ej användas så att genom överansträngning eller av annan orsak uppkommer men för den felandes hälsa eller tjänstbarhet.

22 §

Närmare föreskrifter rörande verkställighet av disciplinstraff och tillrättavisning meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den _____, då lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän skall upphöra att gälla.

Vad som stadgas i den nya lagen skall med undantag för fall som avses i de två nästföljande styckena äga tillämpning även då fråga är om brott som förövats före lagens ikraftträdande.

Har, innan den nya lagen trätt i kraft, disciplinstraff ålagts av militär befattningshavare eller domstol, skall äldre bestämmelse om sådant straff tillämpas även då högre rätt efter nya lagens ikraftträdande dömer till ansvar i målet.

I fråga om verkställighet efter nya lagens ikraftträdande av disciplinstraff som ålagts enligt äldre lag skall dittills gällande bestämmelser äga tillämpning.

Uppställning för underlättande av jämförelse mellan den nuvarande och den föreslagna disciplinlagen

Lag om disciplinstraff för krigsmän den 30 juni 1948

Förslag till Lag om disciplinstraff för krigsmän

Härigenom förordnas som följer.

(Nuvarande lydelse)

1 §

Disciplinstraff för krigsmän äro, enligt vad i 32 kap. brottsbalken stadgas, arrest och disciplinbot.

2 §

Disciplinstraff ådömes, utom för brott mot bestämmelse vari sådant straff är utsatt, *jämväl* i stället för böter när fråga är om brott av krigsman enligt 20—22 kap. brottsbalken eller om annat av krigsman förövat brott av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål.

Den som icke eller endast tillfälligt tjänstgör vid krigsmakten skall dock dömas till böter i stället för arrest, om det med hänsyn till brottets art och övriga omständigheter kan ske utan fara för

(Föreslagen lydelse)

1 §

Disciplinstraff för krigsmän är, enligt vad i 32 kap. brottsbalken stadgas, arrest, *fritidsstraff* och disciplinbot.

2 §

Disciplinstraff ådömes, utom för brott mot bestämmelse vari sådant straff är utsatt, *även* i stället för böter när fråga är om brott av krigsman enligt 20—22 kap. brottsbalken eller om annat av krigsman förövat brott av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål.

Böter får *dock* användas i stället för disciplinstraff, om med hänsyn till den *tilltalades* tjänstgöringsförhållanden och brottets art bötesstraff är lämpligare än disciplinstraff.

(Nuvarande lydelse)

disciplinen och särskilda skäl ej föranleda till annat. Böter må ock eljest användas i stället för disciplinstraff, om med hänsyn till den brottsliges tjänstgöringsförhållanden och brottets art bötesstraff finnes vara lämpligare än disciplinstraff.

Vid tillämpning av andra stycket skola böterna, i fall då disciplinstraff är utsatt för brottet, ådömas i dagsböter; för brott som sägs i 21 kap. 15 eller 16 § brottsbalken ådömas dock böterna omedelbart i penningar, högst femhundra kronor.

3 §

I fråga om annat än i 2 § avsett, av krigsman begånget brott av beskaffenhet att mål därom skall handläggas såsom militärt mål må i stället för böter ådömas disciplinstraff, därest sådant straff finnes lämpligare med hänsyn till den brottsliges tjänstgöringsförhållanden och brottets art.

4 §

Den som undergår arrest deltar i tjänstgöring i den mån strafftiden överstiger tio dagar. I övrigt verkställs arrest utan tjänstgöring, där ej i straffbeslutet på grund av tjänstens krav eller eljest föreliggande särskilda skäl annorlunda förordnats. Finnes arrest utan tjänstgöring medföra fara för arrestantens hälsa, skall han under hela strafftiden eller vad därav återstår delta i tjänstgöring.

Under strafftiden skall den som åtnjuter avlöning från krigs-

(Föreslagen lydelse)

Vid tillämpning av andra stycket skall böterna, i fall då disciplinstraff är utsatt för brottet, ådömas i dagsböter; för brott som sägs i 21 kap. 15 eller 16 § brottsbalken ådömes dock böterna omedelbart i penningar, högst femhundra kronor.

3 §

I fråga om annat än i 2 § avsett, av krigsman begånget brott av beskaffenhet att mål därom skall handläggas såsom militärt mål får i stället för böter ådömas disciplinstraff, om sådant straff är lämpligare med hänsyn till den tilltalades tjänstgöringsförhållanden och brottets art.

4 §

Arrest får åläggas endast då det är särskilt påkallat på grund av brottets art, disciplinen och ordningen inom krigsmakten eller den tilltalades tjänstgöringsförhållanden.

5 §

Den som undergår arrest deltar i tjänstgöring i den mån strafftiden överstiger åtta dagar. I övrigt verkställs arrest utan tjänstgöring, om ej i straffbeslutet på grund av tjänstens krav eller eljest föreliggande särskilda skäl annorlunda förordnats. Om arrest utan tjänstgöring skulle medföra fara för arrestantens hälsa skall han under hela strafftiden eller återstoden därav delta i tjänstgöring.

Under strafftiden skall den som till följd av straffet icke deltar

(Nuvarande lydelse)

makten vidkännas löneavdrag med belopp som Konungen bestämmer.

Vid beräkning av tid för arrest räknas varje dag till tjugofyra timmar.

5 §

Den som undergår arrest *må* ej åtnjuta annan kost eller bekvämlighet än som består vid häktet. Arrestant som ej deltagar i tjänstgöring skall beredas tillfälle att dagligen vistas utomhus minst en timme samt *må* i häktet utföra lämpligt arbete som anvisas honom. Arrestant äger rätt till läsning och brevskrivning i den utsträckning Konungen bestämmer. Han äger mottaga besök endast då det i särskilt fall medgives.

Avbrott i eller uppskov med verkställigheten av arrest *må* äga rum i den mån det *finnes* nödvändigt med hänsyn till tjänsten eller den arresterades hälsa eller då synnerliga skäl därtill eljest *föreligga*. Som sådant synnerligt skäl skall anses att under tjänstgöringsperiod, vilken ej överstiger fyrtio dagar, verkställighet ej kan ske utan olägenhet för utbildningen.

(Föreslagen lydelse)

i *tjänstgöring* och som åtnjuter avlöning från krigsmakten vidkännas löneavdrag med belopp som Konungen bestämmer.

Vid beräkning av tid för arrest räknas varje dag till tjugofyra timmar.

6 §

Den som undergår arrest *får* ej åtnjuta annan kost eller bekvämlighet än som består vid häktet. Arrestant som ej deltagar i tjänstgöring skall beredas tillfälle att dagligen vistas utomhus minst en timme samt *får* i häktet utföra lämpligt arbete som anvisas honom. Arrestant äger rätt till läsning och brevskrivning i den utsträckning Konungen bestämmer. Han äger mottaga besök endast då det i särskilt fall medges.

Avbrott i eller uppskov med verkställigheten av arrest *får* äga rum i den mån det *är* nödvändigt med hänsyn till tjänsten eller den arresterades hälsa eller då synnerliga skäl därtill eljest *föreligger*. Som sådant synnerligt skäl anses att under tjänstgöringsperiod, vilken ej överstiger fyrtio dagar, verkställighet ej kan ske utan olägenhet för utbildningen.

7 §

Fritidsstraff beräknas efter kalenderdag.

Avbrott i eller uppskov med verkställigheten av fritidsstraff *får* äga rum i den mån det *finnes* påkallat med hänsyn till tjänsten eller den straffskyldiges hälsa eller då särskilda skäl därtill eljest *föreligger*. Dag varunder beslut om avbrott meddelas skall tillgodoräknas den straffskyldige såsom verkställd om fritid inträtt för honom före beslutet.

Om fritidsstraff icke kan verkställas på grund av att den straffskyldiges tjänstgöringsskyldighet upphört, skall i stället för varje

(Nuvarande lydelse)

6 §

Disciplinbot utgöres av löneavdrag, vilket bestämmes för dag till belopp som i 4 § sägs. Är löneavdrag ej tillämpligt, skall den brottslige förpliktas att för varje dag gälda ett belopp i penningar, vilket fastställles efter ty prövas skäligt med hänsyn till löneavdraget för löntagare i motsvarande ställning.

Verkställighet av löneavdrag må fördelas på flera avlöningstillfällen.

Kan disciplinbot som ålagts i form av löneavdrag ej verkställas, skall i stället motsvarande belopp gäldas. Sådant belopp även som disciplinbot som ådömes i penningar tillfaller kronan. Förvandling av oguldet belopp till frihetsstraff skall ej äga rum. I övrigt skall i nu avsedda fall rörande verkställigheten gälla vad som är stadgat beträffande bötesstraff.

7 §

Disciplinstraff såsom gemensamt straff för flera brott ådömes med tillämpning av de högsta och lägsta mått som angivas i 32 kap. 6 § brottsbalken.

(Föreslagen lydelse)

8 §

Disciplinbot utgöres av löneavdrag, vilket bestämmes för dag till belopp som i 5 § sägs. Är löneavdrag ej tillämpligt, skall den tilltalade förpliktas att för varje dag gälda ett belopp i penningar, som är skäligt med hänsyn till löneavdraget för löntagare i motsvarande ställning.

Verkställighet av löneavdrag får fördelas på flera avlöningstillfällen.

Kan disciplinbot som ålagts i form av löneavdrag ej verkställas, skall i stället motsvarande belopp gäldas. Sådant belopp även som disciplinbot som ådömes i penningar tillfaller kronan. Förvandling av oguldet belopp till fängelse får ej äga rum. I övrigt skall i nu avsedda fall rörande verkställigheten gälla vad som är stadgat beträffande bötesstraff.

9 §

Om det är påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till disciplinen och ordningen inom krigsmakten, får disciplinbot åläggas vid sidan av fritidsstraff.

10 §

Disciplinstraff såsom gemensamt straff för flera brott ådömes med tillämpning av de högsta och lägsta mått som anges i 32 kap. 7—9 §§ brottsbalken.

(Nuvarande lydelse)

8 §

Disciplinstraff *må*, om ej annat sägs, användas såsom gemensamt straff för flera brott *allenast* när disciplinstraff kan följa å vart och ett av brotten.

Gemensamt straff för brott som finnes förskylla disciplinstraff och brott som finnes *förskylla* böter skall, såframt ej svårare straff ådömes, bestämmas i böter; om särskilda skäl *äro* därtill, *må* dock i stället dömas till disciplinstraff. Högsta och lägsta gemensamma straff i böter eller fängelse beräknas, då disciplinstraff är utsatt för något av brotten, såsom om böter som i 2 § tredje stycket sägs vore stadgade i stället för disciplinstraffet.

Skall någon dömas för flera brott *må*, om särskilda skäl *äro* därtill, för brott varå kan följa disciplinstraff sådant straff ådömas jämte påföljd av annan art för brottsligheten i övrigt.

9 §

Förekomma på en gång till verkställighet flera domar eller beslut varigenom någon blivit fälld till särskilda arreststraff, *sammanläggas* straffen med varandra. *Sammanlagda strafftiden må icke överstiga* fyrtio dagar.

(Föreslagen lydelse)

11 §

Disciplinstraff *får*, om ej annat nedan sägs, användas såsom gemensamt straff för flera brott *endast* när disciplinstraff kan följa å vart och ett av brotten.

Gemensamt straff för brott som *förskyller* disciplinstraff och brott som *förskyller* böter skall, såframt ej svårare straff ådömes, bestämmas i böter; om särskilda skäl *föranleder* därtill, *får* dock i stället dömas till disciplinstraff. Högsta och lägsta gemensamma straff i böter eller fängelse beräknas, då disciplinstraff är utsatt för något av brotten, såsom om böter som i 2 § tredje stycket sägs vore stadgade i stället för disciplinstraffet.

Skall någon dömas för flera brott *får*, om särskilda skäl *är* därtill, för brott varå kan följa disciplinstraff sådant straff ådömas jämte påföljd av annan art för brottsligheten i övrigt.

12 §

Förekommer på en gång till verkställighet flera domar eller beslut varigenom någon blivit fälld till särskilda arreststraff, *sammanlägges* straffen med varandra. *Mot-svarande gäller om särskilda fritidsstraff på en gång förekommer till verkställighet. Sammanlagd strafftid får icke överstiga arrest i* fyrtio dagar *eller fritidsstraff i* tjugofem dagar.

Från den sammanlagda strafftiden skall avräknas vad den straffskyldige kan ha utstått av straffen.

13 §

Skall på en gång verkställas dels dom eller beslut varigenom någon fällts till arrest, dels ock dom eller beslut varigenom han fällts till fritidsstraff, skall i den mån den straffskyldige är tjänstgöringsskyldig fritidsstraffet eller

(Nuvarande lydelse)

Skola på en gång verkställas dels dom eller beslut varigenom någon fällts till arrest, dels ock dom eller beslut varigenom han dömts till fängelse på viss tid, vare sig det omedelbart ådömts eller utgör förvandlingsstraff för böter, skall arreststraffet övergå till fängelse. Därvid skall varje dags arrest anses svara mot en dags fängelse.

Förekommer till verkställighet dom eller beslut om arrest när den dömda skall undergå behandling varom stadgas i 28 kap. 3 § brottsbalken, skall denna behandling träda i stället för arreststraffet eller vad som återstår därav.

(Föreslagen lydelse)

vad som återstår därav övergå till arrest. Därvid skall en dags fritidsstraff anses svara mot en halv dags arrest. Brutet dagtal förfaller. Sammanlagda arresttiden får icke överstiga fyrtio dagar. Från arresttiden skall avräknas vad den straffskyldige kan ha utstått av det tidigare arreststraffet.

Om del av fritidsstraff ej enligt första stycket kan övergå till arrest till följd av att den straffskyldige ej är tjänstgöringsskyldig gäller vad i 7 § tredje stycket sägs.

14 §

Skall på en gång verkställas dels dom eller beslut varigenom någon fällts till arrest eller beslut varigenom fritidsstraff sammanlagts med arrest, dels ock dom eller beslut varigenom han dömts till fängelse på viss tid, vare sig det omedelbart ådömts eller utgör förvandlingsstraff för böter, skall arreststraffet övergå till fängelse. Därvid skall varje dags arrest anses svara mot en dags fängelse. Från den sammanlagda strafftiden skall avräknas vad den straffskyldige kan ha utstått av straffen.

Förekommer, när den dömda skall undergå behandling varom stadgas i 28 kap. 3 § brottsbalken, samtidigt till verkställighet dom eller beslut om arrest eller beslut varigenom fritidsstraff sammanlagts med arrest, skall behandlingen träda i stället för arreststraffet eller vad som återstår därav.

Vid sammanträffande av verkställighet av dels dom eller beslut om fritidsstraff, dels ock dom om fängelse på viss tid skall fritidsstraffet på sätt som stadgas i 7 § tredje stycket övergå till löneavdrag eller guldande av visst belopp i pengar. Skall någon undergå behandling varom stadgas

(Nuvarande lydelse)

10 §

Dom eller beslut varigenom disciplinstraff ålagts skall befordras till verkställighet *där* den dömda tjänstgör vid viss avdelning, av befattningshavare som har bestraffningsrätt i disciplinmål vid avdelningen och eljest av bestraffningsberättigad befattningshavare som med hänsyn till den dömdes vistelseort är närmast därtill.

Om sammanläggning av arreststraff förordnar den som har att befordra straffbesluten till verkställighet. Förordnande om sammanläggning av arrest med fängelse meddelas av kriminalvårdsstyrelsen.

11 §

Har arrest ålagts någon och varder han i målet slutligen dömd till arrest på längre tid eller till fängelse på viss tid, skall från detta straff avräknas vad han utstått av förstnämnda straff, därvid varje dags arrest anses svara mot en dags fängelse. — — —

(Föreslagen lydelse)

i 28 kap. 3 § brottsbalken och förekommer samtidigt till verkställighet dom eller beslut om fritidsstraff, skall behandlingen träda i stället för fritidsstraffet eller vad som återstår därav.

15 §

Dom eller beslut varigenom disciplinstraff ålagts skall befordras till verkställighet, *om* den dömda tjänstgör vid viss avdelning, av befattningshavare som har bestraffningsrätt i disciplinmål vid avdelningen och eljest av bestraffningsberättigad befattningshavare som med hänsyn till den dömdes vistelseort är närmast därtill.

Om sammanläggning av arreststraff, *av fritidsstraff och av arreststraff med fritidsstraff* förordnar den som har att befordra straffbesluten till verkställighet. Förordnande om sammanläggning av arrest med fängelse meddelas av kriminalvårdsstyrelsen.

16 §

Har arrest ålagts någon och blir han i målet slutligen dömd till arrest på längre tid eller till fängelse på viss tid, skall från detta straff avräknas vad han utstått av förstnämnda straff, därvid varje dags arrest anses svara mot en dags fängelse. *Motsvarande gäller om någon som ålagts fritidsstraff slutligen dömes till sådant straff på längre tid eller till arrest eller till fängelse på viss tid, varvid varje dags fritidsstraff anses svara mot en halv dags arrest eller en halv dags fängelse. Uppkommer brutet dagtal, skall den brutna dagen anses som hel dags arrest eller fängelse.*

17 §

Om den som ålagts arrest eller fritidsstraff slutligen i målet dömes till sådant straff på kortare tid, skall från det nya straffet

(Nuvarande lydelse)

— — — en dags fängelse. Dömes han till arrest på kortare tid, skall vad enligt 4 § innehållits för överskjutande tid utbetalas. —

— — — överskjutande tid utbetalas. Dömes han till disciplinbot, böter eller suspension, skall enligt 4 § innehållet belopp avräknas å vad han enligt det nya straffbeslutet har att vidkännas eller, i den mån det ej kan ske, utbetalas; och skall i övrigt det andra straffet anses verkställt genom utstående av arreststraffet i den mån domstolen funnit skäligt så förordna. Dömes han annorlunda än förut är sagt eller befrias han från ansvar i målet, skall enligt 4 § innehållet belopp utbetalas.

Därest dom eller beslut, varigenom disciplinbot ålagts någon, ändrats efter det straffet helt eller delvis verkställt, skall enligt 6 § innehållet eller erlagt belopp utbetalas i den mån det ej, om han dömes till disciplinbot eller böter, kan avräknas å vad han enligt det nya straffbeslutet har att vidkännas.

(Föreslagen lydelse)

avräknas vad den dömd utstått av det först ålagda straffet. Dömes någon till fritidsstraff eller sådant straff jämte disciplinbot i stället för arrest eller till disciplinbot, böter eller suspension i stället för arrest eller fritidsstraff, får domstolen förordna att straffet enligt det nya straffbeslutet helt eller till viss del skall anses verkställt genom vad den dömd utstått av arrest- eller fritidsstraffet.

18 §

Dömes den som ålagts arrest slutligen i målet till arrest på kortare tid eller till fritidsstraff i stället för arrest, skall till honom utbetalas vad enligt 5 § innehållits för tid varunder innehållande ej skolat ske enligt det nya straffbeslutet. Utbetalning skall dock ej ske i den mån innehållet belopp enligt vad i andra stycket sägs kan avräknas å disciplinbotsstraff som enligt det nya straffbeslutet ådömts jämte fritidsstraff.

Har arrest eller fritidsstraff ålagts någon och blir han i målet slutligen dömd till disciplinbot, böter eller suspension, skall enligt 5 § eller 7 § tredje stycket innehållet belopp avräknas å vad han enligt det nya straffbeslutet har att vidkännas eller, i den mån det ej kan ske, utbetalas.

Om den som ålagts arrest eller fritidsstraff slutligen i målet dömes till annan påföljd än i 16—18 §§ sägs eller befrias från påföljd, skall enligt 5 § eller 7 § tredje stycket innehållet belopp utbetalas.

Om dom eller beslut, varigenom disciplinbot ålagts någon, ändrats efter det straffet helt eller delvis verkställt, skall enligt 8 § innehållet eller erlagt belopp utbetalas i den mån det ej, om han dömes till disciplinbot eller böter, kan avräknas å vad han enligt det nya straffbeslutet har att vidkännas.

(Nuvarande lydelse)

12 §

Har med stöd av 27 kap. 2 § eller 28 kap. 2 § brottsbalken disciplinstraff ådömts jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn, skall nöjdförklaring enligt 38 kap. 1 § brottsbalken avse jämväl disciplinstraffet.

13 §

Arrest bortfaller, om verkställighet ej börjat inom tre år från det arrestbeslutet vann laga kraft. Avbrytes påbörjad verkställighet, skall vad nu sagts äga motsvarande tillämpning i fråga om den fortsatta verkställigheten.

Disciplinbot bortfaller i den mån straffet ej verkställts inom tre år från det beslutet om disciplinbot vann laga kraft.

14 §

För *mindre* förseelser av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål *må, i stället för disciplinär bestraffning, såsom tillrättavisning användas*

varning;

åläggande för visst antal gånger, högst fyra, eller för viss bestämd tid, högst sju dagar, att utom vanlig ordning utföra handräckningsarbete eller annan särskild uppgift (extratjänst);

förbud att under viss bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom *kasernområde, läger eller däremot svarande område eller åt viss avdelning upplåten del därav eller, såvitt avser den som icke är sålunda förlagd, utom bostaden* (utgångsförbud);

förbud ombord å fartyg, att un-

(Föreslagen lydelse)

19 §

Har med stöd av 27 kap. 2 § eller 28 kap. 2 § brottsbalken disciplinstraff ådömts jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn, skall nöjdförklaring enligt 38 kap. 1 § brottsbalken avse jämväl disciplinstraffet.

20 §

Arrest *och fritidsstraff* bortfaller, om verkställighet ej börjat inom tre år från det straffbeslutet vann laga kraft. Avbrytes påbörjad verkställighet, skall vad nu sagts äga motsvarande tillämpning i fråga om den fortsatta verkställigheten. *Har ej inom samma tid till fullo skett i 7 § avsett löneavdrag eller gäldande av motsvarande belopp, får vidare verkställighet icke ske.*

Disciplinbot bortfaller i den mån straffet ej verkställts inom tre år från det beslutet om disciplinbot vann laga kraft.

21 §

För förseelser av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål *skall tillrättavisning användas i stället för disciplinär bestraffning om tillrättavisning är lämpligare än straff.*

Såsom tillrättavisning får tillämpas

varning;

åläggande för visst antal gånger, högst fyra, eller för viss bestämd tid, högst sju dagar, att utom vanlig ordning utföra handräckningsarbete eller annan särskild uppgift (extratjänst);

för den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom *sådant område eller del därav som är upplåten åt viss avdelning* (utgångsförbud);

för den som är förlagd ombord

(Nuvarande lydelse)

der viss bestämd tid, högst sju dagar, eller för visst antal särskilda dagar, högst fyra, på fritid lämna fartyget (landgångsförbud).

Ej må för samma förseelse eller eljest på en gång åläggas mer än ett slag av tillrättavisning, ej heller extratjänst så användas att genom överansträngning eller av annan orsak uppkommer men för den felandes hälsa eller tjänstbarhet.

15 §

I fråga om användandet i visst fall av arrest, disciplinbot eller tillrättavisning skall särskilt beaktas om den felande i övrigt i tjänsten förhållit sig väl eller om han är under aderton år.

16 §

Närmare föreskrifter rörande verkställighet av disciplinstraff och tillrättavisning meddelas av Konungen.

(Föreslagen lydelse)

å fartyg förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, eller under bestämt antal särskilda dagar, högst fyra, på fritid lämna fartyget (landgångsförbud);

för den som icke är förlagd såsom förut angivits förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom bostaden (utgångsförbud).

Det är ej tillåtet att för samma förseelse eller eljest på en gång åläggas mer än ett slag av tillrättavisning. Extratjänst får ej användas så att genom överansträngning eller av annan orsak uppkommer men för den felandes hälsa eller tjänstbarhet.

22 §

Närmare föreskrifter rörande verkställighet av disciplinstraff och tillrättavisning meddelas av Konungen.

Förslag till**Lag om ändring i militär rättegångslag den 30 juni 1948 (nr 472)**

Härigenom förordnas, att 8, 22, 40, 49, 51, 53 och 66 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

8 §

Straff må åläggas i disciplinmål allenast om den misstänkte står under militärt befäl och straffet

Straff må åläggas i disciplinmål allenast om den misstänkte står under militärt befäl och straffet

¹ Senaste lydelse av 22 § se 1965: 591, av 51 § se 1969: 262 och av 66 § se 1968: 330.

(Nuvarande lydelse)

finnes böra bestämmas till arrest i högst femton dagar eller disciplinbot.

Den som tillhör hemvärnet eller eljest förbundit sig att såsom frivillig fullgöra krigstjänst må dock bestraffas i disciplinmål, ändå att han vid tiden för bestraffningens åläggande ej står under militärt befäl.

(Föreslagen lydelse)

finnes böra bestämmas till arrest i högst femton dagar, *till fritidsstraff eller sådant straff jämte disciplinbot* eller *till disciplinbot*.

22 §

Har bestraffningsberättigad befattningshavare på grund av anmälan eller eljest erhållit kännedom om brott som avses i 21 §, skall han genast hänskjuta målet till åklagaren:

1. om i målet finnes annan målsägande än kronan;

2. om straff för brottet ej må åläggas i disciplinmål;

3. om den bestraffningsberättigade enligt 29 § förordnat om den misstänktes gripande;

4. om det finnes skäl antaga att straffet ej kommer att stanna vid arrest i högst femton dagar, disciplinbot eller böter;

5. om det kan förutses att nöjaktig utredning om brottet ej skall kunna åstadkommas genom den bestraffningsberättigades försorg;

6. om den bestraffningsberättigade eljest på grund av sakens beskaffenhet finner synnerliga skäl föreligga att målet handlägges vid domstol; eller

7. om civil myndighet har att verkställa utredning angående annat brott, som den misstänkte antages hava begått, och ej genom målets hänskjutande vållas uppskov, som är till avsevärt men för krigslydnaden.

Har bestraffningsberättigad befattningshavare på grund av anmälan eller eljest erhållit kännedom om brott som avses i 21 §, skall han genast hänskjuta målet till åklagaren:

1. om i målet finnes annan målsägande än kronan, *såvida denne ej förklarar sig icke ämna föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet eller eljest påfordra att målet handlägges vid domstol och hinder i övrigt ej möter mot att straff för brottet ålägges i disciplinmål*;

2. om straff för brottet ej må åläggas i disciplinmål;

3. om den bestraffningsberättigade enligt 29 § förordnat om den misstänktes gripande;

4. om det finnes skäl antaga att straffet ej kommer att stanna vid arrest i högst femton dagar, *vid fritidsstraff eller sådant straff jämte disciplinbot* eller vid disciplinbot eller böter;

5. om det kan förutses att nöjaktig utredning om brottet ej skall kunna åstadkommas genom den bestraffningsberättigades försorg;

6. om den bestraffningsberättigade eljest på grund av sakens beskaffenhet finner synnerliga skäl föreligga att målet handlägges vid domstol; eller

7. om civil myndighet har att verkställa utredning angående annat brott, som den misstänkte antages hava begått, och ej genom målets hänskjutande vållas uppskov, som är till avsevärt men för krigslydnaden.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

Målet skall hänskjutas till åklagare vid den underrätt som är domstol för avdelningen, enligt den fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare som Konungen bestämt, eller till justitiekanslern, när han är åklagare enligt 79 §.

Om målet icke hänskjutes till åklagare och förundersökning angående brottet ej ändock inletts av civil myndighet, skall utredning om brottet ske vid militärförhör. Finnes tillrättavisning vara tillfyllest, gäller vad i 67 § stadgas.

Prövas saken vara av synnerligen ringa vikt, äger bestraffningsberättigad befattningshavare utan hinder av vad förut i denna paragraf sägs avskriva målet, under förutsättning att däri ej finnes annan målsägande än kronan samt att straff för brottet må åläggas i disciplinmål.

Är saken av mindre vikt, äger bestraffningsberättigad befattningshavare utan hinder av vad förut i denna paragraf sägs avskriva målet, därest annan målsägande än kronan ej finnes eller målsäganden förklarar att han icke ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet och ej heller eljest påfordrar att målet handlägges vid domstol samt hinder i övrigt ej möter mot att straff för brottet skulle få åläggas i disciplinmål. För avskrivning krävs dock ej att det klarlagts att den misstänkte begått brottet.

Finnes annan målsägande än kronan skall han, om förutsättning i övrigt föreligger för att ålägga straff i disciplinmål, tillfrågas om han ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet eller eljest påfordrar att målet handlägges vid domstol.

40 §

Har den bestraffningsberättigade ej själv hållit militärförhöret, skall han, där det utan avsevärd olägenhet kan ske, personligen höra den misstänkte, om anledning förekommer att ålägga honom arrest i mera än åtta dagar, så ock eljest om den misstänkte ej fyllt aderton år eller han gjort framställning om sådant förhör.

Har den bestraffningsberättigade ej själv hållit militärförhöret, skall han, där det utan avsevärd olägenhet kan ske, personligen höra den misstänkte, om anledning förekommer att ålägga honom arrest, så ock eljest om den misstänkte ej fyllt aderton år eller han gjort framställning om sådant förhör.

Vid förhör som den bestraffningsberättigade själv håller bör jämväl auditören vara tillstädes, om den bestraffningsberättigade med hänsyn till brottets svårhetsgrad eller sakens beskaffenhet i övrigt finner det erforderligt och det utan avsevärd olägenhet kan ske. Auditören äger därvid framställa de frågor till den misstänkte, vilka han anser kunna tjäna till upplysning i målet.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

49 §

Sedan åklagaren slutfört den utredning som ankommer på honom, skall han skyndsamt till rätten insända:

1. de handlingar som han mottagit i målet;
2. av honom förda anteckningar rörande utredningen; och
3. förklaring över fullföljdsinlagen.

Åklagaren skall ock uppgiva de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

Har klaganden fullföljt talan mot straffbeslut varigenom ålagts arrest- eller fritidsstraff, som må verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft, skall åklagaren utan avbidan å sådan utredning som avses i 48 § ofördröjligen till rätten översända fullföljdsinlagen jämte handlingarna i målet. Till fullföljdsinlagen skall åklagaren föga eget yttrande i frågan om vidare verkställighet bör ske.

51 §

Avvisas ej klagandens talan, skola klaganden och åklagaren kallas till förhör inför rätten. Om inställande av klagande, som avtjänar arreststraff enligt det beslut mot vilket talan föres, förordnar rätten. Målet må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, avgöras utan hinder av att klaganden uteblivit. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Avvisas ej klagandens talan, skola klaganden och åklagaren kallas till förhör inför rätten. *Förordnande om att vidare verkställighet av arrest- eller fritidsstraff icke skall ske må dock meddelas utan att part kallats till sådant förhör.*

Om inställande av klagande, som avtjänar arreststraff enligt det beslut mot vilket talan föres, förordnar rätten. Målet må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, avgöras utan hinder av att klaganden uteblivit. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Nämnd skall deltaga vid underrätts avgörande av saken.

53 §

Beslut i disciplinmål varigenom disciplinbot ålagts *skall*, där den bestraffningsberättigade ej annorlunda förordnat, verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft.

Beslut i disciplinmål varigenom *fritidsstraff eller* disciplinbot ålagts *får*, där den bestraffningsberättigade ej annorlunda förordnat, verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft.

66 §

Rätt att ålägga tillrättavisning enligt 14 § lagen om disciplinstraff för krigsmän tillkommer de befattningshavare som äga bestraffningsrätt

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

i disciplinmål, envar i fråga om den personal över vilken han har sådan rätt.

Tillrättavisningsrätt mot underlydande tillkommer även den som, utan att äga bestraffningsrätt i disciplinmål, innehar ovan i 13 § första stycket omförmäld befattning och har lägst underofficers grad eller tjänsteklass, så ock chef för bataljon eller däremot svarande avdelning.

Såvitt angår underlydande underbefäl och meniga må tillrättavisning ock åläggas av chef för kompani eller däremot svarande avdelning, chef för utbildningsförband, sekond å fartyg vars chef innehar lägst regementsofficers grad och i de fall Konungen bestämmer annan befattningshavare vid krigsmakten. Vad i detta stycke stadgas, skall icke äga tillämpning å hemvärnet.

Såvitt angår underlydande *som icke är underkastad ämbetsansvar* må tillrättavisning ock åläggas av chef för kompani eller däremot svarande avdelning, chef för utbildningsförband, sekond å fartyg vars chef innehar lägst regementsofficers grad och i de fall Konungen bestämmer annan befattningshavare vid krigsmakten. Vad i detta stycke stadgas skall icke äga tillämpning å hemvärnet.

67 §

Innan någon meddelar tillrättavisning, skall han vid förhör med den felande lämna denne tillfälle att förklara sig.

Tillrättavisad skall genast under rättas om hur han skall förfara om han vill begära omprövning av tillrättavisningsbeslutet.

Över meddelade tillrättavisningar skola föras anteckningar enligt bestämmelser som meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den

Bilaga 2
(Remitterade förslaget)

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken,
dels att 22 kap. 19 § skall upphöra att gälla,
dels att 32 kap. 6 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

22 kap.

19 §

När riket är i krig, må i vissa fall tillämpas dödsstraff. Därom stadgas i särskild lag.

32 kap.

6 §

Disciplinstraff för krigsmän äro *arrest* och disciplinbot.

Arrest ådömes i minst tre och högst trettio dagar. Straffet verkställs i militärhåkte.

Disciplinbot utgöres av löneavdrag eller motsvarande betalning i penningar enligt vad därom är särskilt stadgat samt ådömes för minst en och högst *tjugo* dagar.

Disciplinstraff för krigsmän äro *fritidsstraff* och disciplinbot.

Fritidsstraff utgöres, för den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område av förbud att under bestämd tid, minst åtta och högst femton dagar, på fritid vistas utom sådant område eller del därav som är upplåten åt viss avdelning, och för den som är förlagd ombord på fartyg av förbud att under bestämd tid, minst åtta och högst femton dagar, eller under visst antal särskilda dagar, minst fem och högst åtta, på fritid lämna fartyget.

Disciplinbot utgöres av löneavdrag eller motsvarande betalning i penningar enligt vad därom är särskilt stadgat samt ådömes för minst en och högst *fyrtyo* dagar.

Disciplinbot må ådömas jämte fritidsstraff enligt vad som är särskilt föreskrivet.

2 Förslag till

Lag om disciplinstraff för krigsmän

Härigenom förordnas som följer.

1 § Disciplinstraff för krigsmän är, enligt vad som föreskrives i 32 kap. brottsbalken, fritidsstraff och disciplinbot.

2 § Disciplinstraff ålägges, utom för brott mot bestämmelse vari sådant straff är utsatt, i stället för böter, när fråga är om brott av krigsman enligt 20—22 kap. brottsbalken eller om annat av krigsman förövat brott av sådan beskaffenhet att straff för brottet kan åläggas i disciplinmål. Böter får dock ådömas för sådant brott, om böter är en lämpligare påföljd än disciplinstraff med hänsyn till den brottsliges tjänstgöringsförhållanden och brottets art. I fråga om brott som avses i 21 kap. 15 eller 16 § brottsbalken ådömes böterna omedelbart i pengar, högst femhundra kronor.

3 § Har krigsman begått annat brott än sådant som avses i 2 § och skall målet handläggas som militärt mål, får disciplinstraff åläggas i stället för böter om disciplinstraff är en lämpligare påföljd med hänsyn till den brottsliges tjänstgöringsförhållanden och brottets art.

4 § Verkställighet av fritidsstraff får uppskjutas eller avbrytas om det är påkallat med hänsyn till tjänsten eller den straffskyldiges hälsa eller då annat särskilt skäl föreligger. Dag då beslut om avbrott meddelas skall tillgodoräknas den straffskyldige som verkställighetstid, om hans fritid börjat när beslutet meddelades.

Kan fritidsstraff eller del av sådant straff ej verkställas på grund av att den straffskyldiges tjänstgöringsskyldighet upphört, skall i stället för varje dag då verkställighet ej kan äga rum, löneavdrag ske med belopp som anges i 5 § första stycket. Kan löneavdrag ej göras, skall den straffskyldige betala motsvarande belopp. Om sådant belopp gäller 5 § tredje stycket.

5 § Löneavdrag vid disciplinbot göres med visst belopp för dag som Konungen bestämmer. Kan löneavdrag ej ske skall den straffskyldige åläggas att för varje dag betala ett belopp i pengar, som är skäligt med hänsyn till löneavdraget för löntagare i motsvarande ställning.

Verkställighet av löneavdrag får fördelas på flera avlöningstillfällen.

Kan disciplinbot som ålagts i form av löneavdrag ej verkställas, skall i stället motsvarande belopp betalas. Sådant belopp och disciplinbot som ålagts i pengar tillfaller kronan. Oguldet belopp får ej förvandlas till fängelse. I övrigt gäller om verkställigheten vad som är föreskrivet om bötesstraff.

6 § Om det är påkallat för den brottsliges tillrättaförande eller av hänsyn till disciplinen och ordningen inom krigsmakten, får disciplinbot åläggas vid sidan av fritidsstraff.

7 § Disciplinstraff som gemensamt straff för flera brott åläggas med iakttagande av de gränser som anges i 32 kap. 6 § brottsbalken.

8 § Disciplinstraff får, om ej annat nedan sägs, användas som gemensamt straff för flera brott endast när disciplinstraff kan följa på vart och ett av brotten.

Gemensamt straff för brott som förskyller disciplinstraff och brott som förskyller böter skall bestämmas i böter, om ej svårare straff ådömes. När särskilda skäl föreligger, får dock i stället dömas till disciplinstraff. Högsta och lägsta gemensamma straff i böter eller fängelse beräknas, om disciplinstraff är utsatt för något av brotten, som om böter eller, i fråga om brott som anges i 2 § sista punkten, böter omedelbart i pengar varit stadgat för detta brott i stället för disciplinstraff.

Skall någon dömas för flera brott får, om särskilda skäl föreligger, för brott varpå kan följa disciplinstraff sådant straff ådömas jämte påföljd av annan art för brottsligheten i övrigt.

9 § Förekommer på en gång till verkställighet flera domar eller beslut varigenom någon ålagts särskilda fritidsstraff, sammanlägges straffen med varandra. Sammanlagda strafftiden får dock icke överstiga tjugofem dagar.

Från den sammanlagda strafftiden skall avräknas vad den straffsskyldige kan ha undergått av straffen eller något av dem.

10 § Förekommer på en gång till verkställighet dom eller beslut om fritidsstraff och dom om fängelse på viss tid skall, på sätt som föreskrives i 4 § andra stycket, i stället för verkställighet av fritidsstraffet löneavdrag ske eller den straffsskyldige åläggas att betala visst belopp i pengar.

Skall någon undergå behandling som avses i 28 kap. 3 § brottsbalken och förekommer samtidigt till verkställighet dom eller beslut om fritidsstraff, skall behandlingen träda i stället för fritidsstraffet eller vad som återstår av detta straff.

11 § Dom eller beslut om disciplinstraff skall befordras till verkställighet, om den straffsskyldige tjänstgör vid viss avdelning, av befattningshavare som har bestraffningsrätt i disciplinmål vid avdelningen och i annat fall av bestraffningsberättigad befattningshavare som med hänsyn till den straffsskyldiges vistelseort är närmast därtill.

Om sammanläggning av fritidsstraff förordnar den som har att befordra straffbesluten till verkställighet.

12 § Har fritidsstraff ålagts någon och blir han i målet slutligen dömd till sådant straff eller till fängelse på viss tid, skall från det nya straffet avräknas vad han undergått av förstnämnda straff, varvid en dags fritidsstraff anses svara mot en halv dags fängelse. Uppkommer brutet dagtal, sker avrundning till närmast högre hela tal.

13 § Om den som ålagts fritidsstraff slutligen i målet i stället dömes till disciplinbot, böter eller suspension, får domstolen förordna att det senast ådömda straffet helt eller till viss del skall anses verkställt genom vad den dömd undergått av fritidsstraffet.

14 § Blir den som ålagts fritidsstraff i målet slutligen i stället dömd till disciplinbot, böter eller suspension och har enligt 4 § andra stycket löneavdrag verkställts eller den straffskyldige betalt visst belopp i pengar, skall vad som innehållits eller betalats avräknas från vad den dömda enligt det senast meddelade straffbeslutet skall utge eller, i den mån det ej kan ske, återbetalas.

Blir den som ålagts fritidsstraff slutligen i målet i stället dömd till annan påföljd än som avses i 12 §, 13 § eller första stycket av denna paragraf eller befriad från påföljd eller frikänd från ansvar, skall belopp som innehållits eller erlagts enligt 4 § andra stycket återbetalas.

Andras dom eller beslut om disciplinbot efter det att straffet helt eller delvis verkställts, skall belopp som innehållits eller erlagts enligt 5 § återbetalas i den mån det ej kan avräknas från disciplinbot eller böter som han har att utge enligt det senast meddelade straffbeslutet.

15 § Har med stöd av 27 kap. 2 § eller 28 kap. 2 § brottsbalken disciplinstraff ådömts jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn, skall nöjdförklaring som avges enligt 38 kap. 1 § brottsbalken avse jämväl disciplinstraffet.

16 § Disciplinstraff bortfaller i den mån straffet ej verkställts inom tre år efter det att straffbeslutet vann laga kraft.

17 § För förseelse av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål skall tillrättavisning användas i stället för disciplinstraff, om tillrättavisning är lämpligare än sådant straff.

Som tillrättavisning användes

varning;

åläggande för visst antal gånger, högst fyra, eller för viss bestämd tid, högst sju dagar, att utom vanlig ordning utföra handräckningsarbete eller annan särskild uppgift (extratjänst);

för den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom sådant område eller del därav som är upplåten åt viss avdelning (utgångsförbud);

för den som är förlagd ombord på fartyg förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, eller under visst antal särskilda dagar, högst fyra, på fritid lämna fartyget (landgångsförbud).

Mer än ett slag av tillrättavisning får ej åläggas för samma förseelse eller på en gång. Extratjänst får ej användas så att det genom överansträngning eller av annan orsak kan uppkomma men för den felandes hälsa eller tjänstbarhet.

18 § Närmare föreskrifter rörande verkställighet av disciplinstraff och tillrättavisning meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973, då lagen (1948: 449) om disciplinstraff för krigsmän skall upphöra att gälla.

Den gamla lagen tillämpas dock i fråga om verkställighet av disciplinstraff som ålagts någon före nya lagens ikraftträdande.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i denna lag, skall i stället den nya bestämmelsen tillämpas.

3 Förslag till

Lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472)

Härigenom förordnas i fråga om militära rättegångslagen (1948: 472), dels att 54—56 §§ skall upphöra att gälla, dels att 8, 22, 40, 43, 49, 51, 53, 64, 66, 67 och 79 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Straff må åläggas i disciplinmål allenast om den misstänkte står under militärt befäl och straffet finnes böra bestämmas till *arrest i högst femton dagar eller disciplinbot*.

Den som tillhör hemvärnet eller eljest förbundit sig att såsom frivillig fullgöra krigstjänst må dock bestraffas i disciplinmål, ändå att han vid tiden för bestraffningens åläggande ej står under militärt befäl.

Föreslagen lydelse

8 §

Straff må åläggas i disciplinmål allenast om den misstänkte står under militärt befäl och straffet finnes böra bestämmas till *disciplinstraff*.

22 §¹

Har bestraffningsberättigad befattningshavare på grund av anmälan eller eljest erhållit kännedom om brott som avses i 21 §, skall han genast hänskjuta målet till åklagaren:

1. om i målet finnes annan målsägande än kronan;

2. om straff för brottet ej må åläggas i disciplinmål;

3. om den bestraffningsberättigade enligt 29 § förordnat om den misstänktes gripande;

4. om det finnes skäl antaga att straffet ej kommer att stanna vid *arrest i högst femton dagar, disciplinbot* eller böter;

5. om det kan förutses att nöjaktig utredning om brottet ej skall kunna åstadkommas genom den bestraffningsberättigades försorg;

6. om den bestraffningsberättigade eljest på grund av sakens beskaffenhet finner synnerliga skäl föreligga att målet handlägges vid domstol; eller

Har bestraffningsberättigad befattningshavare på grund av anmälan eller eljest erhållit kännedom om brott som avses i 21 §, skall han genast hänskjuta målet till åklagaren:

1. om straff för brottet ej må åläggas i disciplinmål;

2. om den bestraffningsberättigade enligt 29 § förordnat om den misstänktes gripande;

3. om det finnes skäl antaga att straffet ej kommer att stanna vid *disciplinstraff* eller böter;

4. om det kan förutses att nöjaktig utredning om brottet ej skall kunna åstadkommas genom den bestraffningsberättigades försorg;

5. om den bestraffningsberättigade eljest på grund av sakens beskaffenhet finner synnerliga skäl föreligga att målet handlägges vid domstol; eller

¹ Senaste lydelse 1965: 591.

Nuvarande lydelse

7. om civil myndighet har att verkställa utredning angående annat brott, som den misstänkte antages hava begått, och ej genom målets hänskjutande vållas uppskov, som är till avsevärt men för krigslydnaden.

Målet skall hänskjutas till åklagare vid den underrätt som är domstol för avdelningen, enligt den fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare som Konungen bestämt, eller till justitiekanslern, när han är åklagare enligt 79 §.

Om målet icke hänskjutes till åklagare och förundersökning angående brottet ej ändock inletts av civil myndighet, skall utredning om brottet ske vid militärförhör. Finnes tillrättavisning vara tillfyllest, gäller vad i 67 § stadgas.

Prövas saken vara av synnerligen ringa vikt, äger bestraffningsberättigad befattningshavare utan hinder av vad förut i denna paragraf sägs avskriva målet, under förutsättning att däri ej finnes annan målsägande än kronan samt att straff för brottet må åläggas i disciplinmål.

Har den bestraffningsberättigade ej själv hållit militärförhöret, skall han, där det utan avsevärd olägenhet kan ske, personligen höra den misstänkte, om anledning förekommer att ålägga honom arrest i mera än åtta dagar, så ock eljest om den misstänkte ej fyllt aderton år eller han gjort framställning om sådant förhör.

Föreslagen lydelse

6. om civil myndighet har att verkställa utredning angående annat brott, som den misstänkte antages hava begått, och ej genom målets hänskjutande vållas uppskov, som är till avsevärt men för krigslydnaden.

Målet skall hänskjutas till åklagare vid den underrätt som är domstol för avdelningen, enligt den fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare som Konungen bestämt. *Är fråga om ämbetsbrott, som avses i 20 kap. 1—4 §§ brottsbalken, av den som bestrider tjänst som regementschef eller därmed likställd eller högre tjänst, skall målet hänskjutas till justitiekanslern eller riksåklagaren.*

Är saken av mindre vikt, äger bestraffningsberättigad befattningshavare utan hinder av vad förut i denna paragraf sägs avskriva målet, om annan målsägande än kronan ej finnes eller målsäganden förklarar att han icke ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet och ej heller eljest påfordrar att målet handlägges vid domstol samt straff för brottet må åläggas i disciplinmål. Beslut om avskrivning kan meddelas även om det icke klarlagts att den misstänkte begått brottet.

40 §

Har den bestraffningsberättigade ej själv hållit militärförhöret, skall han, där det utan avsevärd olägenhet kan ske, personligen höra den misstänkte, om denne gjort framställning om sådant förhör eller om han ej fyllt aderton år.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Vid förhör som den bestraffningsberättigade själv håller bör jämväl auditören vara tillstades, om den bestraffningsberättigade med hänsyn till brottets svårhetsgrad eller sakens beskaffenhet i övrigt finner det erforderligt och det utan avsevärd olägenhet kan ske. Auditören äger därvid framställa de frågor till den misstänkte, vilka han anser kunna tjäna till upplysning i målet.

43 §

Vill någon föra talan mot beslut i disciplinmål varigenom disciplinstraff, förverkandepåföljd eller ersättningsskyldighet ålagts honom, må det ske hos den domstol som enligt 77 eller 78 § är behörig.

Avser klagan ålagt arreststraff, har klaganden att inom två dagar från den dag, då han erhöll del av beslutet, till den som meddelat detsamma inkomma med fullföljdsinlaga. Klagande som lyder under kompanichef eller motsvarande chef må ock inom samma tid avlämna inlagan till denne. Föres talan endast i fråga om annat än arreststraff, skall fullföljdsinlagan avlämnas inom två veckor från den dag, då klaganden erhöll del av beslutet.

Klaganden skall inom två veckor från den dag, då han erhöll del av beslutet, till den som meddelat detsamma inkomma med fullföljdsinlaga. Klagande som lyder under kompanichef eller motsvarande chef må ock inom samma tid avlämna inlagan till denne.

Försummar klaganden vad sålunda är föreskrivet, har han förlorat sin talan.

49 §

Sedan åklagaren slutfört den utredning som ankommer på honom, skall han skyndsamt till rätten insända:

1. de handlingar som han mottagit i målet;
2. av honom förda anteckningar rörande utredningen; och
3. förklaring över fullföljdsinlagan.

Åklagaren skall ock uppgiva de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

Har klaganden fullföljt talan mot straffbeslut varigenom ålagts fritidsstraff, som skall verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft, skall åklagaren utan avbidan på sådan utredning som avses i 48 § ofördröjligen till rätten översända fullföljdsinlagan jämte handlingarna i målet. Till fullföljdsinlagan skall åklagaren foga eget yttrande i frågan huruvida vidare verkställighet bör ske.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

51 §²

Avvisas ej klagandens talan, skola klaganden och åklagaren kallas till förhör inför rätten. *Om inställande av klagande, som avtjänar arreststraff enligt det beslut mot vilket talan föres, förordnar rätten.* Målet må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, avgöras utan hinder av att klaganden uteblivit. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Vid avgörandet skall i under rätt nämnd deltaga.

Avvisas ej klagandens talan, skola klaganden och åklagaren kallas till förhör inför rätten. *Förordnande om att vidare verkställighet av fritidsstraff icke skall ske må dock meddelas utan att part kallats till sådant förhör.*

Målet må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, avgöras utan hinder av att klaganden uteblivit. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Nämnd skall deltaga vid under rätts avgörande av saken.

53 §

Beslut i disciplinmål varigenom *disciplinbot* ålagts skall, där den bestraffningsberättigade ej annorlunda förordnat, verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft.

Beslut i disciplinmål varigenom *disciplinstraff* ålagts skall, där den bestraffningsberättigade ej annorlunda förordnat, verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft.

54 §

Beslut i disciplinmål varigenom arrest ålagts må ej i andra fall än i 55 och 56 §§ sägs verkställas innan den tid gått till ända, inom vilken den straffskyldige äger fullfölja talan i ansvarsfrågan. Fullföljes talan i nämnda fråga, må verkställighet ej äga rum, om den ej redan påbörjats.

55 §

Ändå att den tid ej gått till ända, inom vilken den straffskyldige äger fullfölja talan mot beslut som sägs i 54 §, må beslutet verkställas, om den straffskyldige i vittnes närvaro inför den bestraffningsberättigade eller annan som denne förordnat avgiver förklaring att han avstår från talan mot beslutet såvitt angår det ålagda straffet och medger att detta må verkställas (nöjdförklaring).

* Senaste lydelse 1969: 262.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

56 §

Meddelas beslut som sägs i 54 § angående någon som är tagen i förvarssarrest, må den bestraffningsberättigade, om det med hänsyn till de omständigheter som föranlett arresteringen finnes vara av synnerlig vikt att straffet omedelbart verkställas, med auditörens tillstyrkande förordna där- om. I fall som avses i 39 § erfordras ej att auditörens yttrande inhämtas.

Har beslut som sägs i 54 § meddelats ombord på fartyg i främmande farvatten, må den bestraffningsberättigade förordna att straffet skall omedelbart verkställas, om detta finnes vara av synnerlig vikt för krigslydnadens upprätthållande.

64 §³

Mot beslut i ersättningsmål må talan föras av den ersättnings- skyldige. Å sådan talan skall vad i 8 kap. är stadgat om klagan som endast avser annat än arrest- straff äga motsvarande tillämp- ning. Handlägges fråga om ersätt- ningsskyldighet utan samband med ansvarsfråga, är rätten dock domför med en lagfaren domare.

Kronans talan i målet föres av åklagaren.

Mot beslut i ersättningsmål må talan föras av den ersättningsskyl- dige. Å sådan talan skall vad i 8 kap. är stadgat om klagan över beslut i disciplinmål äga motsva- rande tillämpning. Handlägges fråga om ersättningsskyldighet utan samband med ansvarsfråga, är rätten dock domför med en lagfaren domare.

66 §⁴

Rätt att ålägga tillrättavisning enligt 14 § lagen om disciplin- straff för krigsmän tillkommer de befattningshavare som äga be- straffningsrätt i disciplinmål, en- var i fråga om den personal över vilken han har sådan rätt.

Rätt att ålägga tillrättavisning enligt 17 § lagen om disciplin- straff för krigsmän tillkommer de befattningshavare som äga be- straffningsrätt i disciplinmål, en- var i fråga om den personal över vilken han har sådan rätt.

Tillrättavisningsrätt mot underlydande tillkommer även den som, utan att äga bestraffningsrätt i disciplinmål, innehar ovan i 13 § första stycket omförmäld befattning och har lägst fänriks grad eller tjänste- klass, så ock chef för bataljon eller däremot svarande avdelning.

³ Senaste lydelse 1969: 262.

⁴ Senaste lydelse 1972: 363.

Nuvarande lydelse

Såvitt angår underlydande *gruppbefäl och meniga* må tillrättavisning ock åläggas av chef för kompani eller däremot svarande avdelning, chef för utbildningsanstalt, sekond å fartyg vars chef innehar lägst kommandörskaptens grad och i de fall Konungen bestämmer annan befattningshavare vid krigsmakten. Vad i detta stycke stadgas skall icke äga tillämpning å hemvärnet.

Föreslagen lydelse

Såvitt angår underlydande *som icke är underkastad ämbetsansvar* må tillrättavisning ock åläggas av chef för kompani eller däremot svarande avdelning, chef för utbildningsanstalt, sekond å fartyg vars chef innehar lägst kommandörskaptens grad och i de fall Konungen bestämmer annan befattningshavare vid krigsmakten. Vad i detta stycke stadgas skall icke äga tillämpning å hemvärnet.

67 §

Innan någon meddelar tillrättavisning, skall han vid förhör med den felände lämna denne tillfälle att förklara sig.

Tillrättavisad skall genast underrättas om hur han skall förfara om han vill begära omprövning av tillrättaviseringsbeslutet.

Över meddelade tillrättavisningar skola föras anteckningar enligt bestämmelser som meddelas av Konungen.

79 §⁵

Allmän åklagare i militärt brottmål är, om annat ej stadgas i 15 kap., allmän åklagare vid domstol som har att upptaga målet. Om fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare bestämmer Konungen. Justitiekanslern är åklagare i mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott, som avses i 20 kap. 1—4 §§ brottsbalken, av den som bestrider regementschefs eller därmed likställd eller högre tjänst.

Allmän åklagare i militärt brottmål är, om annat ej stadgas i 15 kap., allmän åklagare vid domstol som har att upptaga målet. Om fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare bestämmer Konungen. Justitiekanslern *eller riksåklagaren* är åklagare i mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott, som avses i 20 kap. 1—4 §§ brottsbalken, av den som bestrider regementschefs eller därmed likställd eller högre tjänst.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Äldre bestämmelser tillämpas även därefter i fråga om disciplinstraff som ålagts före ikraftträdandet.

* Senaste lydelse 1965: 591.

4 Förslag till

Lag om upphävande av lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig

Härigenom förordnas, att lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1973.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 31 oktober 1972.

Närvarande: justitierådet PETRÉN, regeringsrådet WIESLANDER, justitierådet HOLMBERG, justitierådet GÄRDE WIDEMAR.

Enligt lagrådet den 26 oktober 1972 tillhandakommet utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet den 20 oktober 1972, har Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets yttrande skall inhämtas över upprättade förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om disciplinstraff för krigsmän,
3. lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472),
4. lag om upphävande av lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, har inför lagrådet fördragits av hovrättsassessorn Åke Ihrfelt.

Lagförslagen föranleder följande yttranden.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken**22 kap.****19 §**

Justitierådet *Petrén*:

En bestämmelse om dödsstraff inger stor olust. Önskvärt är om man även under krigstid kan ha en ordning utan detta straff. Vid tillkomsten 1948 av de nu gällande lagreglerna i ämnet gjordes, som det synes utan meningsskiljaktighet, den bedömningen att i en sådan nödsituation som föreligger under krigstid dödsstraffet ej kan undvaras. I det remitterade förslaget har nu motsatt ståndpunkt intagits. Militärstraffsakkunniga, som väl berörde frågan om avskaffande av dödsstraffet, framlade ej något förslag i den riktning remissen intager. Remissbehandlingen av utredningens förslag ger därför ej heller upplysning om vilken ståndpunkt remissinstanserna skulle intagit till ett sådant förslag och vilka synpunkter de därvid skulle anlagt.

Vad departementschefen anfört till stöd för det nu framlagda förslaget synes kunna sammanfattas på följande sätt. Dödsstraffets allmänpreventiva betydelse är överskattad och det kan ifrågasättas om den uppväger de etiskt-humanitära skäl som talar mot ett sådant straff. Från risken att misstag begås kan ej bortses. Det kan starkt betvivlas

att hot om dödsstraff är ett effektivare medel än andra tänkbara påföljder att avhålla personer från att begå sådana brott, för vilka dödsstraff kan komma i fråga. Skulle i ett krigsläge värderingarna vara andra än de som råder i dag, får frågan om dödsstraff bedömas på grundval av då rådande situation.

Vad departementschefen anfört kan ej anses vara några nya, tidigare ej beaktade synpunkter av beskaffenhet att i och för sig utgöra skäl för att frånga den bedömning som gjordes 1948. Självfallet kan olika meningar råda i frågan huruvida de etiskt-humanitära skäl som talar mot dödsstraff har den tyngd att det icke under någon omständighet kan ifrågakomma att tillämpa dödsstraff. Enligt min mening kan man ej bortse från att samhället, när riket kommer i krig, ställer kravet på lojalitet från medborgarna så högt att de skall vara beredda att i det helas intresse offra livet. Med hänsyn härtill måste till varje pris motverkas, att risken för dem som lojalt ställer sig samhällets krav till efterrättelse ökas genom förfaranden i strid mot vad solidariteten bjuder. Att beträffande osolidariska gärningar av antydd art, när de är av grövsta slag, helt avstå från möjligheten att utdöma dödsstraff kan enligt min tro medföra återverkningar som är ännu olyckligare än tillämpningen av det — självfallet ytterst motbjudande — dödsstraffet.

Med hänsyn till vad nu anförts kan jag ej finna att vad i lagstiftningsärendet förekommit utgör tillräckliga motiv för att frånga den ståndpunkt som svensk rätt hittills intagit i detta ämne. Jag avstyrker därför förslaget att upphäva förevarande paragraf i brottsbalken och lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

32 kap.

6 §

Lagrådet:

En förutsättning för att fritidsstraff skall få användas är att den brottslige är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område. Samma förutsättning gäller nu för utgångsförbud. Sådan tillrättavisning kan inte ådömas av domstol utan endast av därtill berättigad militär chef. Fritidsstraff, som till sitt innehåll inte skiljer sig på annat sätt från utgångsförbud än att det omfattar längre tid, kan däremot såsom disciplinstraff ådömas av domstol. Denna måste, innan fritidsstraff ådömes, veta att den brottslige är förlagd inom område som nyss sagts. Bestämmelser om förläggning finns i TjRK och med stöd därav meddelade föreskrifter. Ehuru det ej direkt utsäges i bestämmelserna, framgår av dem att de som har rätt till fri inkvartering i princip har skyldighet att vara förlagda där inkvarteringen sker, dvs. för värnpliktiga inom nu avsedda områden. Enbart den omständigheten att någon krigsman faktiskt bor inom kasernområde kan inte utan vidare

medföra att han skall anses förlagd inom området. Det måste fordras något mera; föreskrift om skyldighet att bo inom området e. d. Det är angeläget att bestämmelserna om förläggning är så utformade att tvekan inte uppstår huruvida den brottslige är förlagd eller inte. Departementschefens uttalande, att en värnpliktig som har s. k. ständig nattpermission, dvs. har tillstånd att bo utom kasernområdet, torde få anses förlagd inom det kasernområde till vilket hans avdelning hör, under förutsättning att sängplats m. m. finns reserverad för honom i logement e. d., förefaller alltför obestämt och tyder på att bestämmelserna om förläggning bör utformas med större pregnans. Är det ej klart att någon är förlagd, kan nämligen fritidsstraff inte användas mot honom.

Bestämmelsen om ikraftträdandet

Lagrådet:

Till vad departementschefen anfört angående verkan av stadgandet i 5 § BrB:s promulgationslag må fogas, att om beslut om arrest meddelats före nya lagens ikraftträdande samt den straffskyldige fullföljt talan mot beslutet, av nämnda stadgande följer att domstolen, om den träffar sitt avgörande först efter ikraftträdandet, icke kan fastställa beslutet, även om så skulle skett vid ett avgörande av målet före nya lagens ikraftträdande. Domstolen måste i denna situation ändra beslutet och ådöma disciplinstraff enligt nya lagen eller böter. Att efter ikraftträdandet ändra ett före denna tidpunkt ådömt fängelsestraff till arrest är likaledes uteslutet.

Förslaget till lag om disciplinstraff för krigsmän

Lagrådet:

4 §

Enligt andra punkten i första stycket skall dag då beslut om avbrott meddelas tillgodoräknas den straffskyldige som verkställighetstid, om hans fritid börjat när beslutet meddelades. Avgörande är alltså huruvida beslutet meddelas sedan fritid för den straffskyldige börjat. Är så fallet tillgodoräknas den dagen honom som verkställighetstid. Denna regel kan passa i de fall avbrott sker omedelbart vid beslutets meddelande. Det synes emellertid antagligt att beslut kan komma att meddelas om avbrott som skall göras vid en senare tidpunkt än den då beslutet meddelas. För dessa fall passar regeln icke. Lämpligare är enligt lagrådets mening med en regel enligt vilken dag då avbrott göres får tillgodoräknas den straffskyldige, om avbrott sker sedan hans fritid börjat, dvs. sedan inskränkningen i rörelsefriheten haft tillämpning någon tid den dag då avbrottet göres. Det förordas därför att den nyss

återgivna bestämmelsen ersättes med en regel av innehåll, att dag då avbrottet sker skall tillgodoräknas den straffskyldige som verkställighetstid, om hans fritid den dagen börjat vid avbrottet.

Departementschefen anför att jämlikt grunderna för bestämmelsen i andra stycket fritidsstraff torde kunna förvandlas till löneavdrag eller skyldighet att betala motsvarande belopp i pengar även i vissa andra fall än som anges i stadgandet. Det gäller om den som ålagts fritidsstraff i form av förbud att lämna kasernområde e. d. förläggs ombord å fartyg och motsvarande fall då någon ålagts förbud att lämna fartyg. En sådan tillämpning torde emellertid knappast vara möjlig med hänsyn till vad som skall gälla när andra omständigheter medför att fritidsstraffet kommer att sakna reell innebörd. Ett uttryckligt stadgande torde vara erforderligt om den av departementschefen åsyftade förvandlingen skall kunna göras.

Enligt lagrådets mening kan emellertid ifrågasättas om icke en regel i ämnet borde ges ett annat innehåll. Det naturligaste synes vara att, om någon får ändrad förläggning av det slag departementschefen berör, fritidsstraffet jämkas så att förbudet att lämna kasernområde i stället får avse förbud att lämna fartyg eller omvänt och, om förbudet att lämna fartyg avsett visst antal dagar, fritidsstraffet får avse förbud att lämna kasernområdet under en sammanhängande tid av motsvarande antal dagar. Liknande frågor angående verkställigheten kan uppkomma, om någon som ålagts förbud att lämna viss del av kasernområde förläggs till annat kasernområde eller över huvud taget om någon får en förläggning där straffbeslutet icke kan tillämpas enligt sin lydelse.

Ett stadgande för nu berörda fall kan upptagas som en första punkt i andra stycket med innehåll, att om fritidsstraff eller del av sådant straff ej kan verkställas på grund av ändring i den straffskyldiges förläggning, sådan jämkning i straffet skall göras som föranledes av ändringen. Orsakas hindret av att den straffskyldiges tjänstgöringsskyldighet upphört, skall förslagens bestämmelser om förvandling gälla.

Frågan om behörigheten att fatta nu avsedda beslut behandlas vid 11 §.

9 §

Enligt förevarande lagrum skall särskilda fritidsstraff kunna sammanläggas, därvid sammanlagda strafftiden inte får överstiga tjugofem dagar. Departementschefen uttalar i specialmotiveringen till paragrafen att sammanläggning av fritidsstraff och tillrättavisning i form av utgångsförbud eller landgångsförbud självfallet inte skall förekomma. Något hinder skulle emellertid inte föreligga för verkställighet av sådan tillrättavisning och fritidsstraff omedelbart efter varandra under förutsättning, att den sammanlagda verkställighetstiden inte överstiger tjugofem dagar. Sistnämnda uttalande saknar stöd i lagrummets lydelse.

Inte heller på annat ställe i den föreslagna lagen finns någon regel om maximering av tiden vid verkställighet av tillrättavisning i samband med fritidsstraff. Utan sådant stöd i lag synes det knappast möjligt att tillämpa maximitiden tjugofem dagar i dylika fall. Möjligen kan finnas behov av en maximeringsregel för dessa fall, men med hänsyn till att tillrättavisning endast skall användas om tillrättavisning är lämpligare än disciplinstraff, synes fråga om verkställighet av fritidsstraff och tillrättavisning i en följd endast undantagsvis kunna uppkomma. En lagregel om maximering av verkställighetstid i dylika fall bör därför kunna undvaras.

10 §

Genomföres vad lagrådet föreslagit i fråga om 4 § andra stycket, torde första stycket av förevarande paragraf böra jämkas så, att orden "på sätt som föreskrives i 4 § andra stycket" får utgå och i stället i en särskild punkt stadgas: Därvid skall 4 § andra stycket andra—fjärde punkterna äga tillämpning.

11 §

Skall två eller flera fritidsstraff sammanläggas enligt 9 §, ankommer enligt andra stycket i förevarande paragraf frågan därom på den som har att befordra beslutet till verkställighet. Även i andra fall än vid sammanläggning skall träffas avgöranden, som innebär att fritidsstraff ej kommer att verkställas i enlighet med vad beslutet om straffet säger. Så skall enligt 4 § andra stycket i det remitterade förslaget fritidsstraff utbytas mot löneavdrag eller skyldighet att betala mot löneavdraget svarande belopp, när den straffskyldiges tjänstgöringsskyldighet upphört. Enligt vad lagrådet föreslagit vid sistnämnda paragraf skall göras sådan jämkning i fritidsstraff som föranledes av ändring i den straffskyldiges förläggning. Samtidig verkställighet av beslut om fritidsstraff samt dom om fängelse på viss tid eller behandling som avses i 28 kap. 3 § BrB föranleder enligt 10 § att fritidsstraff ej verkställs enligt vad som sägs i beslutet. I lagförslaget utsäges ej uttryckligen vem som har att fatta erforderliga beslut i de nu angivna fallen. Avgörandet bör i dessa situationer liksom vid sammanläggning träffas av den som har att befordra straffbeslutet till verkställighet och detta bör direkt framgå av lagtexten. Vad nu förordats uppnås om andra stycket i denna paragraf får det innehållit att om ändring av fritidsstraff enligt 4 § andra stycket och 10 § samt om sammanläggning av fritidsstraff förordnar den som har att befordra straffbeslutet till verkställighet.

14 §

I första och andra styckena ges bestämmelser för det fall att enligt 4 § andra stycket löneavdrag verkställts eller den straffskyldige erlagt

visst belopp i pengar. Konsekvensen synes fordra att vad som stadgas bör gälla även då löncavdrag verkställts eller penningbelopp erlagts enligt 10 § första stycket.

Paragrafens andra stycke upptar en bestämmelse om återbetalning, om någon som ålagts fritidsstraff slutligen dömes till viss annan påföljd. Någon motsvarande regel för det fall att fritidsstraffet slutligen bestäms till kortare tid än det som verkställts finns icke i lagförslaget. Även i sådant fall torde det emellertid vara påkallat att, om löncavdrag verkställts eller belopp betalats, viss återbetalning sker. Återbetalning bör då avse vad som belöper på de dagar med vilka det verkställda straffet förkortats. Ett stadgande härom torde böra upptagas i en andra punkt i andra stycket med innehåll, att vad nu — dvs. i första punkten — sagts skall, när den som ålagts fritidsstraff blir i målet slutligen dömd till fritidsstraff på kortare tid, äga motsvarande tillämpning såvitt avser tid varmed straffet förkortats.

Förslaget till lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472)

Lagrådet:

Förslaget lämnas utan erinran.

Förslaget till lag om upphävande av lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Justitierådet *Petrén:*

Under hänvisning till vad jag anförte vid 22 kap. 19 § BrB avstyrker jag förslaget.

Ur protokollet:

Ingrid Hellström

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 3 november 1972.

Närvarande: Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets yttranden över förslagen till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om disciplinstraff för krigsmän,
3. lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472),
4. lag om upphävande av lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Föredraganden redogör för lagrådets yttranden och anför.

I fråga om 32 kap. 6 § *brottsbalken* anför lagrådet att en förutsättning för att fritidsstraff skall få användas är att den brottslige är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område. Enligt lagrådets mening är det angeläget att bestämmelserna om förläggning är så utformade att tvekan inte uppstår huruvida den brottslige är förlagd eller inte. De nuvarande bestämmelserna om förläggning — vilka finns i TjRK och med stöd därav meddelade föreskrifter — synes enligt lagrådets mening böra utformas med större pregnans.

Jag delar lagrådets uppfattning om behovet av mer entydiga bestämmelser om vad som menas med att en krigsman är förlagd inom visst område. Någon tvekan skall i berörda hänseende inte behöva uppstå vid tillämpningen av fritidsstraffet. Bl. a. bör av bestämmelserna klart framgå att en värnpliktig är förlagd inom det kasernområde till vilket hans avdelning hör, även om han har tillstånd enligt 13:11 TjRK att bo utom kasernområdet. Sedan jag i denna fråga samrått med chefen för försvarsdepartementet har denne förklarat att han före den nya disciplinlagens ikraftträdande kommer att föreslå Kungl. Maj:t att vidta de ändringar i TjRK som kan anses nödvändiga för att tillgodose nu angivna synpunkter.

Med anledning av lagrådets uttalande vill jag vidare framhålla att den angivna förutsättningen för fritidsstraff nämligen att den straffskyldige är förlagd inom kasernområde e. d., bör hänföras till förhållandena vid tiden för straffbeslutet eller den tidpunkt strax därefter när verkställighet normalt kan beräknas ske. Den omständigheten att den

brottslige vid tiden för straffbeslutet några få dagar är förlagd utom kasernområde e. d. i samband med en övning hindrar inte att fritidsstraff åläggs honom. Verkställigheten kan då uppskjutas till dess att den straffskyldige åter är förlagd inom kasernområde e. d.

Vad lagrådet anfört i fråga om bestämmelsen angående ikraftträdandet föranleder inte någon erinran från min sida.

De av lagrådet föreslagna ändringarna i 4 § första stycket samt 10, 11 och 14 §§ *förslaget till lag om disciplinstraff för krigsmän* torde böra godtas.

Vad angår 4 § andra stycket godtar jag lagrådets uppfattning att en uttrycklig bestämmelse bör införas för det fall att fritidsstraff inte kan verkställas på grund av ändring i den straffskyldiges förläggning. Bestämmelsen torde i huvudsaklig överensstämmelse med vad lagrådet föreslår böra ges det innehållet att sådan ändring i straffet då skall göras som är påkallad av de ändrade förläggningsförhållandena. Av rättssäkerhetshänsyn bör emellertid samtidigt föreskrivas att ändringen inte får leda till att straffet blir strängare. Sistnämnda regel får praktisk betydelse bl. a. i fall då ett fritidsstraff som avser förbud att lämna fartyg under visst antal särskilda dagar skall ändras till förbud att under bestämd tid lämna kasernområde eller del därav.

Enligt det remitterade förslaget skall om fritidsstraff eller del av sådant straff inte kan verkställas på grund av att den straffskyldiges tjänstgöringsskyldighet upphört, i stället löneavdrag ske eller motsvarande belopp betalas. Samma regel bör upptas för det fall att ändring i fritidsstraff inte kan ske när förläggningsförhållandena ändrats enligt vad nyss sagts.

I fråga om 9 § delar jag lagrådets uppfattning att det inte behövs en regel om maximering av tiden vid verkställighet av tillrättavisning i samband med fritidsstraff. Men jag förutsätter likväl att man i den praktiska rättstillämpningen i görligaste mån kommer att se till att verkställigheten av tillrättavisning i form av utgångsförbud och fritidsstraff inte kommer att innebära att någon under en längre sammanhängande tid än 25 dagar blir betagen möjligheten att lämna visst militärt område.

Utöver vad som följer av det anförda bör vissa redaktionella jämkningar göras i förslaget till lag om disciplinstraff för krigsmän. Dessutom bör viss redaktionell ändring genomföras i den föreslagna lydelsen av 64 § *militära rättegångslagen* (1948: 472).

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen

att antaga de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Innehåll

	Sid.
Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
Utdrag ur statsrådsprotokollet över justitieärenden den 20 oktober 1972	13
1 Inledning	13
2 Gällande rätt	14
2.1 Allmänt	14
2.2 Begreppet krigsman	14
2.3 Påföljder för brott av krigsmän	15
2.4 Militära brottmål och disciplinmål	16
2.5 Rättstillämpningen	18
2.6 Sanktionssystemet för krigsmän med ämbetsansvar jämfört med sanktionssystemet för civila statstjänstemän med sådant ansvar	19
3 Utländsk rätt	20
4 Utredningen	21
4.1 Arreststraff	21
4.1.1 Värnpliktiga	21
4.1.2 Fast anställda	24
4.1.3 Särskilda frågor om arrest	26
4.2 Disciplinbot	26
4.3 Fritidsstraff	27
4.4 Tillrättavisning	29
4.5 Avskrivning av militära mål m. m.	30
4.6 Verkställighetsfrågor	30
4.7 Krigsförhållanden	31
5 Remissyttrandena	32
5.1 Arreststraff	32
5.1.1 Värnpliktiga	32
5.1.2 Fast anställda	35
5.1.3 Särskilda frågor om arrest	37
5.2 Disciplinbot	38
5.3 Fritidsstraff	38
5.4 Tillrättavisning	42
5.5 Avskrivning av militära mål m. m.	43
5.6 Krigsförhållanden	43
6 Departementschefen	44
6.1 Inledning	44
6.2 Allmänna överväganden	45
6.2.1 Arreststraffet	45
6.2.2 Disciplinbot	50
6.2.3 Böter	51
6.2.4 Fritidsstraff	52
6.2.5 Tillrättavisning	55
6.2.6 Andra sanktioner	56
6.2.7 Slutsatser	57

6.3 Sanktionssystemet under krig och beredskapstillstånd	58
6.4 Avskrivning av militära mål, m. m.	62
6.5 Följdändringar i annan lagstiftning	64
6.6 Lagförslag	65
6.7 Specialmotivering	65
6.7.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	65
6.7.2 Förslaget till lag om disciplinstraff för krigsmän	68
6.7.3 Förslaget till lag om ändring i militär rättegångslag (1948: 472)	75
7 Hemställan	81
Bilaga 1. Utredningens lagförslag	83
Bilaga 2. Remitterade lagförslaget	103
Utdrag av lagrådets protokoll den 31 oktober 1972	114
Utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden den 3 novem- ber 1972	120